

4/2002

**UKRAIŃSKIE PISMO
PODLASIA**

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

Cena 3,00 zł

<http://free.ngo.pl/nadbuhom>

НАД БУГОМ

І НАРВОЮ

Союз українців Підляшшя запрошує на XI Фестиваль української культури на Підляшші „Підляська осінь 2002”

11.10.2002р. (п'ятниця) Білосток, кафе „Фама”, ul. Legionowa 5

год. 20⁰⁰ – фолькова забава – грають „Гайдамаки” (Київ), „Чорні черешні” (Рівне), „Перерва” (Гурово Ілав.)

12.10.200р. (субота) Більськ Підляський, Більський будинок культури

год. 17⁰⁰ – концерт ансамблів з Польщі та України

год. 20³⁰ – фолькова забава – грають „Гайдамаки” (Київ), „Перерва” (Гурово Ілав.), „Косарі” (Рівне)

Білосток, церква Св. Миколи, ul. Lipowa 15

год. 17⁰⁰ – концерт церковної музики у виконанні хору „Волинські дзвони” (Луцьк)

13.10.2002р. (неділя) Більськ Підляський

год. 11³⁰ – концерт церковної музики у виконанні хору „Волинські дзвони” (Луцьк) в церкві Успення Пресвятої Богородиці

Більський будинок культури

год. 13⁰⁰ – вистава І. Франка „Украдене щастя” у виконанні акторів Рівненського обласного музично – драматичного театру

год. 14³⁰ – концерт ансамблів з Польщі та України

Білосток, кіно „Форум”, ul. Legionowa 5

год. 18⁰⁰ – концерт ансамблів з Польщі та України

Додаткові імпрези:

11.10.2002 (п'ятниця) год. 20⁰⁰ – Гайнівка – концерт ансамблю „Косарі” в ресторані „Леснічанка”.

12.10.2002 (неділя) год. 18⁰⁰ – Кліщелі – драма І. Франка „Украдене щастя” у виконанні акторів Музично-драматичного театру з Рівного на Україні.

13.10.2002 (неділя) год. 13⁰⁰ – Нарва – концерт ансамблю „Чорні черешні” в Осередку Культури.

У святі візьмуть участь фольклорні ансамблі з Підляшшя, „Ранок”, „Яр” (Більськ Підляський), „Гілочка” (Черемха), „Тирса” (Кліщелі), дитячий ансамбль з Дубич Церк., фольк. ансамбль з Дубін, „Перерва” (Гурово Ілав), „Вітрогон” (Білий Бір), „Гайдамаки” (Київ), „Волинські дзвони”, „Родина” (Луцьк), „Косарі” та „Чорні черешні” (Рівне), ансамбль з Богородчан (Івано-Франк. обл.).

НАД БУГОМ І НАРВОЮ

Український часопис Підляшшя

Видавець: Союз українців Підляшшя

Редакція: Андрій Артем'юк (ред. „Молодіжної сторінки”), Андрій Давидюк (веб-дизайнер), Юрій Гаврилук (в.о. гол. ред.), Адам Степанюк, Людмила Филimoniuk, Агнешка Фирсович (секретар ред.).

Співпрацівники редакції: Галина Білевець, Іван Ігнатюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Йоланта Олександрук, Микола Рощенко, Славомір Савчук, Леокадія Сасвич, Єлизавета Томчук.

Часопис субсидований Міністерством культури Республіки Польща. Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису відтворюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. *

За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

NAD BUHOM I NARWOJU

Ukraińskie pismo Podlasia

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Redakcja: Andrzej Artemiuk (red. „Młodzieżowi storinki”), Andrzej Dawidziuk (webmaster), Ludmiła Filimoniuk, Agnieszka Firsowicz (sekretarz redakcji), Jerzy Hawryluk (p.o. red. naczelnego), Adam Stepaniuk.

Współpracownicy redakcji: Halina Bielewicz, Jolanta Aleksandruk, Jan Ignaciuk, Jan Kiriżiuk, Krystyna Kościwicz, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Elżbieta Tomczuk.

Pismo jest wydawane przy wsparciu finansowym Ministerstwa Kultury RP. Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów.

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

„Nad Buhom i Narwoju”, ul. Kazanowskiego 15 B, skr. poczt. 77, 17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29 E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

WWW: <http://free.ngo.pl/nadbuhom>

Друк/Druk: Usługowy Zakład Poligraficzny, Bielsk Podlaski, ul. Okrężna 24, tel./fax (0-85) 730-33-67, tel. 741-31-79.

Nakazy młodości

Proces podlaski – to dość szeroki w ostatnim czasie ruch w poszukiwaniu swej ukraińskiej identyfikacji narodowej w jej współczesnym rozumieniu. Swoimi cechami przypomina on większość znanych z historii Ukrainy ruchów przebudzenia narodowego. Chcę podkreślić jego, według mnie, najważniejszą cechę – to ruch za Prawdę!

Taka właśnie charakterystyka ukraińskiego ruchu narodowego na Podlasiu wyszła w 1989 r. spod pióra młodego ukraińskiego publicysty Bohdana Huka. Od tego czasu minęło kilkanaście lat, ale konieczność poszukiwania naszej własnej Prawdy pozostaje nadal aktualna.

Przed tą koniecznością staje każde dorastające pokolenie. Przed dwudziestu laty, gdy i mi przyszło wejść na „ukraińską drogę”, wówczas w roli licealisty próbującego dosiadać poetycznego Pegaza, jeden z pierwszych wierszy zaczynał się od słów *Czołowi'k prawdy vse szukaie!*

Szukanie prawdy to niejako nakaz czasu młodości, bo wtedy jesteśmy wolni, nie zaplątani w obowiązki i układy, pełni energii do tworzenia – nie tylko powtarzania. Nie darmo mówi się, że kto nie był za młodu rewolucjonistą, ten na starość skończy jako nikczemnik.

Czy było rewolucjonistami pokolenie wkraczające w dorosłe życie po 1980 roku? Cóż, staraliśmy się. Nasza rewolucyjność polegała m.in. na szukaniu własnej, kategorycznie wyrazistej odpowiedzi na pytania o narodowe przyporządkowanie spuścizny otrzymanej od poprzednich pokoleń i budowaniu – wynikającego z tej odpowiedzi – ukraińskiego wzoru „bycia sobą”. Teraz podobne pytania stają przed dwudziestokilkuletnimi rozmówcami Adama Stepaniuka (str. 24-26). Ich słowa nie są kategoryczne, świadczą bardziej o etapie szukania niż posiadania gotowych już odpowiedzi.

A to szukanie jest bardzo trudne. Często bowiem wymaga wyrwania się z kręgu narzucanych nam wzorów i samodzielniego zmierzania się ze stereotypami ugruntowanymi w nas przekonaniem, że wszelkie jednoznaczne zaangażowanie w sprawy narodowe (w domyśle – inne niż urzędowo-oficjalny patriotyzm, którym karmi się nas poprzez szkoły i TV), jest co najmniej politycznie niepoprawne. To nawet może komuś zaszkodzić – lepiej więc takich kwestii jak język, obyczaje i religia nie rozpatrywać w ramach przynależności do jakiegoś narodu, ale jako coś tutejszego. Oczywiście, różni demagogi, posługując się pojęciami narodu i państwa, a zwłaszcza ich „dobra”, potrafili narobić niemało szkody – zarówno sąsiadom, jak i własnym krajonom.

Zakończenie na str. 7

Зміст * Spis treści

АКТУАЛЬНЕ ЗАВЖДИ

- Л. Лук'яненко, *Вільна Україна нам не впала з неба!* 2
В. Кіпіані, *Найважливіший день в житті* 2
J. Hawryluk, *„Bo kosačka sława krowiju połyta”* 4

НАШЕ СЬОГОДЕННЯ

- J. Hawryluk, *W zgodzie z sumieniem i literą prawa* 5
K. Kościwicz, *Paleta duchowego bogactwa* 8
Л. Филімонюк, *Музика під сонцем і дощем* 9
М. Вербовий, *Перший крок – зрозуміти потреби* 10
J. Hawryluk, *Bielskie eksperymenty wyborcze* 11
СС, *Згадуючи «перепелицю», або обжиги в Кривій* 14

ЦЕРКВА І НАРОД

- J. Hawryluk, *Pod opieką Świętego Ducha* 15
Ks. J. Pagór, *Jesień to czas zadumy...* 18
Ks. J. Kojło, *Z ostatniej chwili* 19
L. Filimoniuk, *Wyświęcenie cerkwi w Boćki* 19

БЕРЕСТЕЙЩИНА

- J. Hawryluk, *„Przyjechaliśmy w białoruską okolicę, a tu roznawiają wyłącznie po ukraińsku” (cz. 2)* 20
А. Цвид, *До ювілею будителя Полісся* 22

НАШІ МІСТА І СЕЛА

- Я. Корч, *Пани на Щитах* 23

ПОГЛЯД

- А. Stepaniuk, *Narodowe dylematy na progu dorosłości* 24

З МИНУЛОГО

- J. Isajewicz, *Rusini i Ukraińcy: dwa etapy rozwoju jednego narodu* 27

ЮВІЛЯРИ

- А. Serednicki, *Bazyli Białozowicz jako ukrainoznawca* 31

НАША ПІСНЯ

- S. Sawczuk, *„VV”, czyli legenda ukraińskiego rocka* 33
L. Filimoniuk, *„Tyrsa”, czyli śpiewanie po-swojemu* 35

ТРИБУНА ЧИТАЧІВ

- J. Wawrzyniuk, *„Wpiszę Polak i śpię spokojnie”* 36
J. Wolski, *Prawo do narodowej samoświadomości* 37

ХРОНІКА

- А. Фирсович, *В Ждіні знов палає „Лемківська ватра”* 39
R. Zubkowicz, *Rocznicowe uroczystości w Nosowie* 39
Л. Филімонюк, *„Самі про себе” в Ужгороді* 40
(res), *Dożynki w Krzywcu* 40

На першій сторінці обкладинки: Церква Святого Духа в Білостоці.

На останній сторінці обкладинки: Осінній Київ на акварелі Сергія Брандта.

Вільна Україна нам не впала з неба!

Левко ЛУК'ЯНЕНКО

Я хотів би назвати хибною думку, що буцімто вільна Україна нам упала з неба, а народ не так вже й боровся або взагалі не боровся за неї. Боротьба за незалежність України велася протягом століть, не припинялася ні 340 років „протекторату” Москви, ні за радянських часів. Змінювалися лишень форми. Власне, збройної боротьби не було відтоді, як у 1775 році зліквідовано Українські збройні сили, але нація знаходила способи виражати своє прагнення до волі. Група інтелігенції у Харкові мріяла про відродження автономії, скасованої російською імператрицею Катериною II. Існував такий гурт і в Ніжині та інших містах України. Вони чіплялися за рештки національної свідомості, аби спробувати повернути автономні права. Потім з'явилася книга „Історія русів”, котра дала ідею і надію на розбудову власної держави. У XIX ст. нація починає говорити про незалежність вустами Тараса Шевченка, який

звернувся до народу з такими віршами і такими палкими словами, що відродив віру у самостійну державу у багатьох, котрі вже ніби почали її втрачати.

Минуле XX століття розпочалося з гостріших форм боротьби. Але та кров, яка була пролита під час Першої світової війни у боротьбі за незалежність, дала потужні сходи. Твори Донцова, Міхновського виховують когорту фанатиків, які ставили за мету лише виборювання незалежності, підпорядковували їй все. Для них боротьба за українську державність була вищою цінністю, дорожчою за власне життя. І хоча після завершення Другої світової війни і припинення у 1956 році збройної національно-визвольної боротьби була пауза, рух за самостійність України відродився досить швидко. Новий етап здобування незалежності відбувався на засадах Конституції СРСР та УРСР і принципах міжнародного права. У 1958 році була створена Українська робітничо-селянська спілка, яка вперше в історії боротьби українців за незалеж-

24 серпня 1991 р., в день свого народження, Левко Лук'яненко написав Акт проголошення незалежності України

ність обґрунтувала свої вимоги на законних підставах.

Я був членом цієї спілки і хочу наголосити: величезним кроком уперед було те, що ми вели відкриту боротьбу, не ховалися, діяли винятково за нормами і радянського, і міжнародного законодавства, ратифікованого на території Союзу. Хоча наш рух поповнював концтабори, там відбувалося вишколення й гартування людей. Водночас набував

Найважливіший день в житті

Левко Лук'яненко – і символ, і легенда. Волею провидіння день його народження, який він наближав усе свідоме життя, відзначається в Україні як державне свято.

24 серпня 1928 р. у селянській родині Грицька й Наталки Лук'янків народився син. Назвали його трохи нетиповим для польської глибинки ім'ям Левко.

24 серпня 1944 р. юнаку виповнилося 15 років, але незабаром його рекрутували в ряди Радянської Армії. Фронт був уже далеко, служив на звільненій від фашистів Житомирщині та в Австрії. Там уперше задумався над волаючою несправедливістю: український селянин, що працює в колгоспі за трудові, живе в голоді і бідності, а бауер сам їсть від пуза й працівників своїх готує. Дослужуючи термінову в Азербайджані, остаточно вирішує присвятити себе ідеї незалежності українського народу від будь-яких окупантів.

24 серпня 1953 р. – студент юридичного факультету Московського університету. Під час навчання вступає в Компартію: не заради кар'єри, а щоб мати можливість більш ефективно вести боротьбу.

Тридцятиріччя, 24 серпня 1958 р., зуст-

рів на посаді партійного пропагандиста Радехівського райкому Комуністичної Партії України. У той же час разом із приятелем Степаном Вируном готує проект програми Української робітничо-селянської спілки. Мета: отримання самостійності на підставі норм діючої Радянської Конституції і міжнародного права.

24 серпня 1961 р. зустрів у камері слідчого ізолятора у Львові. За створення „антирадянської організації” був засуджений до найвищої міри покарання – страти. Репресивна машина дала слабість, касаційний суд замінив розстріл 15-ма роками ув'язнення. Усі свої дні народження в 1961-1975 рр. Левко Лук'яненко відзначав у виправних установах „архіпелагу ГУЛАГ”, на просторах якого „відлига” не спостерігалася.

24 серпня 1977 р. у листі до Президії Верховної Ради СРСР описав умови, в яких він опинився після виходу з табору. Довічний адміністративний нагляд, перлюстрація листів, підслуховування розмов, не-

можливість працювати за спеціальністю, вічне передчуття нового арешту. Не бажаючи все життя проробити електриком і оглядати рідний край тільки в околицях м. Чернігова, просить дозволити вийти з Радянського Союзу. Назавжди.

24 серпня 1978 р. – зливу в ув'язненні. 10 років таборів особливого режиму і 5 років заслання – така була плата за створення Української Гельсінської групи. 1980-1988 р. – в'язень дільниці особливого режиму колонії ВР-389/36 у селі Кучино Пермської області. Ще перебуваючи в засланні в селі Березівка Томської області, обраний лідером Української Гельсінської спілки.

Усього через три роки після звільнення з радянського концтабору, 24 серпня 1991 р., Левко Лук'яненко написав Акт проголошення незалежності України. Депутати – і комуністи, і рухівці – дружно проголосували „ЗА”. Це був найкращий із усіх можливих подарунків до дня народження Левка Лук'яненка, що віддав 26 років волі за півсторінки машинописного тексту.

Вахтанг КІПІАНІ
„Українська правда”, Київ

поширення дисидентський рух, зокрема у середовищі київської, львівської інтелігенції. Люди ці не ставили собі за мету незалежність України, але те, що вони робили, об'єктивно і логічно вело до того. У 1976 році ми утворили Українську гельсінську групу сприяння виконанню Гельсінських угод, де за програмові засади поставили повідомляти усім 35 державам, які підписали заключний акт Гельсінської наради (серед них були СРСР і УРСР), факти порушення громадянських прав, зокрема права українського народу на самовизначення. Ми відразу заявили, що наша діяльність є відкритою, на основі закону, і надсилатимемо документи всім державам-підписантам. Спочатку влада не знала, що з нами робити, бо 35 держав зобов'язали одна одну, зокрема й уряди України та СРСР, оприлюднити заключний акт Гельсінської угоди у засобах масової інформації. Публікацію цього документа у газеті „Известия” було розцінено як симптом ослаблення комуністичного режиму, що багатьох заохотило активізувати дисидентську просвітницьку роботу. Режим того витримати не міг, і московським дисидентам запропонували: або виїжджайте з Союзу, або ми вас заарештуємо. Українській групі такого ультиматуму не висували, заарештовували без попередження. У 1977 році забрали перших з нашої групи, зокрема й мене. Але замість ув'язнених приходили нові люди. Це було прогресивне явище, характерне і надзвичайно важлива риса тогочасної національно-визвольної боротьби: вперше за всю історію рух став послідовним. І це мало величезне значення для народу, бо бачили, що, незважаючи на арешти, група існує, і є можливість передавати досвід. І хоча нас карали, боротьба не згасла, ми вже мали відкритий зв'язок з демократичними силами Заходу. У нашій програмі було зазначено, що ми збираємо факти порушення прав людини, національних прав і поширюємо цю інформацію незалежно від державних кордонів на підставі статті 18 Загальної декларації прав людини. Отже, ми не йшли у підпілля, не ховалися від влади, а навпаки, діяли відкрито і казали, що ми праві, а влада неправа. Це дало нам моральну перевагу, якої раніше у повстанців не було, і величезний плюс у порівнянні з

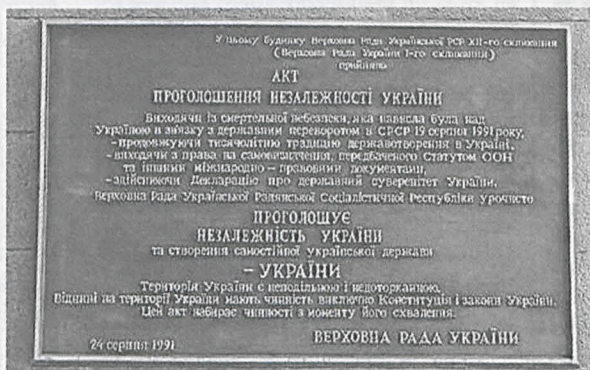
мисленням КДБ і МВС, бо вони підпільно народилися і вміли боротися лише проти підпільних організацій. Але нас карали, і наші діяння кваліфікувалися за найтяжчою статтею. Незважаючи на те, ми виходили на зовнішню арену, і це підняло на Заході величезні хвилі боротьби проти комуністичної диктатури. На демонстраціях у Бельгії, Голландії її засуджували соціалісти, які за ідеологією були близькими до комуністів. Керівники радянської імперії розуміли: якщо розслабляться, то неми-

меться до незалежності. Тим паче, Декларація про суверенітет у межах СРСР була програмою будівництва незалежної України, ухваленою найвищим законодавчим органом – Верховною Радою. І тоді керівники придумали ГКЧП, щоб придушити національний рух. Але було вже пізно.

На позачерговій сесії Верховної Ради – Народній Раді, у залі було трішки більше половини народних депутатів. Ми розуміли, що комуністи розгублені і є шанс провести закони, котрі за інших обставин важко було б ухвалити. Лесь Танюк пропонував підготувати якісь мовні проекти, інші – про пенсійне забезпечення тощо, але переважно у межах радянської соціалістичної республіки, якою на той час залишалася Україна. Не було головного. І тоді я взяв слово і запропонував проголосити Україну незалежною державою. Якщо ми цього не зробимо, казав тоді я, то надалі не зможемо провести закони в інтересах незалежної України. Якби це не прозвучало, надзвичайна сесія обмежилася б розпуском комсомолу і забороною комуністичної партії, судом над КПУ і КПРС. Тож я сказав те, що треба, і разом з народним депутатом попередніх скликань паном Сандуляком пішов писати документ.

Спочатку добирали слова. Універсал? Закреслили, бо комуністи не знають української політичної термінології, то ще почнеться дискусія, що таке „універсал”. Закон? Також не підходить, бо він є тривалою дією, а нам потрібен був документ про проголошення незалежності – як конституція. Найбільше пасувало слово „акт”. Тоді почали думати, яким його писати: коротким чи довгим. Я запропонував короткий, бо якщо напишемо довгий, то ще розпочнеться дискусія і в комуністів міне розгубленість. Ті ж аргументи я виклав і народним депутатам, які підтримали мою позицію. І вже ввечері 24 серпня я на Софійському майдані зачитав текст ухваленого Акту про проголошення незалежності України.

Тоді це була перемога. Одинадцять років незалежності викликає двоїсті почуття. З одного боку, я дуже радий, що Україна є самостійною державою. З іншого, сумно, бо країна нині не є благополучною, за яку ми боролися. Національному організмові не вис-

нуче активізуються національно-визвольні рухи. І СРСР вступив у змагання з Заходом, яке через брак потужності й сили програв. У 1985 році проголосили перебудову. Випустили основну масу політичних в'язнів. Мене ще на заслання обрали головою Української Гельсінської спілки, і коли я повернувся, ми швидко створили осередки у всіх областях і регіонах України – настільки народ підтримував нас. Щомісяця проводили збори Української координаційної ради, і люди проривалися до нас через заслони, виставлені кадебістами.

Москва відчула, що коли нас не зупинити, то Україна поступово рухати-

тачило сили у 1991 році замінити владу. Тож „маємо те, що маємо”: боротьбу кланів і одне з останніх місць за рівнем життя у світі.

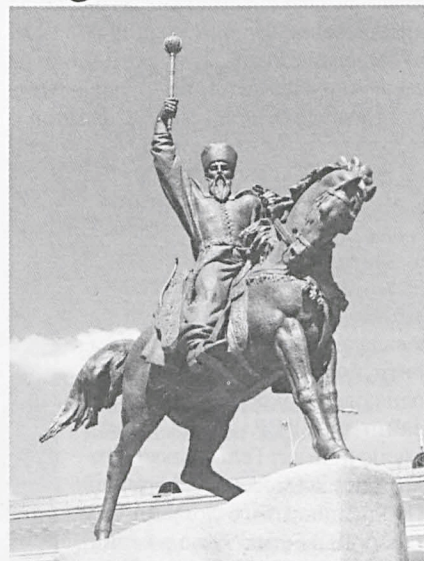
Зрештою, всі ці одинадцять років були пов'язані з юридичним оформленням держави. Адже мало проголосити незалежність, треба її реалізувати. Скажімо, є у нас Збройні сили з власною символікою, український флот тощо. Усі ці відзнаки потрібно було заереєструвати у міжнародних організаціях. Так відбувалося необхідне оформлення особистого обличчя держави. Ми маємо структуру влади, ухвалили Конституцію. У нас функціонує Конституційний суд, є національна валюта. І навіть глянувши на Київ, бачимо, що під керівництвом Олександра Омельченка місто дуже швидко перетворюється на столицю європейської держави. Надзвичайно позитивним є той факт, що українське суспільство стає відкритим, цивілізованішим. Не „глушаться” закордонні радіостанції, відкриті економічні кордони. Ми слухаємо радіо з усього світу. В Україну хлинув потік іноземних товарів з усіх кутків планети. Люди дістали можливість порівняти їх з вітчизняними, побачити на власні очі, що не все закордонне — добре і якісне. І якщо раніше у нас був комплекс неповноцінності, то нині оцінюємо вироби не за „made in...”, а за нормальними критеріями. Чимало українських громадян виїждять за кордон і пересвідчуються, що й там манна не падає з неба, а для того, щоб жити, треба тяжко працювати. Це досвід, великий і важливий досвід. Нарешті, ми боялися приватної власності. З роками при звичаїлися і сприймаємо це як гідність. Навіть селяни усвідомили, що землю треба брати до своїх рук і що фермер — це не „ворог народу” і буржуазний елемент, якого треба ненавидіти й бити лопатою, а продовжувач традицій наших куркулів, себто здібних і працелюбних селян. Нація проходить вишкіл. І він дуже багатий за змістом, адже повертає націю до самої себе. Як дитина мусить провчитися десять років, щоб здобути атестат зрілості, так і народ, який був тривалий час в ізоляції, у „тюрмі народів”, поступово повертає нормальні погляди на себе і на закордон. Ми переходимо важкий період нашої генези, але я впевнений, що українська нація стане господарем на своїй землі. Я вірю, що в Україні є велике майбутнє, що ми станемо великою нацією у великій державі. ■

„Bo kosačka sława krowiju połyta...”

Wśród przypadających na bieżący rok historycznych dat, obchodom których prezydenckimi rozporządzeniami nadano w Ukrainie rangę państwową, znalazło się m.in. uczczenie 380. rocznicy śmierci hetmana Piotra Konaszewicza Sahajdacznego oraz 350. rocznicy zwycięstwa nad wojskami polskimi w Bitwie pod Batohem. Oba te wydarzenia, mające miejsce w przełomowym dla ukraińskiej i polskiej historii XVII wieku, były świadectwem złożoności wspólnej historii obu narodów, miały też bezpośredni wpływ na bieg dziejów naszego regionu, który będąc częścią tzw. Rusi Koronnej wyraził odczuwal puls życia religijnego i politycznego narodu ruskiego Rzeczypospolitej.

Osoba kozackiego hetmana Piotra Sahajdacznego połączyła ze sobą dwa nurty ukraińskiego życia narodowego — religijno-oświatowy i militarny. Urodził się on w latach 70. XVI w. w ukraińskiej rodzinie szlacheckiej Konaszewiczów-Popiołów spod Przemyśla, zaś oświatę zdobywał w znamenitej grecko-słowiańskolacińskiej szkole zorganizowanej przez księcia Konstantego Wasyla Ostrońskiego w swojej rodowej siedzibie. Jak na tamte czasy przystało wychowanek Akademii Ostrońskiej nie zaniedbywał także nauki władania orężem, czego efekty pokazał wkrótce w szeregach zaporoskiego kozactwa, biorąc udział w wyprawach do Liwonii i Moldawii. Następstwem jego wojennych czynów i przymiotów umysłu było obranie go pomiędzy 1605 a 1610 r. na kozackiego hetmana.

W czasach Sahajdacznego kozactwo przekształcone zostało w regularną formację wojskową, zdolną do ofensywnej walki z największą ówczesną potęgą militarną — Portą Otomańską (Turcją), dokonując w drugim dziesięcioleciu XVII w. szereg wielkich morskich wypraw wojennych na tureckie posiadłości na europejskich i azjatyckich wybrzeżach Morza Czarnego. Łupem zaporoskiej floty padały nie tylko portowe miasta Synopa, Kaffa (Teodozja) czy Trapezund, ale i przedmieścia stołecznego Stambułu (1615 r.), tak że sułtan mógł osobiście

Pomnik hetmana Piotra Sahajdacznego w Kijowie

obserwować dymy pożarów wzniesionych przez Zaporozców (wyczyn ten powtórzono w 1620 r.). Umacniające międzynarodowy autorytet Wojska Zaporoskiego wieści o kozackich zwycięstwach niosły się szerokim echem po krajach europejskich dzięki przebywającym w Turcji dyplomatom, którzy przedstawiali je jako triumf chrześcijańskiego ducha nad groźnym muzułmańskim imperium, przed którym drżała ówczesna chrześcijańska Europa.

Sahajdaczny swojej działalności nie ograniczał oczywiście do spraw czysto wojskowych, włączając się aktywnie do trwającej wówczas walki religijnej po stronie przeciwników cerkiewnej unii brzeskiej, których głównymi bastionami w tym czasie stały się Ławra Kijowsko-Pieczerska i kijowskie bractwo przy cerkwi Bohojawleńskiej, założone w 1615 r. Znakiem kozackiej opieki nad tym właśnie bractwem było wpisanie się w jego szeregi hetmana wraz z całym Wojskiem Zaporoskim. Kozackie poparcie umożliwiło także wyświęcenie w Kijowie w październiku 1620 r. przez patriarchę jerozolimskiego prawosławnego metropolity kijowskiego i biskupów, co oznaczało odnowienie hierarchii, którą Cerkiew prawosławna Ukrainy i Białorusi utraciła w 1596 r.

Zakończenie na str. 32

25 lipca minęło 5 lat od chwili pochówku na Cmentarzu Wojennym w Bielsku szczątków 30 prawosławnych furmanów, zamordowanych w końcu stycznia 1946 roku z rozkazu kapitana „Burego”, szefa okręgowego Pogotowia Akcji Specjalnej Narodowego Związku Wojskowego. Niemal przez cały ten czas ciągnęła się też sprawa pomnika na ich mogile, wokół którego koncentrowały się emocje związane z oceną wydarzeń rozgrywających się po zakończeniu II wojny światowej. Dopiero 14 sierpnia br., po wcześniejszym unieważnieniu odmownej decyzji byłego wojewody Krystyny Łukaszuk przez Najwyższy Sąd Administracyjny, obecny wojewoda podlaski Marek Strzaliński wydał zgodę na wzniesienie pomnika.

W zgodzie z sumieniem i literą prawa

Pomnik ma się składać z istniejącego już niewysokiego kurhanu z metalowym prawosławnym krzyżem oraz trzech kamiennych płyt stojących u jego podnóża. Na płycie centralnej zostaną wyryte nazwiska 30 osób zamordowanych w lesie koło Puchalów-Starych, zaś na bocznych – nazwy wsi spalonych z rozkazu „Burego” (Zaleszany, Wólka Wygonowska, Szpaki, Zanie, Końcowizna) z liczbą zabitych w nich osób oraz napis: *W hołdzie pomordowanym przez oddział PAS-NZW kpt. Romualda Rajsa ps. „Bury”*.

Do prac nad wzniesieniem pomnika, który w pierwotnej wersji miał być opatrzony napisem *Ofiarom mordu zbrojnego podziemia*, Społeczny Komitet Członków Rodzin Osób Pomordowanych przystąpił już w listopadzie 1997 r., uzyskawszy wcześniej od Urzędu Rejonowego w Bielsku pismo o braku przeszkód prawnych. Pomnik miał być poświęcony w rocznicę pochówku, a więc 25 lipca 1998 r. Powstał jednak tylko kurhan z krzyżem, gdyż w kontynuowaniu dzieła przeszkodziły działania władz wojewódzkich. Tak więc najpierw w czerwcu 1998 r. Urząd Rejonowy nakazał wstrzymanie wszelkich prac przy budowie pomnika, stwierdzając, iż wymagają one zgody wojewody. O taką zgodę Komitet wystąpił jeszcze w tym samym miesiącu – jak się okazało bezskutecznie. Głównym problemem okazała się kwestia tablic i napisów. Wg wojewody, zgodnie z sugestią sekretarza generalnego Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa Andrzeja Przewoźnika, powinna być tylko jedna płaska położona (a więc i mało widoczna dla osób postronnych) płyta z napisem informującym o pochowaniu w tym miejscu osób rozstrzelanych przez oddział „Burego” – bez płyt bocznych z nazwami wsi i bez napisu *ofiarom zbrojnego podziemia*. W związku z tym, że Komitet nie zgadzał się na zmiany, wojewoda Krystyna Łukaszuk wydała w grudniu 1998 r. decyzję odmow-

na. Bezskuteczne okazało się też odwołanie do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. Dlatego też w czerwcu 1999 r. Komitet złożył skargę w sprawie pomnika do Naczelnego Sądu Administracyjnego.

– My toje mohli zrobiti na silu j pomnik postawiti – mówi Aleksander Bondaruk, sekretarz Komitetu. – ale ne choti’li. Choti’li, kob wsio było zhuodno z prawom, zo sprawedliwosti’ju...

Oczekiwanie na sprawiedliwość przeciągało się. Wprawdzie w styczniu 2002 r. NSA uchylił decyzję ministra nakazując mu ponowne rozpatrzenie sprawy, ale ten nie poczynił w sprawie żadnych kroków. Dopiero po kolejnej skardze Komitetu do NSA na bezczynność ministerstwa, w kwietniu 2001 r. premier rozstrzygnął, że w związku z reformą administracji publicznej powinien w tej sprawie wypowiedzieć się minister kultury i dziedzictwa narodowego. W lipcu 2001 r. minister kultury, powołując się na ponowną negatywną opinię Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, utrzymał w mocy odmowną decyzję wojewody, stwierdzając, że na płytach powinny znaleźć się wyłącznie nazwiska pochowanych na bielskim cmentarzu, natomiast w wersji proponowanej przez Komitet pomnik ma charakter nie nagrobny, lecz symboliczny. W tej sytuacji w sierpniu 2001 r. Komitet ponownie złożył skargę do NSA. W marcu br., wobec niewykonania poprzedniego orzeczenia nakazującego wszechstronne zbadanie sprawy i kompromisowej postawy Komitetu, godzącego się na zmianę głównego napisu z uogólniającego na szczegółowy, wymieniający konkretnego sprawcę zbrodni, NSA ostatecznie uchylił wszystkie odmowne decyzje ministrów i wojewody.

– 8 marca byw sud ostatni... – wspomina finał sprawy A. Bondaruk. – Try sudy było u Warszawi w NSA. Sud odkinuw wsi’ tamtyje decyziji i daw piśmo do wojewody, kob

J. Ilawryluk

Panichida na mogile pomordowanych (30 lipca 1999 r.)

załatwiw nam sprawu. I każe suddia: *Więcej wy już do nas nie będziecie przyjeżdżać, będziecie mieli możność załatwienia sprawy u was, u obecnego wojewody*. I tak stałosia.

Jak my zaji’chali 27 czerwca do teperysz-nioho wojewody, to nam skazaw: *Ponieważ wy wszystko robiliście nieprawnie, to teraz chcemy dojść z wami do kompromisu*. Ale my z soboju mi’li wsi’ staryje papery: zezwolenie na pochoron, na ekshumaciju, protokoł z ekshumacji... Bo, baczte, tamtaja wojewoda Krystyna Łukaszuk nam odkinuła wsi’ tyji zezwolenia, kotory my mi’li i napisała, szto to je bez żadnych zezwoleń roblone j nowy wojewoda ne mi’w tych dokumentów. I jak zobaczyw u nas tyje dokumenty, to każe: *Będziemy starać się jak najprędzej wam załatwić sprawę o wydanie zezwolenia na postawienie pomnika*. Nu j tak stałosia... A poszto było nas tak muczyti?

Po ostatecznym osiągnięciu kompromisu w sprawie napisu i uprawomocnieniu się decyzji wojewody podlaskiego po 20 września ma ruszyć budowa pomnika w jego nie zmienionym architektonicznym kształcie.

– Czujemsia krocha tak jakby ożyw czołowi’k z toho powodu – podsumowuje A. Bondaruk. – A to czołowi’ka uważali jak przedszkolaka j nas „szkolili” – i prokurator i wojewoda, i wsi’ jakby mi’li takuju nena-wist’ do nas. Z jakoho powodu? Ja ne ponimaju... Takuju wraźdu kob czołowi’k po-luczyw, jakoji ne powinno byti.

Niezrozumiale wydają się mu także intencje, które kierowały „Burem” i jego podkomendnymi: Toż to disia sobaki ne można wdryti, a to nikomu nic ne winnych czołowi’k zawesti do li’sa j pomordowati? Jakije

wony sercie mieli, jakuju wony mieli tuju ludzkost' w sobi, kob tak ludi zniszczyti. To hlyboko treba zadumatisia – kob tak ludi takich niszczyti niewinnych? Toż my tut z „dziada-pradziada” żywemo, a szto wyznania prawosławnoho? To tak po wsiach państwach je, szto razny wyznania i nichto odin druhoho ne katuje tak. Toż i katoliki prycho-diat na nasz pomnik i diwujut'sia, szto tak okrutno jich pozabiwali.

Ludzie, którzy na przełomie stycznia i lutego 1946 r. zginęli z rąk oddziału „Burego”, stali się ofiarami budowy podporządkowanego Stalinowi „oboza socjalistycznego”, którego „polski barak” miał być pozbawiony mniejszości narodowych. Szybko okazało się, że działania „władzy ludowej”, która już we wrześniu 1944 r. podpisała umowę o „repatriacji”, a faktycznie o wysiedleniu autochtonicznej ludności ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej do ZSRR, zyskały pełne poparcie walczącej z nią „zbrojnej reakcji”. Tak było nie tylko w woj. rzeszowskim czy lubelskim, gdzie polskie podziemie od dawna miało „na pieńku” z ludnością ukraińską, ale i woj. białostockim. Mieszkająca tutaj prawosławna ludność etnicznie ukraińska i białoruska nie przejawiała skłonności do „nacjonalizmu”. Lecz jej stosunek do nowych władz był daleki od oczekiwań polskiego podziemia, zwłaszcza formacji o rodowodzie, mówiąc delikatnie, zdecydowanie prawicowym, jaką był Narodowy Związek Wojskowy (powstały z połączenia Narodowych Sił Zbrojnych i Narodowego Związku Wojskowego), w którego szeregach znalazł się były akowicz z Wileńszczyzny „Bury” (jego oddział, stworzony jesienią 1945 r. nosił nawet nazwę III Wileńskiej Brygady NZW).

Jedną z ofiar mordu w Puchalach Starych był Aleksander Maksymiuk ze Zbucza

O wydarzeniach z lat 40. XX w. napisało niemało. Trzeba jednak przyznać, że publikacje autorów starających się wyjść poza schematy właściwe poszczególnym orientacjom politycznym i narodowym i dać wyczerpujący obraz tej, nie tak znowuż odległej przeszłości nie są zbyt liczne. Nadal też pozostają w fazie prób i błędów, raczej pokazując kierunki koniecznych jeszcze badań i stawiając pytania niż dając zadowalające odpowiedzi.

Do tego rodzaju publikacji zaliczyć należałoby też artykuł Jerzego Kułaka z białostockiego OBEP IPN w „Biuletynie Instytutu Pamięci Narodowej” (nr 8, wrzesień 2001), w którym autor próbuje ustalić motyw działań „Burego” w styczniu 1946 r. Białostockiemu oddziałowi IPN-u przypadło też zadanie przeprowadzenia śledztwa w sprawie śmierci furmanów. Zostało ono podjęte jeszcze w 1997 r. przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu, ale zawieszono z powodu jej likwidacji. W kwietniu br. śledztwo zostało przez białostocki IPN wznowione. Jak informował prasę prowadzący je prokurator Dariusz Olszewski, ma ono na celu udokumentowanie obiektywnego stanu sprawy, ustalenie pokrzywdzonych i ściganie sprawców.

Wprawdzie sam „Bury”, jak i większość bezpośrednich wykonawców jego rozkazów już nie żyją, gdyż zginęli w walce lub zostali straceni z wyroku sądowego, jednak śledztwo, które ma zakończyć się już w październiku, powinno pomóc w usystematyzowaniu wiedzy na temat okoliczności i przebiegu tragedii oraz w sprostowaniu utartych stereotypów.

Jednym z takich stereotypów jest twierdzenie o dokonaniu na furmanach egzekucji przez rozstrzelanie. Zupełnie inaczej przedstawia tę sprawę w liście do redakcji „Nad Buhom i Narwoju” Teodor Golonko, pochodzący ze Zbucza brat jednej z ofiar. Nawiązując do artykułu z n-ru 1-2/2000 naszego pisma T. Golonko pisze: *W artykule na temat pomnika pomordowanym piszecie m.in.: „Następnego dnia, po odebraniu dokumentów, grupkami po kilka osób wyprowadzano ich do pobliskiego lasu oddalonego o około 300 m od Puchal Starych, gdzie zostali rozstrzelani.”*

Coś zupełnie odmiennego opowiadał mi Iwacik Prokop, który był jednym z furmanów, który wrócił ze wsi Puchaty Stare już po dokonaniu ludobójstwa przez wojsko polskie, dowodzone przez dowódcę o pseudonimie „Bury”. Mówił on: „Na każdej z furmanek jechało siedmiu wojskowych. Wszyscy byli ubrani w polskie mundury wojskowe. Jeden z tych wojskowych dowodził sześciuosobową grupą. Całą drogę grupa była w tym samym składzie.”

Po dojechaniu do wsi Puchaty Stare cała kolumna zatrzymała się na skraju dużego lasu. „Bury”, który przyjechał na koniu, wyszedł przed furmanki i rozkazał, abyśmy wraz z siedzącymi na furmankach żołnierzami zsiadli z furmanek. Mnie kazał odjechać na bok. Pozostałym kazał stanąć w grupach tak, aby furman znalazł się w środku grupy. Gdy to zostało wykonane, wtedy „Bury” wyjął z kieszeni kartkę i odczytał, że wszyscy furmani zostaną zabici i krzyknął „Wykonać wg rozkazu”. Wówczas wszystkie siódemki rzuciły się na swych furmanów, powalili ich na ziemię, zdarli z nich całe ubranie, bagnietami poobcinałi wszystko, co dało się obciąć, wydłubywali oczy, wyrwali języki, wybijali zęby, głowy rozbijali obuchami siekier zabranych z furmanek. Jęk był tak straszny, że nie można było wytrzymać. Po ok. godzinie trwającej masakrze „Bury” kazał wybrać z ubrań zamordowanych wszystkie papiery i dokumenty i oddał je dla mnie, rozkazując, ażebym wyrzucił je pod najbliższy mostek. Jeśli tego nie wykonam lub piśnę coś o tym, co widziałem tu i wcześniej po drodze, to mnie czeka to samo, co tych tam i wskazał na okrwawione ciała furmanów. Do żołnierzy stojących w grupach nad swoimi ofiarami krzyknął: „Oprawić ich tak, aby rodzona matka nie rozpoznała”. Po tym rozkazie żołnierze zaczęli odrąbywać ręce, nogi, rozbijać twarze itp. Mnie rozkazał, ażebym siadł na swoją furmankę i szybko odjechał do domu. Uderzyłem konia i odjechałem. Co było dalej, nie wiem”.

Protokół z przeprowadzonej ekshumacji zwłok zamordowanych (zał. nr 1) nie potwierdza wersji o rozstrzelaniu. Potwierdza natomiast relację naocznego świadka Iwacika Prokopa, który był wyznaczony przez sołtysa, który w obliczu niechybnej śmierci znalazł sposób na uratowanie siebie i swojej furmanki w drodze przekonania wojskowych siedzących na jego furmance o tym, że jest Polakiem i katolikiem, i wrócił z koniem oraz wozem z Puchal Starych. Po powrocie pytany przez sąsiadów milczał prawie do końca życia. Zmarł niedługo po opowiedzeniu mi tego, co napisałem

Nie jest w naszej mocy rozstrzygać, na ile jest wierny ten drastyczny opis, pochodzący przecież z drugich ust. Ale nawet jeśli są w tym obrazie przejawy wywołane emocjami, to ze sporządzonego 30 lipca 1997 r. protokołu z oględzin ekshumowanych szkieletów furmanów wynika, iż śmierć zadano im nie poprzez „humanitarne” rozstrzelanie, a w sposób o wiele bardziej brutalny. W kościach kończyn i tułowia – czytamy w dokumencie podpisanym przez biegłego sądowego, dra medycyny Tadeusza Józwicka, – przede wszystkim gdy chodzi o kości biodrowe nie natrafiono na śla-

Zdjęcie z pielgrzymki na miejsce kaźni, dostarczone przez Teodora Golonkę

dy działania pocisków z broni palnej. (...) Poza jedną nieuszkodzoną czaszką, pozostałe wskazywały rozległe i wieloodłamowe złamania, ale nie tylko mózgo-czaszki, ale również i twarzo-czaszki. W dwóch czaszkach natrafiono na ślady działania pocisków z broni palnej, ale jednocześnie były także inne złamania... (...) Można zatem przyjąć, że ofiary te były pozbawiane życia przy zadawaniu urazów mechanicznych w głowy jakimiś narzędziami twardymi, tępokrawdziastymi.

Jak pisze w swoim liście T. Golonko, jeden ze szkieletów został odnaleziony przez uczestników pielgrzymki rodzin pomordowanych do miejsca kaźni: *Parę słów chciałbym poświęcić okolicy wioski Puchały Stare. (...) Jak wiadomo, do tej wioski jeździły pielgrzymki rodzin ofiar, które zamordowała tam jednostka wojskowa pod nazwą „Pogotowie Akcji Specjalnej”.*

Na pielgrzymki jeździłem również i ja. Ludzie przyjeżdżali tu często z łopatami i szukali dalszych grobów. W młodym lesie, który jak widać posadzony został na miejscu wyciętego starodrzewu, można było zlokalizować stanowiska, gdzie były ziemianki. Jednego razu ktoś z pielgrzymów zaczął kopać w takim miejscu. Po kilku sztychach spadła ukazał się szkielet ludzki ze zdruzgotaną czaszką głowy, złamanymi żuchwami, połamanymi kośćmi kończyn itp. Towarzyszący pielgrzymce duchowny prawosławny ze wsi Czyże próbował złożyć czaszkę z tych kawałeczków, lecz mu się to nie udało (zdjęcie, zał. nr 2).

Pierwsza z pielgrzymek, o których wspomina T. Golonko, odbyła się w październiku 1994 r. niedługo po tym, jak ujawnione zostało miejsce zbrodni. Jeśli nie wynikną jakieś nowe przeszkody, po ośmiu latach od tego momentu na mogile w Bielsku stanie

pomnik. Przez te osiem lat w centralnym miejscu problemu było prawo. Jednak naprawdę chodziło nie tak o prawo zawarte w kodeksach i paragrafach, którymi zasłaniali się urzędnicy próbujący nie dopuścić do ekshumacji ofiar „Burego” i uczczenia ich należnym pomnikiem, jak o prawo do zamianowania własnego spojrzenia na przeszłość. A ta, jak się okazuje, jest pełna niespodzianek – prawdziwych „szkieletów w szafie”, także tych, które burzą wyidealizowany obraz polskiego podziemia antykomunistycznego. Zbrodnie dokonane przez „Burego”, który mimo to został w 1995 r. sądowo zrehabilitowany, nie jest jedyną rysą na tym obrazie, albowiem od listopada 2002 r.

IPN prowadzi także śledztwa w sprawie zbrodni popełnionych przez polskie podziemie w latach 1944-1945 na ludności ukraińskiej w pow. chełmskim i hrubieszowskim (wsie Sahrzyn, Wierzechowiny i in.). A przecież takich śledztw powinno być o wiele więcej, bo jak przyznaje J. Kułak, w nazywane „repatriacją” wypędzanie ludności ukraińskiej i białoruskiej do „sowieckiego raju” zaangażowały się także AKO/WiN i NZW. Ludność niektórych wsi, szczególnie z powiatów bielskiego i białostockiego, dostawała od tych organizacji ostrzeżenia na piśmie: grożono spaleniem wsi lub śmiercią. Zdarzało się, że zabijano pojedyncze osoby lub rodziny po to, by resztę wsi zastraszyć i zmusić do repatriacji.

O winie i karze ostatecznie rozstrzygać powinny sądy – pamiętając o sędzie historii i sędzie Bożym. Ale wojny i religijno-etniczne waśnie naprawdę trwają tak długo, jak długo żyją ich uczestnicy i świadkowie oraz ludzie, którzy próbują zbijać jakiś swój kapitał na ich zatrutych owocach. Można więc powiedzieć, że trwające ponad cztery lata wędrówki członków Komitetu Rodzin Osób Pomordowanych od Annasza do Kajfasza są przedłużeniem drogi przez mękę, którą ich ojcowie, mężowie i bracia przeszli w styczniu 1946 roku. Te cztery lata pokazały, że nadal są ludzie, którzy dla zaspokojenia swoich ideowo-narodowych instynktów nadal są gotowi zatruwać nam życie. Ale z drugiej strony zobaczyliśmy, że uporem i konsekwencją można osiągnąć swój cel – w zgodzie zarówno z własnym sumieniem, jak i z literą prawa.

Jerzy HAWRYLUK

Nakazy...

Zakończenie ze str. 1

Ale naród to nie tylko sposób – poprzez przyobleczenie go w państwo – politycznego zorganizowania ludzkiej społeczności. To przede wszystkim wspólnota ducha – wiary, mowy, pieśni i wszelkich innych przejawów ludzkiej kultury.

Naturalną potrzebą każdego człowieka jest odnalezienie się w takiej wspólnocie, będącej rozszerzeniem rodzinnego domu i środowiska, korzystanie z jej zdobyczy, zarówno tworzonych przed wiekami, jak i najbardziej współczesnych, bo rzeczywiście – samym folklorem nie możemy karmić nie tylko młodzieży, ale i dorosłych (świadomość tego jest już od dłuższego czasu widoczna także w programach ukraińskich imprez, chociaż to *novum* nie jest może jeszcze należycie rozpropagowane). Ale nasze życie duchowe

jest dalekie od naturalności – drogi, którymi nasi pradziadkowie, nie szczędząc nóg, wędrowali do świętych miejsc, zostały przecięte granicznymi zasiekami, przed miejscowościami, gdzie mieszkamy, postawiono drogowskazy w obcym nam języku, a nas samych zastraszono na tyle, że w ojczystym często boimy się rozmawiać – nawet z własnymi dziećmi.

Może się wydawać – gdzie tutaj szukać Prawdy? Mimo to szukanie jej jest naszym obowiązkiem i Prawem, wynikającym z potrzeby własnego serca i umysłu, a nie czyjejś dobrej woli. Mamy bowiem tylko dwa wyjścia – albo wyężdżając siły chociaż w minimalnym stopniu odbudujemy własny „swój świat”, albo też pozostaniemy „błądzącymi we mgle” – przysłowiowym bogactwem pogranicza, cieszącym swoją specyficzną egzotyką warszawskich czy w ogóle zachodnich koneserów i czułych na intelektualne mody snobów.

Redaktor

Paleta duchowego bogactwa

3 sierpnia 10 zespołów z Polski i 3 z Ukrainy w sobotnie popołudnie zaprezentowało w Czeremsze ukraińskie i polskie pieśni i tańce. Okazją ku temu były IV Polsko-Ukraińskie Spotkania Muzyczne. Imprezę zorganizował Związek Ukraińców Podlasia wraz z Gminnym Ośrodkiem Kultury w Czeremsze, zaś sponсорами byli przede wszystkim: Ministerstwo Kultury, Fundacja im. Stefana Batorego, Browar Łomża, spółka „Plus”, „Karczma u Walentego”, „Wody Białowieskie” (producent wody „Vitarius”), PPH „Niterwa”.

– W porównaniu z ilością imprez białoruskich, naszych jest niewiele – mówi Maria Ryżyk, przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia. – Chcemy, aby były one na odpowiednim poziomie, aby nie były to „festyny ludowe”, na których można tylko wypić piwo. Naszych widzów staramy się wzbogacić duchowo. Co roku udaje się zaprosić przynajmniej kilka zespołów, które podnoszą wartość artystyczną imprezy. Po wieloletniej organizacji Dialogów nad Bugiem, imprezy w Mielniku, przeszliśmy tutaj i jesteśmy bardzo zadowoleni, również dlatego że władze osady są do tego pozytywnie nastawione. Gmina przygotowuje bazę techniczną, pokrywa koszty związane z wyżywieniem i noclegami.

Na Podlasiu, co najmniej kilkadziesiąt tysięcy ludzi używa gwary ukraińskiej. Nie wszyscy przyznają się do narodowości ukraińskiej. Organizowanie imprez takich, jak w Czeremsze, pomaga w odnalezieniu tożsamości, a przede wszystkim zachowaniu tradycji.

– Nie jestem pierwszy raz na takiej imprezie. Najważniejsze, że mieszkańcy gminy Czeremcha i przyjeźdźni mają okazję posłuchać pięknej muzyki, nie tylko ukraińskiej, ponieważ jest to wszechstronna prezentacja – powiedział Jerzy Sirak, wicestarosta hajnowski.

IV Polsko-Ukraińskie Spotkania Muzyczne oficjalnie otworzyli Maria Ryżyk, przewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia i Michał Wróblewski, wójt gminy Czeremcha. Gościem imprezy był senator Sergiusz Plewa i Jerzy Sirak, wicestarosta hajnowski. Prowadzili ją Agnieszka Firsowicz i Iwan Rokyszczuk.

Tegoroczne święto rozpoczęła żeńska grupa z Czeremchy Wsi. W ubiegłym roku zespół obchodził jubileusz 20-lecia

swego istnienia. W jego repertuarze znajdują się autentyczne ukraińskie pieśni ludowe z Podlasia. Dzięki nim nasza tradycja muzyczna jest przekazywana następnym pokoleniom. Były też „Wólczańki” z Wólki Terechowskiej, które kontynuują tradycje podlaskiej, muzycznej kultury. Także zespół „Rodyna” z Dubiaży na koło Bielska Podlaskiego zaprezentował muzykę źródeł. Prawdziwą ucztą dla

ucha i oka był występ „Ranku” z Bielska Podlaskiego, którego kierownikiem jest Elżbieta Tomczuk.

– Gram na akordeonie – mówi Piotr Ostaszewski, lat 12. – Jestem także uczniem piątej klasy Państwowej Szkoły Muzycznej I stopnia w Bielsku Podlaskim, w klasie akordeonu, gdzie moim nauczycielem jest pan Eugeniusz Sacharzewski. W zespole „Ranko” gram drugi rok i jestem bardzo zadowolony, tym bardziej że grupą grającą opiekuje się Igor Fita. Ten pan ćwiczy z nami piosenki ukraińskie. Innych nie gramy.

Na scenie Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremsze wystąpili także: zespół

„Hiloczka”, prowadzony przez Irenę Wiszenko, a działający przy szkole podstawowej i gimnazjum w Czeremsze, kapela rodzinna Marcuków z Zakalinek, debiutujący w nowym składzie zespół „Jar”, w którym grają muzycy z Bielska Podlaskiego i Białegostoku, grupa „Pererwa” z Liceum Ukraińskiego w Górowie Iławieckim na Mazurach, „Kosari” z Równego w Ukrainie, „Folkiestra Form Różnych”, no i oczywiście wszystkim dobrze znana „Czeremszyńska” z Basią Kuzub-Samoś i ukraińską solistką.

Studencki zespół folklorystyczny „Horyna” zaprezentował obrzędy związane z czasem żniw. Grupa „Horyna”, była uczestnikiem wielu europejskich festiwali, m.in. w Belgradzie, Neapolu, Mińsku, Wrocławiu. W jej repertuarze znajdują się przede wszystkim autentyczne pieśni z ukraińskiego Polesia – koledy i szczedriwki, wesnianki, pieśni „postne”, nabożne, historyczne, kozackie, a także pieśni do słów Tarasa Szewczenki i Lesi Ukrainki.

Międzynarodową karierą może się pochwycić także występujący na czeremshańskiej scenie folklorystyczny zespół „Bud’mo” z Kijowa. Poza Polską zespół gościł w Holandii, Włoszech, Białorusi oraz Rosji. Cechą charakterystyczną „Bud’mo” jest różnorodność instrumentów – od klasycznych po tradycyjnie ukraińskie, takie jak sopilki, bandura, dwodenciwki czy cymbały.

Czeremcha już znana jest z ciekawych imprez. Zaistniała na kulturalnej mapie nie tylko województwa czy powiatu, ale i kraju. Na czerwcowe spotkania folkowe „Z wiejskiego podwórza” przyjeżdżają tu artyści z całej Europy. Motorem działań jest zespół „Czeremszyńska”, który w swoim repertuarze ma głównie piosenki ukraińskie. Od kilku lat w Czeremsze mają miejsce również polsko-ukraińskie spotkania muzyczne.

– Takie festiwale odbywają się także u nas, ale tutaj bardziej mi się podoba – powiedziała Nina Holiuczek, bandurzystka z zespołu „Bud’mo”, z Kijowa. – Wasi ludzie są gościnni i bardzo cenią naszą kulturę, dlatego chętnie tu przyjeżdżamy.

Krystyna KOŚCIEWICZ

Na zdjęciach: Zespół „Bud’mo” z Kijowa (u góry) i młodzi tancerze z bielskiego „Ranku”

Музика під сонцем і дощем

З серпня в Черемусі пройшли чергові „Польсько-українські музичні зустрічі”, організовані Союзом українців Підляшшя та місцевим Гмінним осередком культури. Вже вчетверте перед черемшанською публікою виступили так польські як і українські ансамблі не лише з Підляшшя, але і з інших регіонів Польщі та з України.

„Польсько-українські музичні зустрічі” є продовженням „Музичних діалогів над Бугом”, які українці Підляшшя почали організувати з 1991 року в мальовничому пленері в Мельнику. Коли однак управа гміни Мельник, яка була співорганізатором заходу, вирішила поміняти його формулу, Союз українців Підляшшя став організувати окрему імпрезу в Черемусі. Невипадково.

— Тут є досить активне українське середовище, — сказав Славмир Савчук, організатор зустрічей, який родом з Черемухи. — Тут ще у вісімдесятих роках зорганізувався гурток Українського суспільно-культурного товариства, зараз діти вчать в школі української мови. Це є натуральне місце для таких заходів.

Зміна місця, хоч виникла із-за обставин, виявилась корисною. Доказом цього є велике зацікавлення заходом, помітне від самого початку його організації в Черемусі, тобто від 1999 року.

В минулих роках Союз українців Підляшшя, прагнучи розширити коло глядачів, зав’язав співпрацю з осередком культури в Нарві й саме в цьому містечку проходив другий день імпрези. Цього року, з фінансових причин „Зустрічі” були імпрезою одностайною. Все ж таки головні події в Черемусі супроводжував концерт українських колективів в Нурці-Станції.

Основна мета черемшанської імпрези це перш за все приблизити музичну культуру двох сусідських народів, а через те — подолати негативні стереотипи, які торкаються як українців, так і поляків. Це також нагода показати культурні надбання українців Підляшшя та взагалі приблизити українську культуру всім, хто прибуває до Черемухи.

Цього року в пленері Гмінного осередка культури традиційно виступили підляські ансамблі, які виконують ав-

восьмий рік. Беруть в ньому участь як студенти, так і випускники університету, які не переривають зв’язків і прагнуть сповідувати себе в мистецтві народної музики. Прагнемо виконувати більш інструментальної музики. В нашому репертуарі є так само багато народних пісень. Це в нас все поєднано. Крім цього виконуємо авторські пісні та класику.

Для членів ансамблю виступ на музичних зустрічах в Черемусі дав змогу безпосереднього контакту з українською громадою у Польщі. Як казав Микола Голючик: Ми були в різних країнах, переїжджали Польщу, але спілкуватися безпосередньо не мали можливості. Враження прекрасні. Ми не знали, що тут є українці і що зберігають вони українську традицію так в мистецтві співу і танцю, як і в мистецтві вишивки. Подивіться — люди мають вишивані рукави костюми. Тобто тут ще Україна живе. Це нас тішить.

З польських ансамблів в Черемусі виступили „Folkie-stra Form Różnych” з Кольна, яка представляє фольклор курпів та „Kapela Rodziny Marcuków” з Південного Підляшшя.

Родинну капелу Марчуків заснував у 1998 році Здзіслав Марчук, лауреат нагороди імені Кольберга та Загальнопольського фестивалю народних співаків в Казімежу Дольному. Члени групи це діти, зацікавлені виконанням народних пісень свого регіону. В виконували лише польський фольклор, хоч сам Здзіслав Марчук підкреслював, що ансамбль виконує також пісні „руські” і „хахляцькі” (така, бачте, в тамтешньому народі свідомість мовно-культурної ситуації).

Зараз „Польсько-українські музичні зустрічі” це відома на Підляшші культурна подія, яка притягає любителів фольклору не лише з Черемухи та її околиці.

Носії традиції та її спадкоємці — народні співачки з Черемухи-Села та дитяча „Гілочка”

тентичний український фольклор — жіночі групи з Черемухи-села і Вільки Терехівської та „Родина” з Дуб’яжина. Не обійшлося також без дитячих груп, в тому місцевого ансамблю „Гілочка”. Членами цієї групи є діти, які вивчають українську мову в початковій школі у Черемусі. В їхньому репертуарі передусім місцевий фольклор.

З України приїхали до Черемухи „Горина” з Рівного, постійний учасник культурних починань Союзу українців Підляшшя та „Будьмо” з Києва.

— Представляємо Київський Національний університет культури і мистецтва, — сказав Микола Голючик, керівник групи. — Наш ансамбль існує

— На щодень живемо в Білостоці, а суди з їжджіємо літом, — казав один з глядачів, який на музичні зустрічі прибув зі своєю сім'єю. — Приходимо послухати музики і споткаться зо знайомими.

— Велике значинє має музика, якую тут чуємо, — сказала його дружина. — Вдома чісто співаємо наші пісні. Наша дочка вельми їх любить. Маємо таке одчутє, що тая музика є в нас в глибині серця.

— Бо ми тії пісні од маленького знаємо, — добавив чоловік. — Співали їх на весілях наші баби й матері. Тепер ми тоже їх учимось, переписуємо одни од других. Вельми нам вони подобаютьсь.

— Можна тут поговорити по-своєму, бо вдома мало коли вже так говориться, — сказала одна з місцевих глядачок. — Можна послухати музики. Для мене немає значення — українська чи білоруська. Піосенкі подобні в репертуарах і тих, і тих зєсполув. Це останнє речення не повинно дивувати

— основою „білоруського” репертуару більшості колективів виступаючих на всякого роду фестинах є українські пісні краще або гірше перевернуті на білоруську мову.

Популярність заходу тишить місцеву владу. Своїого задоволення не приховував війт гміни Михайло Врублевський: *Już po raz czwarty odbywają się spotkania polsko-ukraińskie. Cieszymy się wszyscy, że są one organizowane w Czeremśku. Zauważyłem, że piosenki wykonywane przez zespoły jednoczą ludzi, jednoczą naszą społeczność, popularyzują kulturę polską i ukraińską. Promują też naszą osadę, naszą gminę i przede wszystkim naszych ludzi i ich dobroć.*

Хоч черемшанські зустрічі привітала гарна погода, в половині заходу почав йти дощ. Не злякав він однак більшості глядачів, а зокрема молоді, яка чекала виступів фолькових ансамблів. Жартома можна сказати, що дощ вже вписався в програму зустрічей — супроводить він захід в Черемусі від його початку.

Отже черемшанські зустрічі завершили виступи фолькових груп. Заграли „Яр” з Більська, який вперше виступив в оновленому складі та з новим репертуаром, „Перерва” з Гурова Ілвецького та „Черемшина”. А молодь гуляла — не зважаючи на дощ і розм'яклий танцювальний майданчик перед сценою.

„Польсько-українські музичні зустрічі”, поруч фолькових зустрічей „Z wiejskiego podwórza”, стали вже традиційним культурним починанням, з яких відомо Черемуха.

Цьогорічне культурне свято, хоч децю помішала погода, черговий раз показало, що українська пісня має тут своїх вірних слухачів. Хоч можна мати деякі критичні уваги, зокрема до озвучення, четверті музичні зустрічі були без сумніву однією з найважливіших культурних імпрез, які протягом року проводить Союз українців Підляшся.

Людмила ФИЛИМОНЮК
Фото К. Костевич

Перший крок — зрозуміти потреби

У Варшаві з 27 по 29 серпня ц.р. перебував міністр культури України Юрій Богуцький, який підписав з польським Міністерством культури угоду про співробітництво між Польщею й Україною на період 2002-2003 рр. Міністри Ю. Богуцький і В. Домбровський, між іншим, розмовляли і про меншинний аспект культурної діяльності, зокрема, про питання фестивалів, організованих польською меншиною в Україні та українською громадою в Польщі. Міністри домовилися про створення спільного оргкомітету згаданих фестивалів за участю представників обох національних меншин, про їх почергово проведення — один рік у Польщі, другий — в Україні. Польська сторона прийняла цю пропозицію і тому в 2003 р. буде проводитися український фестиваль у Польщі, а в 2004 р. — фестиваль польської культури в Україні. Під ці заходи будуть відведені відповідні бюджетні кошти.

Міністри розмовляли про можливість відкриття у Варшаві Українського культурного центру, який пропагував би українську культуру та заспокоював потреби української громади в Польщі. Проект такого центру вже готовий і зараз перебуває в стадії погоджень з іншими компетентними відомствами. Відведено також увагу співробітництву

Зустріч в Посольстві України. Зліва направо: О. Мисик, П. Чуприна, Ю. Богуцький, М. Рижик, М. Кертичак, о. М. Скірка, П. Тима

між професійними колективами обох країн.

Міністр культури України зустрівся у Посольстві з керівниками українських громадських організацій у Польщі: М. Кертичаком — головою Об'єднання українців у Польщі та секретарем Головної управи ОУП П. Тимою, М. Рижик — головою Союзу українців Підляшся, Б. Салієм — секретарем Об'єднання лемків у Польщі та о. протоігуменом М. Скіркою ЧСВВ. Запрошені ознайомили міністра з найсуттєвішими питаннями середовища, в яких діють, вказуючи водночас на існуючі проблеми у розгортанні культурної діяльності.

М. Рижик — голова СУП, характеризуючи діяльність своєї організації, яка

діє з початку 80-х років серед автохтонного українського населення Підляшся, особливо наголосила на необхідність обміну дітьми і молоддю з Україною та вирішення зв'язаного з цим питання коштів.

Найближчим часом Об'єднання українців у Польщі у домовленості з іншими українськими організаціями підготує тезисний проект потреб у сфері культури і представить його Посольству України у Польщі для подальшого доопрацювання і реалізації.

У розмові взяв участь радник Посольства України з гуманітарних питань О. Мисик.

Мирослав ВЕРБОВИЙ
«Наше слово»

Bielskie eksperymenty wyborcze

27 października odbędzie się pierwsza tura wyborów samorządowych. Wyborów eksperymentalnych – zarówno w skali kraju, na poziomie ordynacji wyborczej, jak i w wymiarze lokalnym, a więc na poziomie komitetów wyborczych. Ogólnokrajowy eksperyment to bezpośrednie wybory burmistrzów i wójtów, a także znaczne zmniejszenie liczby radnych. Eksperymentem w skali Bielska jest obranie własnej drogi przez działaczy Sojuszu Lewicy Demokratycznej, którzy zdecydowali się na zgłoszenie odrębnej listy kandydatów do Rady Miasta, co może w znaczący sposób zmienić dotychczasowy układ sił w miejskim samorządzie.

Po „prapremierze” lokalnej demokracji, która odbyła się w 1990 r., nauczenni przykrym doświadczeniem czteroletnich rządów tzw. prawicy solidarnościowej (16 radnych), aspirujące do odgrywania roli politycznej bielskie środowiska „nieprawicowe” (12 radnych, w tym 1 ze Związku Ukraińców Podlasia) postanowiły się zjednoczyć i przed wyborami w 1994 r. powołały Koalicję Bielską. Złożona ona była z działaczy (w porządku alfabetycznym) białoruskich, lewicowych (SLD, Unia Pracy) i ukraińskich, a obliczona na przyciągnięcie do swego programu ogółu elektoratu prawosławnego, jak i tej części bielskich Polaków, którzy swoje sympatie wyborcze opierają na innych postawach niż tylko narodowość i wyznanie.

Wynik wyborów do bielskiej Rady Miasta był jednoznaczny – 18 radnych z ramienia Koalicji Bielskiej (w tym 3 z ramienia ZUP) i 10 z prawicy. Podczas wyborów w 1998 r. wprowadzone zostało głosowanie w okręgach wielomandatowych, ale wyniki okazały się prawie identyczne – Koalicja Bielska wprowadziła do Rady Miasta 17 radnych. W rozbiu na poszczególne podmioty skład urzędujących jeszcze radnych Koalicji przedstawia się następująco: 7 przedstawicieli Białoruskiego Komitetu Wyborczego, 6 przedstawicieli Sojuszu Lewicy Demokratycznej i 4 przedstawicieli Związku Ukraińców Podlasia – Maria Ryżyk, Mikołaj Budka, Mikołaj Chrol i Piotr Kondratiuk. Zastępcą przewodniczącego Rady Miasta został M. Chrol, zaś zastępcą burmistrza Jan Kiryziuk.

– Rada Miasta, pochodząc ze społecznego wyboru, po części jest organem politycznym i zajmowała się trochę polityką – przyznaje P. Kondratiuk. – Jednak myślę, że przeważały kwestie czysto gospodarcze i to nie tylko w tej kadencji, ale również w poprzedniej. Uważam, że pozytywnym aspektem tych dwóch kadencji jest właśnie uporządkowanie wielu spraw gospodarczych i finansowych miasta. Gdy spojrzymy na nasze działania

inwestycyjne i porównamy je z innymi samorządami, to można z czystym sumieniem stwierdzić, że w ciągu tych ośmiu lat inwestycje w mieście wykonywane były dobrze i na czas. To na pewno jest plus tego samorządu.

Ważne jest i to, że mamy dość stabilną sytuację budżetową. Wprawdzie niektórzy mogą ocenić to krytycznie, bo można powiedzieć, że nie zaciągając kredytów miasto zmniejszało swoje możliwości inwestycyjne. Ale dzisiaj jest to jednocześnie korzystne, gdy weźmiemy pod uwagę, że jesteśmy w przededniu wejścia do Unii Europejskiej. Jeżeli nasz kraj wejdzie do Unii, to jako miasto będziemy mieli dużą szansę na skorzystanie z różnego rodzaju dotacji unijnych. Skorzystanie z nich jest bowiem uwarunkowane wyłożeniem własnych pieniędzy, a więc nawet jeżeli tych pieniędzy nie będziemy posiadać w budżecie, to miasto nie będzie miało żadnych trudności z zaciągnięciem kredytu właśnie ze względu na stabilną sytuację budżetową i wypłacalność, co pozwoli uzyskać dofinansowanie z zewnątrz.

Nie można zaprzeczać, że wybory samorządowe także w Bielsku są w znacznym stopniu upolitycznione, jednak zadania, które w ciągu swojej czteroletniej kadencji powinien realizować samorząd, są ze swojej istoty apolityczne – zapewnienie mieszkańcom realizacji ich podstawowych potrzeb bytowych i kulturalnych.

– Rada raczej zajmowała się sprawami funkcjonowania miasta i można powiedzieć, że polityki o charakterze takim, jaki jest na szczeblu ogólnokrajowym, za dużo nie było – mówi zastępcą burmistrza Jan Kiryziuk. – Jako Zarząd Miasta realizowaliśmy postanowienia Rady dotyczące spraw gospodarczych – nowych inwestycji w infrastrukturę komunalną i utrzymanie w należytym stanie już istniejącej. Najbardziej widocznym efektem naszej pracy jest oczywiście kryta pływalnia, która w tej chwili jest już w stanie

J. Hawryluk

Bielski ratusz – przez prawie dwa stulecia właśnie tutaj urzędowali „ojcowie miasta”

surowym zamkniętym (oddanie jej do użytku planowane jest na późną jesień przyszłego roku), a także modernizacja szeregu ulic. W najbliższych miesiącach zostanie też zakończona modernizacja oczyszczalni ścieków, na który miasto pozyskało fundusze centralne i wojewódzkie przeznaczone na ochronę środowiska. Przy ul. Studziwodzkiej został uzbrojony teren i stworzony swego rodzaju bank działek pod budownictwo mieszkaniowe jednorodzinne.

Z budżetu miasta, który w skali roku wynosi ponad 30 mln złotych, finansujemy też Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, dodatki mieszkaniowe, Bielski Dom Kultury, Miejską Bibliotekę Publiczną i przedszkola. Również utrzymanie szkół podstawowych i gimnazjów jest dofinansowywane z funduszy miejskich, gdyż subwencja oświatowa nie jest wystarczająca zarówno gdy chodzi o zabezpieczenie należnych plac dla nauczycieli, jak i prowadzenie remontów budynków szkolnych. Zresztą wszystkie podlegające władzom miasta placówki wymagają funduszy nie tylko na bieżącą działalność, ale i mniejsze lub większe remonty.

– Na szkoły i przedszkola, na remonty bieżące było mało pieniędzy – mówi Maria Ryżyk, przewodnicząca ZUP, członek Komisji Oświaty i Kultury. – Placówki te wyglądają jednak dobrze.

Zdecydowana przewaga w Radzie Miasta, a co za tym idzie i „swoj” Zarząd, pozwalały Koalicji Bielskiej na pełną samodzielność w podejmowaniu i realizowaniu decyzji. Jednak zdaniem jej członków raczej nie starano się wykorzystywać tej przewagi dla „pognębnienia” opozycji lub forsowania działań, które mogłyby antagonizować bielską społeczność.

– W sprawach ważnych dla miasta – stwierdza Maria Ryżyk, – np. przy budowie ulic, przy budowie basenu czy innych ważnych inwestycjach raczej było tak, że dochodziliśmy do jednomyślności. W pewnych momentach Koalicja Bielska nawet ustępowała, np. gdy chodzi o ulicę Jana Pawła II, którą zaczęto modernizować przed ulicą Mickiewicza.

Jeśli propozycje opozycji były zasadne, to znajdowały one zwolenników także wśród Koalicji Bielskiej. Nikt ich nie odrzucał, przyjmowano je poważnie i zastanawiano się, jak pozyskać fundusze na ich realizację.

Najgorszą sprawą było to, że zadań inwestycyjnych, oświatowych i wszelkich innych było mnóstwo, a pieniędzy niedostatek. Trzeba było ustalić, które zadania realizować jako pierwsze, a które odłożyć do następnej kadencji. To wzbudzało najwięcej dyskusji.

– Jeżeli opozycja miała swoje plany realizacji odcinków linii energetycznych czy sieci kanalizacyjnej na określonych ulicach, to Koalicja przyjmowała je do realizacji, bo taki był po prostu wymóg czasu, bo robiło się to dla całego miasta, a nie dla opozycji – dodaje J. Kiriżyk. – Były „spięcia”, gdy chciało się zrobić dużo, a nie było środków, więc w miarę posiadanych środków wspierano roboty prowadzone przez Społeczne Komitety Budowy, które budowały przede wszystkim wodociągi. Wnosiły one 30% kosztów związanych z budową, opracowywały dokumentację techniczną, czasem uczestniczyły w wykonawstwie prostych robót budowlanych.

Według P. Kondratiuka kwestia, którą przede wszystkim trzeba by poprawić w następnej kadencji, to bardziej gospodarskie, oparte wyłącznie na kalkulacji potrzeb i rachunku ekonomicznym, podejście do wyboru kierunku inwestowania

w mieście: *Tu powinniśmy się przede wszystkim kierować potrzebami miasta i możliwościami finansowymi, a nie tym, gdzie mieszkają wyborcy, którzy bardziej nas popierają.*

Negatywne skutki sporów politycznych czy innych kalkulacji są szczególnie widoczne, gdy chodzi o współpracę wychodzącą poza organizm miejski. W tej chwili realizacja dużych inwestycji często wiąże się z zaangażowaniem różnych samorządów, w tym także samorządu powiatowego. I tutaj różnego rodzaju przepychanki polityczne powodowały, że praktycznie przez cztery lata bardzo trudno było dojść do jakiegoś porozumienia. W zasadzie jedyny przykład współdziałania między miastem i powiatem to wymuszona przez realia współpraca przy remoncie i modernizacji ulicy Jana Pawła II. A można przecież dużo więcej osiągnąć,

prawicy najlepiej zaświadczy opis ich czynów. Oddajmy głos Jerzemu Ignatiukowi, członkowi Rady Powiatu z ramienia „Ziemi Bielskiej”: *Żadne lub prawie żadne wnioski kierowane ze strony opozycyjnej w powiecie nie przechodziły, na pewno zaś żaden z wniosków dotyczących inwestycji. Mimo że grupa rządząca była wyraźnie podzielona wewnątrz, to jednak przy głosowaniach dotyczących podziału pieniędzy zawsze tworzyła jedną opcję. Pieniądze szły przede wszystkim na tereny gmin Brańsk, Wyszki, Rudka i Boćki, które zamieszkuje ludność katolicka. Natomiast bardzo mało pieniędzy inwestycyjnych, drogowych, bo o tego typu inwestycje nam przede wszystkim chodziło, trafiało na tereny, gdzie większość stanowią mniejszości, a więc gminy Orla i Bielsk. Należy przyjąć, że jeżeli w ciągu tych czterech lat na Orlę i Bielsk trafiło*

ok. 5% środków inwestycyjnych, to i tak jest dobrze. A przecież subwencja drogowa, przekazywana do dyspozycji władz powiatu przez państwo jest naliczana w zależności od ilości kilometrów i z ilości dróg powiatowych na terenie poszczególnych gmin. Skoro z racji sieci drogowej w gm. Orla i Bielsk powiat otrzymuje ok. 30-35% subwencji drogowej, to i wydatki w tych gminach powinny być podobne. Dysproporcja między tym, jakie dochody z naszych gmin miał powiat i wydatkami, jakie na te gminy ponosił jest olbrzymia, tym bardziej że i stan

dróg w poszczególnych gminach nie może jej w żaden sposób usprawiedliwiać.

Taka dyskryminacja terenów zamieszkanym przez ludność prawosławną władzom powiatowym chluby oczywiście nie przynosi, ale podobnie jak i działania „solidarnościowych” radnych mających większość w Radzie Miasta w latach 1990-1994 r., dobrze oddaje mentalność i poziom kultury ludzi mieniących się w Bielsku i okolicy prawicą. Co bardziej ideowi przedstawiciele tego środowiska prowadzą w ten sposób swoistą walkę o coś, co w ich rozumieniu jest polskim interesem na kresach, a bardziej przyziemni załatwiają interesy na przyszłość, starając się asfaltowaniem dróg i podobną „kielbasą wyborczą” kupić przede wszystkim „swoich”, bo i tak wiadomo, że przecież prawosławni na nich głoso-

Obecna siedziba bielskich władz samorządowych – miejskich, gminnych i powiatowych

czego przykładem są gminy nadbużańskie, którym dzięki wspólnemu działaniu udało się uzyskać ogromne pieniądze na inwestycje. Zresztą część tych pieniędzy unijnych, które będą do nas przychodziły, będą to pieniądze na duże projekty, a więc duże projekty będą wymagały tego porozumienia. To jest kierunek, w którym musimy podążać.

Na przeszkodzie normalnej współpracy na linii miasto-powiat znowu staje polityka, bo sytuacja w obecnej 30-osobowej Radzie Powiatu jest diametralnie odwrotna niż w mieście. Większością jest tutaj 18-osobowa grupa radnych „katolicko-prawicowych”, zaś opozycję stanowi 12, w większości prawosławnych, radnych z BKW, Komitetu „Ziemia Bielska” i SLD (po czterech z każdej formacji). O postawie światopoglądowej powiatowej

wać nie będą. Cóż, łaska wyborcza na pstrym koniu jeździ, a tego rodzaju działania szczególnie skutecznie mobilizują stronę pokrzywdzoną do działania, o czym przekonali się w 1994 r. ci radni, którym przyszło spaść z miękkich foteli rządzących na twarde ławy opozycji.

Gdy wraz ze zbliżaniem się terminu tegorocznych wyborów samorządowych zaczęły się rozmowy, okazało się, że „stara dobra koalicja” nie urządza już bielskich działaczy SLD, którzy zażądali od swoich niedawnych partnerów pójścia pod ich partyjnym sztandarem („gwarantując” miejsca w dolnej części listy), a także wystawienia przedstawiciela SLD jako wspólnego kandydata na burmistrza. Według jednej wersji przyczyną takiego postawienia sprawy były nakazy warszawskiej i białostockiej partyjnej „góry”, według drugiej – osobiste ambicje bielskiego aktywisty, zachęconego ubiegłorocznym zwycięstwem koalicji SLD-UP w wyborach parlamentarnych. Jakże by zresztą nie były przyczyny działania bielskiego SLD, to na postawione przez nich warunki nie mogły zgodzić się ni BKW, ni ZUP. Tak więc obok Koalicji Bielskiej do wyborów staje rozłamowe SLD-UP, zgłaszające też własnego kandydata na burmistrza.

– *Moim zdaniem jest to ogromnym błędem politycznym ze strony SLD, – ocenia stanowisko niedawnego współkoalicjanta organizacji ukraińskich i białoruskich wójt gminy wiejskiej Jerzy Ignatiuk, członek zarządu ZUP. – Generalnie taki podział nie rokuje najlepiej, jednak dyktat, jaki SLD chciało narzucić organizacjom mniejszościowym, a więc startowanie pod szyldem SLD-UP i oddanie im kandydata na burmistrza był nie do przyjęcia. Był nie do przyjęcia z tego względu, że mniejszości do tej pory w bielskiej Radzie Miasta miały zdecydowanie więcej radnych niż SLD. Można powiedzieć, że to w zasadzie SLD na głosach mniejszości narodowych zdobyło swoje mandaty, że SLD do tej pory miało pozycję silniejszą niż wynikałoby to z ilości radnych posiadanych w Radzie Miasta.*

Gdy weźmiemy pod uwagę, że w 1998 r. listy Koalicji Bielskiej otrzymały w skali całego miasta 54% głosów, to obecna secesja SLD, którego kandydaci zebrali wówczas 20% głosów, nie wróży obecnej liście SLD-UP większych sukcesów – nawet gdy dorzucimy ewentualny wzrost poparcia wynikający z mocnej pozycji tej formacji politycznej w skali ogólnokra-

jowej. Ale równie niejednoznacznie wyglądają perspektywy osłabionej Koalicji Bielskiej. Jak stwierdza Mikołaj Chrol, zastępca przewodniczącego Rady Miasta i zastępca przewodniczącego ZUP: *Gdyby Koalicja Bielska składała się z tych samych organizacji co 4 lata temu, to wygralibyśmy wybory, zarówno na burmistrza, jak i do Rady Miejskiej nie praktycznie nie robiąc poza zwyczajnymi plakatami i skromnymi ulotkami informacyjnymi – to by wystarczyło. Wiadomo, że mamy w znacznym stopniu ten sam elektorat i trzeba starać się, żeby ten elektorat przekonać. Dużo będzie zależało od tego, czy w kampanii wyborczej dobrze przekonamy do swojego programu, do osiągnięć ostatnich ośmiu lat, a nie były to w mieście lata zmarnowane.*

Koalicja Bielska wystawi swoich kandydatów również do Rady Gminy Bielsk Podlaski i Rady Powiatu Bielsk Podlaski. Sytuacja w gminie, gdzie od 1990 r. wójtem jest właśnie J. Ignatiuk, jest stabilna i obchodzi się raczej bez jakichś ekscesów na tle wyznaniowo-etnicznym. Natomiast Rada Powiatu, przygotowując się do wyborów, po raz kolejny dała powód do oskarżeń o działanie na niekorzyść zamieszkującej w powiecie ludności prawosławnej. Tak właśnie oceniono podział powiatu bielskiego na okręgi wyborcze, w którym gminę wiejską Bielsk połączono z gm. Wyszki, a Orlę z Boćkami, Brańskiem i Rudką. Propozycja opozycji utworzenia okręgu z gmin wiejskich Bielsk, Orla i Boćki, w którym znalazłby się ogół ludności prawosławnej, została odrzucona, a gdy ta na znak protestu opuściła salę obrad, projekt przegłosowano pod jej nieobecność. Jednak J. Ignatiuk uważa, że skutki takiego właśnie podziału nie muszą być jednoznacznie sprzyjające dla jego autorów: *Moim osobistym zdaniem, z którym nie wszyscy się zgadzają, podział ten wcale nie jest taki zły dla mniejszości. Owszem, można by było stworzyć jakieś okręgi, które by zbytnio nie dzieliły elektoratu mniejszościowego, powiedzmy połączyć gm. Bielsk i Orla w jeden okręg, a nie Bielsk i Wyszki. Dawałoby to pewne mandaty dla przedstawicieli mniejszości, ale jak gdyby z góry przesądzało, że mniejszości nie mają żadnych szans wygrania wyborów w powiecie. Natomiast taki podział, jaki w tej chwili istnieje, przy założeniu, że mniejszości by poszły razem i nie miałyby konkurenta po lewej stronie, dawał szansę wygrania wyborów do powiatu – przy odpowiedniej*

organizacji możliwe byłoby wygranie wyborów powiatowych. Jednak powstanie dwóch silnych komitetów na prawicy i dwa komitety na lewicy tworzy sytuację trudno przewidywalną.

Jaki będzie efekt tego podziału, trudno w tej chwili prorokować. Wszystko zależeć będzie od frekwencji. Mam nadzieję, że prawosławni tym razem będą aktywnie uczestniczyć w wyborach i pójść do tych wyborów znacznie więcej niż szło do tej pory. Nadzieję na to są bezpośrednio wybory wójtów i burmistrzów, bo to zwiększa frekwencję. Tak że jestem dobrej myśli, iż wybory powiatowe pójść na tyle dobrze, że dadzą mniejszościom realną szansę wpływu na to co się dzieje w powiecie – wpływu, jakiego do tej pory nie miały.

Prawosławnemu establishmentowi krew zawrzała również wtedy, gdy doszło do ustalania granic okręgów w wyborach do sejmiku wojewódzkiego. Z inicjatywy mających większość w obecnym sejmiku prawicowych radnych dokonano bowiem rozbitcia bielsko-hajnowsko-siemiatyckiego „trójmiasta” (do 1952 r. był to zresztą jeden powiat), łącząc pow. bielski i siemiatycki z wysokomazowieckim i zambrowskim, zaś pow. hajnowski przyklejono do białostockiego, sokólskiego i monieckiego. Tak więc główne skupisko ludności prawosławnej, głównie ukraińskojęzycznej, a we wschodniej części pow. hajnowskiego także białoruskojęzycznej, stanowiące przy poprzednich wyborach jeden okręg, zostało rozbite i połączone z obszarami, na których mieszka wyłącznie ludność polska, co znacznie obniża szanse wyborcze prawosławnych kandydatów.

– *Wiadomo, że to była sprawa polityczna – ocenia takie działania M. Chrol, przedstawiciel ZUP w Forum Mniejszości Podlasia, – sprawa jednego ugrupowania – obecnej koalicji rządzącej w województwie, a więc szeroko pojmowanej prawicy, która chociaż teraz dzieli się, to przygotowała wybory „pod siebie”. Tak, że teraz mogą nawet się dzielić, a i tak mają większe szanse niż my. Wiadomo przecież, że takie okręgi wyborcze, jakie oni zrobili, nie dają nam w połowie takiej szansy jak w przypadku, gdyby te okręgi były naturalne, biorące pod uwagę naszą ludność, gdzie my jesteśmy jednak dobrze reprezentowani i gdzie nas jest dużo.*

Zakończenie na str.26

Згадуючи «перепелицю», або Обжинки в Кривій

Старовинний обряд перепелиці був чи не одним з останніх, який перетривав до нашого часу, а його природну „смерть” люди народжені в другій половині двадцятого століття могли побачити на своїх очах. Що іншого у випадку веснянок, не говорячи вже про обряди пов’язані зі святом Купали, які знаємо тільки завдяки переказам людей народжених в міжвоєнному періоді або просто з літературних джерел XIX століття. Перепелиця – родинний обряд, який скріплював і єднав покоління після закінченої тяжкої праці, відійшов враз зі снопов’язалками та комбайнами. Під час сучасного життя важко залишити кусочок невикористаного збіжжя, а і на полі немає вже робітників і жінок, які співали б жнивні або обжинкові пісні. Чути тільки гурготання машин.

В епоху, коли саме трактори і велика техніка увійшла на наші поля, камерний, родинний обряд перепелиці почав відступати місця більшим і організованим владою, чи то різними культурними установами, святкам врожаю, тобто обжинкам або як прийнялось говорити *дожинкам*. Обжинки це також була добра нагода до цього, щоб потішитись зібраним врожаєм, послухати пісень, подивитись на дожинкові вінки, випити, а то і взяти участь в спортивних змаганнях, яких проводили, так звані народні спортивні клуби (LZS). Сьогодні, коли рілників стає все менше, навіть такі імпрези відбуваються рідше і, як видно останнім часом, щораз частіше проводяться з ініціативи національних суспільно-культурних організацій. Це одна з форм пропагування і підтримання народної культури. Ініціатором такого свята, яке в цьому році пройшло

Чи не найбільш автентично жнивварські пісні представив „Ранок”

в селі Кривая був Союз українців Підляшшя.

Українські обжинки відбулись в неділю 8 вересня біля будинку колишньої початкової школи. Їх співорганізаторами були: Управа Гміни Більськ та Осередок Рільничого Дорадництва в Шепетові. На сцені, яку побудовано з тракторних причепів та оздоблювали снопи збіжжя прибрані квітами, виступали художні колективи. Крім цього, гості свята могли побачити виставку нового врожаю та мистецьких робіт місцевого маляра Анатолія Кравчука.

Варто згадати, що перші обжинкові співі відбувались декілька років тому саме в Кривій. Потім завдання організації свята припало сусіднім Пасинкам, де в місцевій церкві відправлялась Служба Божа, адже співорганізатором

заходу була тутешня православна парафія. В минулому році обжинки відбулись на порогах нової школи в Ягуштові, а в цьому повернули до Кривой.

Прибула на обжинки публіка провела недільне пополудня слухаючи українських народних пісень. На сцені презентувались такі ансамблі як „Берузки” з Кнорид, „Родина” з Дубяжина, колектив з Малінік, котрого члени привезли спеціально зроблений обжинковий вінок. В Кривій виступив також гурт з Дубін, який продовжує традиції відомого гурту, що діяв в цій місцевості у вісімдесятих роках. Не забракло підляської молоді – колективу „Ранок”, котрий, як не дивно, чи не найбільш автентично представив жнивварські пісні, а також його танцювальної групи. Обжинковий концерт закінчив виступ фолькового колективу „Перерва” з Гурова Ілавецького, а точніше густий дощ, який почав падати зараз після двох пісень у виконанні цього гурту. Прийшлося втікати від зливи, але хоч шкода було концерту і імпрези, то для всіх хто працює на господарстві цей довгоочікуваний дощ був знаком надії на те, що за рік врожай не буде гіршим і що їх важка праця дасть щедрі плоди.

Колектив з Малінік привіз спеціально зроблений обжинковий вінок

СС

Фото Ю. Гаврилюка

Pod opieką Świętego Ducha

Białystok to 290-tysięczne miasto, w którym prawosławni w stosunku do katolików stanowią mniejszość, o czym świadczy chociażby ogólna liczba parafii – rzymskokatolickich jest trzykrotnie więcej niż prawosławnych. Z drugiej jednak strony kilkudziesięcioletnia prawosławna społeczność w tym mieście, będącym od 1948 r. ośrodkiem odrębnej diecezji białostocko-gdańskiej, znacznie przewyższa liczebność wiernych naszej Cerkwi w takich miejscowościach jak Bielsk czy Hajnówka. Tak zdecydowaną przewagę Białystok zdobył w ciągu ostatniego półwiecza, gdyż na początku lat 50. prawosławnych w 60-tysięcznym mieście było około 5 tys., a więc wiernym Cerkwi prawosławnej był wówczas ledwie co 12 jego mieszkańców. W chwili obecnej liczbę prawosławnych w Białymstoku można szacować co najmniej na 50-60 tys. Ten kilkunastokrotny wzrost był przede wszystkim następstwem masowej migracji ludności wiejskiej – zarówno z białoruskojęzycznych wsi leżących koło Białegostoku, jak też z miejscowości ukraińskojęzycznych okolic Bielska, Hajnowki i Siemiatycz (zresztą w ostatnim czasie i same te miasta tracą coraz więcej młodzieży szukającej lepszych możliwości startu w życiu właśnie w Białymstoku, jak też i w innych większych miastach).

W chwili obecnej na terenie Białegostoku jest dziesięć prawosławnych parafii i jedna parafia wojskowa. Jednak aż do początku lat 80. minionego już wieku, mimo że miasto wtedy osiągnęło liczbę 230 tys. mieszkańców, parafii tych było tylko 4 – katedralna św. Mikołaja oraz parafie w Starosielcach, Fastach i Dojlidach. Powstanie pozostałych stało się możliwe dzięki zmianom sytuacji politycznej w minionym 20-leciu, jak i staraniom obecnego zwierzchnika Cerkwi prawosławnej w Polsce metropolity Sawy, w latach 1981-1999 ordynariusza diecezji białostocko-gdańskiej. Dzięki temu, jeszcze zanim wypełniło się tysiąclecie od momentu chrztu naszych dalekich przodków w wodach kijowskich rzek, w Białymstoku rozpoczęła się budowa świątyń tak znaczących nie tylko w duchowym, ale i architektonicznym krajobrazie miasta, jak cerkwie Świętego Ducha (1982 r.) i Mądrości Bożej (1987 r.), a także odbudowa zniszczonej w 1944 r. XVI-wiecznej cerkwi Zwiastowania Bogurodzicy w monasterze supraskim.

Tak więc historia cerkwi Świętego Ducha na Antoniuku Fabrycznym, największej w Polsce i jednej z większych w Europie, a jednocześnie pierwszej jaskółki nowej epoki w życiu białostockiej prawosławnej ekumeny, liczy już 20 lat – kamień węgielny pod jej budowę położono 1 sierpnia 1982 roku. Zresztą do tego dwudziestolecia można by jeszcze doli-

czyć kilkanaście lat starań o uzyskanie zgody władz państwowych na budowę. Rozpoczął je jeszcze władca Nikanor, wspólnie z proboszczem katedralnej parafii św. Mikołaja Serafinem Żeleźniakowiczem, a uwieńczone zostały sukcesem

jego sercu i umyśle, głównie dzięki matce, znakomitej śpiewaczce w chórze parafialnym, zasiane zostało ziarno powołania do przyszłej misji duchownego, poprzedzonej funkcją *prysłużnika* w lewowskiej cerkwi – od wczesnego dzieciństwa aż po rozpoczęcie nauki w Prawosławnym Seminarium Duchownym w Warszawie. Po zakończeniu seminarium były jeszcze dwa lata prowadzenia chórów cerkiewnych – w Choroszczy, później w Boćkach. W końcu nastąpiły długo oczekiwane chwile – 1 września 1962 r. święcenia diakonskie, zaś 7 września *swjaszczenstwo* z rąk biskupa wrocławsko-szczecińskiego Bazylego, późniejszego metropolity. Pierwszą parafią młodego duchownego stał się Walec w Koszalińskim, gdzie w samym mieście, jak i w jego okolicy mieszkało trochę emigrantów z Rosji i Ukrainy oraz garstka prawosławnych spośród Ukraińców deportowanych na te tereny w czasie akcji „Wisła”.

Jak wspomina ojciec Jerzy, była to parafia niewielka pod względem liczby wiernych (zaledwie 55-60 osób) ale była wśród nich znacząca grupa inteligencji – inżynierów, prawników, nauczycieli. Pod wpływem tego środowiska młody duchowny podjął starania o podniesienie własnej oświaty, co okazało się bardzo trudne do zrealizowania, gdyż w tamtych czasach duchownych na uczelnie świeckie nie przyjmowano. Jednak upór i życzliwa pomoc przychylnych ludzi pozwoliły pokonać formalne przeszkody – jednocześnie ucząc się i prowadząc pracę duszpasterską w parafii, gdzie trzeba było nieraz wędrować po kilkadziesiąt kilometrów do odległych wsi i kolonii, o. Jerzy Boreczko ukończył studia rusycystyczne na Uniwersytecie Wrocławskim.

Praca w Walcu trwała 13 lat, później o. Jerzy spędził rok na parafii w Częstochowie, a w lutym 1977 r. rozpoczęła się służba Bogu i ludziom w Białymstoku. Początkowo była to praca na stanowisku wikariusza katedralnej parafii św. Mikołaja (z roczną przerwą na taką misję w parafii św. Eliasza na Dojlidach), od początku 1980 r. połączone ze stanowiskiem sekretarza kancelarii diecezjalnej. Ale najbardziej intensywnie

Cerkiew Św. Ducha na Antoniuku w Białymstoku
(na pierwszym planie dom parafialny)

dopiero w grudniu 1981 r. W lutym 1983 r. została erygowana nowa parafia pod wezwaniem św. Ducha. Jej proboszczem został o. Jerzy Boreczko, który we wrześniu br. obchodził jubileusz 40-lecia kapłaństwa.

Podobnie jak i większość swoich parafian o. Boreczko pochodzi spoza Białegostoku – dzieciństwo i młodość spędził w parafii Lewkowo Stare. Tam też w

Ks. prot. mgr Jerzy Boreczko

ny okres w życiu i pracy rozpoczął się po tym, jak w dwa tygodnie po wprowadzeniu stanu wojennego, 29 grudnia 1981 r. nadeszła długo oczekiwana zgoda władz na budowę w Białymstoku nowej cerkwi. Najpierw w trybie awaryjnym, pod nieobecność władzy Sawy i proboszcza przyszło załatwiać sprawę nabycia placu pod budowę cerkwi, a po powołaniu w czerwcu 1982 r. nowej parafii i otrzymaniu w niej stanowiska wikariusza, a od lutego następnego roku proboszcza – organizować życie parafialne i budowę ołtarzowej cerkwi.

– Władza Sawa i wierni, a zwłaszcza wierni – wyjaśnia przyczyny takich właśnie rozmiarów soboru św. Ducha o. Jerzy – chcieli zbudować jak największą cerkiew, gdyż wszyscy byli przekonani, że zgody na kolejną cerkiew już nie otrzymamy. Przedstawiono szereg projektów, w tym projekt prof. Grygorowicza, twórcy soboru św. Trójcy w Hajnówce. Ale szczególną uwagę zwrócił przedstawiony w ostatniej chwili projekt młodego architekta, w obecnej chwili naszego parafianina Jana Kabaca. Właściwie nie był to jeszcze projekt, a szkice, ale na tyle przekonujące, że właśnie one stały się podstawą projektu zatwierdzonego do realizacji.

Projekt cerkwi i plac pod jego realizację to był dopiero początek. Najpierw trzeba było znaleźć mieszkania zastępcze dla pięciu rodzin, które zamieszkiwały stojące tu stare drewniane budynki, by móc

urządzić chociaż tymczasową kaplicę, w której można by było odprawiać regularne nabożeństwa i przyzwyczajając ludzi do faktu, że są członkami nowej wspólnoty parafialnej, na której barkach spoczywa konieczność budowy własnej świątyni.

Od chwili położenia kamienia węgielnego do pierwszej Liturgii w dolnej cerkwi minęło 6 lat. Był to okres ogromnego wysiłku nie tylko dla bezpośrednich budowniczych, którzy wznosili mury, ale i dla proboszcza. Przypadła mu bowiem rola nie tylko koordynatora, ale i petenta różnych urzędów i przedsięwzięć, w których przychodziło szukać „możliwości” i wypraszać przydziały na coraz bardziej deficytowe materiały budowlane. Po niektóre często trzeba było jechać setki kilometrów – do Katowic (po cement), Wrocławia (po blachę miedzianą) czy Gozdnicy i Odrzychowa w woj. zielonogórskim (po cegłę klinkierową na elewację zewnętrzną, będącą wówczas w Białymstoku nowością).

– Dzisiaj, gdy są pieniądze, to materiał przywożą pod same drzwi, a wówczas problemy z materiałami były ogromne – wspomina o. Boreczko. – Z pieniędzmi było łatwiej, w odróżnieniu od czasów obecnych. Ale Duch Święty tutaj działał, w każdym momencie odczuwałem Bożą pomoc. Na przykład cement był wówczas rzeczywiście na wagę złota, a my potrzebowaliśmy bardzo duże ilości – gdy szykowaliśmy się do postawienia głównej kopuły trzeba było ponad sto ton. Skąd go wziąć? Dyrektor rozsypowni w Białymstoku zbył mnie mówiąc: „Jeżeli ksiądz otrzyma przydział w Katowicach, to ja ten cement sprzedam.” Był przekonany, że nic tam nie zwojuję, ja też o tym wiedziałem, ale nie miałem wyjścia, bo w naszym regionie nigdzie nie mogłem tego „szarego złota” otrzymać. Pojechałem do Katowic – u jednego dyrektora nic nie wskórałem, idę do drugiego... I tak chodziłem – wyganiałem drzwiami, wracałem oknem. W końcu otrzymałem przydział na sto ton. Radość była ogromna. Z tym cementem idę do białostockiego dyrektora. On wziął, czyta, patrzy to na mnie, to na papier i sam sobie nie wierzy, że otrzymałem taką ilość cementu. – „Jak ksiądz załatwił? Ja wszystkich księży, także rzymskokatolickich wysyłałem do Katowic i wracali z niczym. Księdza też tam odesłałem, żeby mieć spokój, a tu ksiądz przywozi przydział na sto ton cementu.” Ja mówię – Duch Święty działa. Budujemy nie sklep czy kawiarnię, a poświęconą mu świątynię, więc i ludzie są życzliwi.

Oprócz problemów wynikających ze „specyfiki czasów” przyszło też zmagać

się ze skutkami ludzkiej nietolerancji i głupoty – trzykrotnie podpalano budowaną cerkiew. Szczególnie dotkliwy okazał się pierwszy pożar, podczas którego zapalono styropian zgromadzony na chórze – temperatura była tak duża, że zaczęła się palić ceglana ściana. Wprawdzie drewniane konstrukcje kopuły i dachu nie zapaliły się, ale zostały okopcone ściany, które trzeba było czyścić z dużym nakładem pracy.

Cerkiew p.w. Św. Ducha, której poświęcenie odbyło się 16 maja 1999 r., jest budowlą rzeczywiście imponującą. Jej wymiary to 55 m długości i 38 m szerokości, wysokość zaś sięga 50 metrów. Na cerkwi zostało zamontowanych 5 kopuł: główna, mierząca 23 m, z krzyżem wysokości 7,2 m oraz cztery boczne o mniejszych wymiarach. Ogólna powierzchnia użytkowa – 2.250 m², kubatura – 27.000m³. Liczba wiernych, których pomieści świątynia, to 2500 osób. We wnętrzu świątyni znajduje się ołtarz główny p.w. Św. Ducha, boczny ołtarz p.w. Św. Sawy Oświęconego oraz chrzcielnica posiadająca oddzielne wejście. W podziemnej części świątyni znajduje się cerkiew z ołtarzem Matki Boskiej Nieoczekiwanej Radości. Projektowana jest także dzwonnica o wysokości 60 m.

– Cerkiew i tak jest mniejsza, niż tego chcieli nasi wierni – mówi batiuszka Boreczko. – Gdy zaczęliśmy budowę, powstał nawet komitet, którego członkowie pojechali do metropolity Wasilija ze skargą, że na Antoniuku budujemy małą cerkiew. Wyjaśnialiśmy ludziom – wy nie zdajecie sobie sprawy, czego żądacie. Częściowo rozumiem tych ludzi, bo był głód – głód świątyni. Cerkiew wyszła jaką widzimy, a ludzie, którzy tak głośno mówili, że jest mała, gdy pojawiły się problemy przy budowie, gdy zacząłem ich zapraszać do pracy, od razu rozbiegli się i już ich później nie było widać w parafii. Łatwiej krzyczeć i krytykować, trudniej zaś pomagać.

A pomagać trzeba było ciągle, bo samo wzniesienie ścian i kopuł zwieńczonych krzyżami to dopiero pierwszy etap budowy cerkwi. Aby stała się ona świątynią, trzeba jeszcze wypełnić jej wnętrze. Dla wiernych jest to okazja, aby w bardziej widoczny sposób zaznaczyć swój wkład, albowiem ofiara włożona w mury jest dla ludzkiego oka anonimowa. Przed proboszczem, który musi czuwać także nad estetyką wnętrza świątyni, stają nowe problemy: Gdy odbyła się pierwsza czy druga służba w dolnej cerkwi, zaczęły podchodzić do mnie parafianki, mówiąc, że zamówiły ikony lub inne utensylia. Spodobało mi się, że ludzie tak się odno-

Święto parafialne z udziałem biskupa Jakuba, 24 czerwca 2002 r.

szą do budowy, a z drugiej strony myślę – co z tego wyniknie, gdy ludzie zaczną na własną rękę wyposażać cerkiew. To będzie bożonarodzeniowa choinka, a nie cerkiew. Żeby ludzi nie zniechęcić, nie zgasić w nich tego zapалу ofiarności powiedziałem, że jestem bardzo z ich postawy zadowolony, ale wyjaśniłem, że w cerkwi powinien być zachowany jednolity styl. Wspólnie ustaliliśmy, że osoby pragnące stać się fundatorami zostaną zapisane na specjalną listę, ja zaś znajdę ikonopisców, którzy wykonają ikony na należytych poziomach i zgodnie z kano-nem. Dzięki temu wszystkie ikony, które znajdują się w naszej cerkwi, a jest ich około 260, są ofiarami naszych prawosławnych rodzin i to nie tylko z naszej parafii, są także z innych parafii. Także chorągwie, czasze, lampady, nawet świeczniki mają osobistych fundatorów, których imiona zostały umieszczone na specjalnych tabliczkach. Praktyka taka utrzymuje się do dnia dzisiejszego. Staram się zainteresować firmy – niedawno jedna z nich opłaciła małe panikadilo.

Rozejrzawszy się po wnętrzu świątyni trzeba przyznać, że robi ono wrażenie nie tylko swoją wielkością, ale też dbałością o wspomnianą już jednolitość stylu. Widać, że monumentalny dębowy ikonostas, fresk pokrywający absydę ołtarza, potężny pierścień centralnego panikadila (ży-randola) czy mniejsze elementy wyposażenia nie znalazły się tutaj przypadkowo i są składowymi częściami przemyślanej całości.

– Lubię, jeżeli coś robimy – wyklada swoje poglądy o. Jerzy, – aby dzieło to było na najwyższym poziomie i w miarę możliwości niepowtarzalne. Dlatego gdy zacząłem szukać ikonopisców znalazłem

ich nie od razu. Rzeźbiarzy musiałem odprawić trzy grupy, dopiero czwarta spełniła nasze oczekiwania. Znalazłem ich w Poczaïowie na Ukrainie i pracują u nas już siódmy rok. Od pięciu lat pracuje u nas też małżeństwo rzeźbiarzy z Mińska.

Samemu trudno podejmować decyzje, dlatego mam dobrego współpracownika – Jana Kabaca, który projektował naszą cerkiew. Jeśli mam jakieś problemy, to rady szukam przede wszystkim u niego. Współpraca od 20 lat układa nam się bardzo dobrze, więc mówię, że jest to nasze wspólne dzieło. Tak samo gdy chodzi o malarzy fresków – byliśmy w Moskwie, w Posadzie Sergijewskim, w Mińsku, w Kijowie, w Wilnie, we Lwowie, nawiązałem nawet kontakty z Bułgarią, ale wszystko to nas nie zadawało. Dopiero w ostatniej chwili zobaczyliśmy prace malarzy z Doniecka. Ich prace spodobały się, bo miały pastelowe, delikatne kolory. Dlaczego o tym mówię? U nas bardzo kolorowe są poszczególne ikonostasy i trzeba było znaleźć takich artystów, którzy mogliby tak dopasować swoje freski kolorystyką, aby te ikonostasy nie straciły swojego piękna. Zazwyczaj bywa tak – przychodzi jakiś artysta i pracuje nad swoim dziełem, nie harmonizuje jednego z drugim. Dlatego były tak długie okresy poszukiwania artystów. Myślę, że udało mi się znaleźć dobrych malarzy – jedną część już skończyli, za miesiąc znów przyjadą, aby kontynuować.

Parafia św. Ducha jest drugą po katedralnej zarówno pod względem ilości wiernych, jak i liczby duchowieństwa – oprócz proboszcza pracuje tu 4 wikariuszy i 2 diakonów. Jest też 3 regentów (kierowników) chórów, gdyż oprócz chóru

Główny ikonostas

parafialnego złożonego z dorosłych są jeszcze chóry młodzieżowy i dziecięcy. W odróżnieniu od wyludniających się parafii wiejskich dzieci i młodzieży jest tu bardzo wiele – na naukę religii prawosławnej, którą prowadzi 29 katechetów duchownych i świeckich, uczęszcza w szkołach około 2 tys. uczniów.

Dzieci i młodzież to już z reguły rodowici białostoczan, w odróżnieniu od ich rodziców i dziadków, którzy przybyli z różnych stron województwa.

– Parafian mamy różnych – charakteryzuje swoich duchowych podopiecznych o. Jerzy. – Są osoby posługujące się różnymi językami: białoruskim, ukraińskim, rosyjskim, nawet są byli katolicy, którzy przyjęli wiarę prawosławną (niewiele, ale są). I tutaj był problem, aby wszystkich ich zjednoczyć. Ale na razie nieporozumień przez to, że różne narody tutaj się gromadzą, nie ma. Wczesną Liturgię słuzymy w języku cerkiewno-słowiańskim, a ponieważ rodzice mówili, że dzieci nie rozumieją i prosili aby Apostoł i Ewangelię czytać w języku polskim i kazanie powiedzieć po polsku – my to robimy. Wcześniej czytamy po cerkiewno-słowiańsku Apostoł i Ewangelię, a później po polsku i kazanie mówimy też po polsku. Druga Liturgia jest także w języku słowiańskim, ale kazanie mówione jest albo w języku rosyjskim, albo miejscowym, powiedziałbym – na dialekcie.

Uważamy, że my tutaj nie próbujemy protegować ten czy inny język, tę czy inną nację. Wszyscy parafianie to Boże dzieci i do wszystkich jednakowo się odnosimy. Tak to było przyjęte i tak trwa. Jak będzie dalej nie wiem, ale na razie ludzie są z tego zadowoleni. Główne dla nas – nie nacja, główne dla nas – Cerkiew pra-

wosławna, to jest fundament. Przy tym oczywiście zwracamy uwagę, że swoją kulturę, swój język wszyscy powinniśmy obowiązkowo szanować i rozwijać. Inaczej nie można, ponieważ tam gdzie ginie język, tam gdzie ginie своя tradycja, tam może zagać i nacja.

Jeśli chodzi o ludzi, którzy przychodzą do nas bezpośrednio ze wsi, to czuje się wyobcowanie od Cerkwi. Zachowanie tych ludzi świadczy, że prawosławna samoświadomość jest u nich na bardzo niskim poziomie. Parafianie białostoccy jakoś tak bardziej czują się prawosławnymi, już mniej kryją się niż ci, który dopiero co przyjechali ze wsi. I tutaj właśnie jest zadanie nasze, aby ci ludzie mogli także zrozumieć, znaleźć swoje miejsce w naszym prawosławnym środowisku. W związku z tym wcześniej organizowaliśmy odczyty na temat Cerkwi prawosławnej, na których były omawiane różne problemy. Temu służą też odczyty, które odbywają się w Centrum Kultury Prawosławnej. Gdy człowiek chce, jeśli jest wytrwały w wierze, może z czasem pogłębić swoją duchowość.

Głównym jednak środowiskiem, do którego kieruje się pracę wychowawczą, jest młodzież.

— Starsze pokolenie, jakim ono jest, takim już i zostanie — konstatuje o. Boreczko, — a przyszłość nasza w młodzi. Więc w miarę swoich sił i możliwości, zarówno w naszej parafii, jak i w innych parafiach staramy się na tę młodzież wpływać. Bractwa, chóry dziecięce, nauka religii — wszystkie te działania sprawiają, że coś w tych młodych ludziach budzi się i zostaje na przyszłość. Po naszej młodzieży, która jest blisko przy cerkwi — mam na myśli osoby, które chodzą na chór, uczestniczą w bractwach — widać, że już przy cerkwi pozostaną. Nawet gdy zdarza się tak, że współmałżonkiem jest katolik to ślub biorą w cerkwi, dzieci też chrzczą w cerkwi. Dlatego właśnie zadanie nasze — duchowieństwa w Białymstoku i w ogóle, to kłaść nacisk na to, by jak najwięcej pracować z dziećmi i młodzieżą

W tak dużej parafii spraw wielkich i małych, natury zarówno czysto duchowej, jak i związanych z materialnym bytowaniem w codzienności jest zbyt wiele, aby je opisać lub choćby wspomnieć o wszystkich. O parafii Św. Ducha, jej wiernych i duchownych pasterzach, podobnie jak o innych białostockich prawosławnych wspólnotach będziemy pisać na pewno

jeszcze nie raz. Także dlatego, że coraz więcej czytelników naszego pisma wertuje je mając za oknem nie zielone łąki i żytne łany szumiące gdzieś nad Bugiem lub Narwią, a hałaśliwe ulice i migające światła na Antoniuku, Wygodzie czy Słonecznym Stoku.

Jerzy HAWRYLUK

P.S. Zamieszczamy również apel ks. J. Boreczko o wsparcie wysiłków parafii: *Aktualnie w cerkwi wykonywane są freski. Koszt opłacanych prac (uwzględniając kubaturę świątyni) jest ogromny i na dzień dzisiejszy przerasta możliwości naszych wiernych. Nie dlatego, że nasi wierni są obojętni na powstające dzieło — przeciwnie, lecz ze względu na zubożenie naszego społeczeństwa. Tym niemniej rozpoczęte dzieło chcielibyśmy doprowadzić do końca na chwałę Bożą i Cerkwi. Dlatego zwracam się z gorącą prośbą o finansowe wsparcie. Każda złotówka będzie przyjęta z ogromną wdzięcznością, a za życzliwych ofiarodawców Cerkiew wznosić będzie swą dziękczynną modlitwę.*

Konto: PKO BP S.A., I/O Białystok, nr 91 10201332 100020215. Parafia Prawosławna Św. Ducha, ul. Antoniuk Fabryczny 13, 15-985 Białystok, tel. 65-32-854.

Jesień to czas zadumy...

Bracia i siostry!

Czas zbiorów właśnie dobiegł końca. Przed nami kolejne nowe plany oraz inicjatywy. Od czasów starożytności chrześcijańskiej jesienią rozpoczyna się także nowy cykl w kalendarzu liturgicznym z pierwszym świętem Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy — mówiącym o początkach realizacji Bożego planu zbawienia.

Ziarno Prawdy Bożej zostało posiane w sercach wszystkich ludzi, lecz nie wszyscy wydali plon w swoim czasie, tak jak Maria i święci. Jednak szansa, a zarazem i odpowiedzialność człowieka, jest wielka. Piewca psalmów Dawid mówi: „Uczyłeś go (człowieka) niewiele mniejszym od istot niebieskich, chwałą i czcią go uwieńczyłeś. Obdarzyłeś go władzą nad dziełami rąk Twoich” (Ps. 8, 6-7). Sprawować władzę niczym król, lecz równocześnie niczym kapłan, który otrzymu-

je po to, by ofiarowywać, niczym poeta-mędrzec powołany do tego, by rozszyfrować objawienie kosmiczne, by w pełni uświadomić innym uwielbienie należne ludziom i rzeczom.

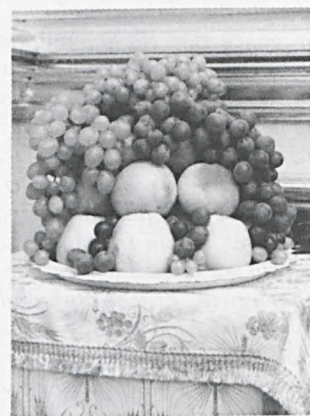
Jesień to czas zadumy, refleksji, podsumowania dotychczasowego życia, naszych starań dla Boga, dla bliźniego. Na ile spełniliśmy pokładane w nas nadzieje, czy daliśmy z siebie wszystko to, co mogliśmy, czy nie wyrzekliśmy się Chrystusa w imię wygodnictwa życiowego?

Świat, w którym żyjemy, napawa grozą. Któż zliczy jego wszystkie problemy? Ziemia poddana jest torturom ludobójstwa, fanatyzmu, ekstremizmu religijnego prowadzącego do terroryzmu, a oprócz tego niedostatek i stacanie się, czy też spychanie ludzi słabszych, biedniejszych na margines życia społecznego.

Na początku ewangelii Św. Mateusz przestrzega nas:

„Strzeżcie się fałszywych proroków i nauczycieli ...” Trzeba więc zdemaskować i zdyskredytować fałszywych proroków i spróbować wyleczyć ludy z chorób, na jakie zapadli. W dobie współczesnej potrzebujemy ludzi zdolnych do napiętnowania, lecz także takich, którzy potrafiliby wyrazić sens, zaproponować rozsądny kierunek.

Cerkiew poprzez słowo Boże i sakramenty daje nam siłę i możliwość życia wolnego i nowego. My zaś winniśmy dostosować się do niego, pozwolić, by ono przeniknęło do naszego wnętrza, by w nas dojrzało. Aby zrywało obumarłe skóry, odkładało na bok maski i odgrywane role. Niech więc nasza chrześcijańska postawa będzie przeniknięta ożywczym tchnieniem, wolnością odpowiedzialną i twórczą. Celem Cerkwi jest dawanie światu nas ludzi tak właśnie wyzwolonych, którzy żyjąc wśród innych będą po-

trafił ponownie tworzyć miłość, piękno i kulturę; którzy zgodnie ze starym monastycznym powiedzeniem *po Bogu będą uważać swego brata za Boga*.

Nie ustawajmy zatem w naprawianiu błędów, doskonaleniu cnót. Wytrwale pracujmy na rzecz Świętej Cerkwi Prawosławnej i środowiska, w którym żyjemy. Niech Pan Bóg błogosławi nasze dobre zamiary i utwierdzi nas w ich realizacji.

Ks. Jarosław PAGÓR
wikariusz parafii Św. Ducha
w Białymstoku

Z ostatniej chwili

Dnia 29 września br. w Parafii Prawosławnej p.w. Świętego Ducha w Białymstoku miały miejsce szczególne uroczystości. Obchodzono bowiem bardzo uroczyste dwa jubileusze – XX-lecia Parafii Świętego Ducha i czterdziestolecia posługi kapłańskiej proboszcza tejże parafii, a jednocześnie dziekana okręgu białostockiego ks. mitrata Jerzego Boreczki. To właśnie tu, przy ulicy Antoniuk Fabryczny, dwadzieścia lat temu rozpoczęto pierwszą po bardzo wielu latach budowę świątyni prawosławnej w Białymstoku. Głównym jej inicjatorem był ówczesny Arcybiskup Białostocki i Gdański, a obecny Metropolita Warszawski i całej Polski Sawa. On też, jako zwierzchnik Cerkwi Prawosławnej w Polsce, a także wieloletni budowniczy Cerkwi Św. Ducha przewodniczył uroczystościom tych jakże pięknych Jubileuszów.

Same zaś uroczystości – jak na jubileusz przystało – miały program bardzo bogaty. Po porannej Liturgii Świętej wierni uczestniczyli w poświęceniu wody. Tuż przed godziną dziesiątą do parafii Świętego Ducha przybywają Arcypasterze: J.E. Metropolita Sawa i kontynuator jego dzieła na katedrze Białostocko-Gdańskiej J. E. Ks. Biskup Jakub. Po wejściu do świątyni dokonują oni poświęcenia przepięknych kiotów z ikonami wielkich świętów. Punktualnie o godzinie dziesiątej rozpoczyna się główny punkt programu uroczystości – Liturgia Święta, w której uczestniczą wymienieni wyżej Arcypasterze i bardzo liczni duchowni z całej Polski. Po Liturgii duchowieństwo i wierni biorą udział w dziękczynnym molebniu, dziękując Wszechmiłościwemu Bogu za jego obfite łaski dla tego miejsca, parafii i wiernych.

Po zakończeniu modlitwy przychodzi w końcu czas na życzenia – zarówno parafii, ale przede wszystkim dostojnemu jubilatowi – ks. mitratowi Jerzemu Boreczce, który od samego początku Parafii jest Jej proboszczem i który dźwigał główny ciężar związany z budową świątyni i całej Parafii. Jubileusz Parafii zbiegł się z czterdziestolecie święcen kapłańskich ks. Jerzego, co jeszcze bardziej podniosło rangę uroczystości. Jako pierwszy swe życzenia i gratulacje na ręce ks. Jerzego Boreczki złożył J. E. Metropolita Sawa, następnie głos zabrał J. E. Biskup Jakub, po czym życzenia jubilatowi składali wszyscy uczestnicy uroczystości, przedstawiciele władz wojewódzkich i miejskich z wicewojewodą podlaskim Jerzym Półjanowiczem na czele, duchowieństwo i wszyscy wierni. Ostatnim punktem programu było poświęcenie kolejnej części wznoszonego od lat domu parafialnego. Po trudach uroczystości wszyscy goście udali się na poczęstunek do nowo poświęconej świetlicy, przygotowany przez parafię i dostojnego jubilata.

Ks. Jan KOJŁO

Wyświęcenie cerkwi w Boćkach

28 sierpnia podczas święta *Uspenija Pręswjatoji Bohorodyci* (Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny) odbyły się uroczystości związane z wyświęceniem odremontowanej cerkwi parafialnej w Boćkach. Uwieńczyły one trwające trzy lata prace, mające na celu przywrócenie pierwotnego wyglądu zabytkowej świątyni.

Tegoroczne obchody parafialnego święta w cerkwi *Uspeńskiej* w Boćkach miały wyjątkowo uroczysty charakter. Swoją obecnością zaszczylił je Metropolita Warszawski i całej Polski, Sawa, który dokonał wyświęcenia odremontowanej świątyni oraz poprowadził świąteczne nabożeństwo.

Historia boćkowskiej parafii sięga 1509 roku i jest ściśle związana z historią osady. Prawdopodobnie w tym roku Boćki stały się własnością wielkiego magnata litewskiego Iwana Sapiehy, który nadał swym dobrom prawa miejskie oraz ufundował cerkiew. W XVIII wieku Boćki znalazły się w rękach Branicznych, a następnie Potockich, którzy w 1823 roku sprzedali miasto władzom rosyjskim. Prawdopodobnie trzy lata wcześniej, tj. w 1820 roku, ówczesny właściciel miasta Jan Potocki ufundował istniejącą po dzień dzisiejszy murowaną cerkiew.

Świątynia została zniszczona podczas dwóch wielkich kataklizmów XX wieku. W czasie I wojny światowej spłonęło wszystko, co znajdowało się wewnątrz cerkwi, z kolei w czasie II wojny światowej uległy zniszczeniu dwie wieże frontowe, bryła i sygnatura nad nawą. Zostały jedynie okopcone ściany. W 1943 roku po prowizorycznym remoncie cerkiew została wyświęcona ponownie i w takim „prowizorycznym” stanie pozostawała ponad 60 lat.

Kapitałny remont zniszczonej przez działania wojenne i przez czas *Uspeńskiej* cerkwi w Boćkach rozpoczął trzy lata temu ks. prot. Witalis Gawryluk. Bardzo szybko się okazało, że koszty remontu znacznie przekroczyły sumę, za którą można byłoby wybudować nową świątynię.

– *Okazały się zniszczone fundamenty i nie można było nadbudować wież* – powiedział ks. Witalis Gawryluk. – *Trzeba było wymienić fundamenty i wzmocnić ściany. Dopiero później przystąpiliśmy do odtwarzania pierwotnego stanu, tj. odbudowy wież. Wieże zostały zrobione bardzo szybko, pokryliśmy je miedzią, uwieńczyliśmy krzyżami. Nad nawą mamy teraz przepiękną kopułę.*

W prace remontowe zaangażowała się cała społeczność boćkowska. Tak szybkie zakończenie prac było możliwe dzięki jej ofiarności oraz zaangażowaniu.

– *Włożyliśmy w ten remont razem z księdzem Gawrylukiem bardzo dużo pracy* – powiedział Eugeniusz Gruszewski, starosta cerkiewny. – *Zbieraliśmy składki. Była ustalona kwota, ale dawali tylko ci, którzy mogli. Jeździliśmy po odpustach, sam też jeździłem. Pomagaliśmy jak tylko mogliśmy, aby zebrać jak najwięcej pieniędzy i przyspieszyć prace. Proboszcz często nam powtarzał, że będzie ciężko, ale odpowiadaliśmy mu, że jakoś damy radę. Wspólnymi siłami doprowadziliśmy remont do końca.*

Prace remontowe ukończono zgodnie z planem – przez parafialnym świętem Zaśnięcia Najświętszej Marii Panny. Obecnie cerkiew *Uspeńska* wygląda z zewnątrz dokładnie tak jak w końcu XIX wieku. Jest dziś bez wątpienia wizytówką osady.

Ludmiła FILIMONIUK

„Przyjechaliśmy w białoruską okolicę, a tu rozmawiają wyłącznie po ukraińsku!”

Zakończenie z poprzedniego numeru

Po niecałych dwóch latach względnego spokoju, o ile można tak nazwać życie w warunkach ciągłej politycznej indoktrynacji, inwigilacji i stałego zagrożenia wywózką „na białe niedźwiedzie”, na Północne Podlasie i Polesie znowu wkroczyła wojna. W ciągu dwóch tygodni wojska niemieckie zajęły tereny włączone do ZSRR w 1939 r., zaś do grudnia 1941 r. dotarły do Charkowa, Kurska, Moskwy i Leningradu.

Już w połowie lipca 1941 r. utworzony został Komisariat Rzeszy Kraj Wschodni (Reichskommissariat Ostland). Do niego włączono kraje bałtyckie i Białoruś oraz okręg białostocki (Bezirk Białystok), w którego skład weszła większość obszaru przedwojennego woj. białostockiego (bez Suwalszczyzny, włączonej do Prus Wschodnich) oraz części pow. brzeskiego i prużańskiego z dawnego woj. poleskiego. Jednak większość zamieszkanego przez ludność etnicznie ukraińską Polesia brzesko-pińskiego włączono do Komisariatu Rzeszy Ukraina (Reichskommissariat Ukraine), którego granica przebiegała na północ od Brześcia, Kobrynia, Pińska, Łunińca.

Formalnie okręg białostocki, do którego należał cały przedwojenny pow. bielski, był odrębną jednostką administracyjną podlegającą bezpośredniemu nadzorowi Hitlera. Planowano jednak z czasem włączyć go bezpośrednio do Rzeszy, wcielając do Prus Wschodnich. Z tej też przyczyny 1 sierpnia 1941 r. władza w okręgu powierzona została nadprezydentowi Prus Wschodnich Erichowi Kochowi (jednemu z najbliższych współpracowników Hitlera). Okręg dzielił się na 8 jednostek administracyjnych szczebla powiatowego – 7 komisariatów obwodowych (Kreiskommissariatów – Białystok, Bielsk, Grajewo, Grodno, Łomża, Sokółka, Wołkowysk) i 1 komisariat miejski (Białystok), te zaś dzieliły się na gminy zbiorcze (Amstkommissariaty) oraz gminy i sołectwa. Była to struktura identyczna ze strukturą administracyjną Prus Wschodnich. Prowadzono też akcję propagandową mającą udowodnić, że Białystok to w rzeczywistości prastary gród germański, który później trafił pod obce, słowiańskie jarzmo, przypominano też fakt przynależności tego terenu do państwa pruskiego w latach 1795-1807.

Oczywiście przyszłe włączenie okręgu białostockiego do Rzeszy musiało łączyć się z wyniszczeniem lub wysiedleniem wszelkiej ludności „obcej”. Na razie prawa do życia odmówiono tylko Żydom, których zamknięto do gett i stopniowo wywożono do obozów zagłady, zaś narodowości słowiańskie miały posłużyć za siłę roboczą, niezbędną dla gospodarczego zaplecza faszystowskiej maszyny wojennej.

Zanim jednak ujawniły się w całej pełni zasady hitlerowskiej polityki wobec terenów okupowanych w 1941 r., wypędzenie „pierwszych Sowietów” było przyjęte z ulgą a nawet radością, zwłaszcza przez ludność polską, najbardziej poszkodowaną dwuletnimi bolszewickimi rządami. Stanowiska w administracji terenowej – poza kierowniczymi, zastrzeżonymi dla Niemców – obsadzone zostały przez byłych urzędników polskich, również siły porządkowe zostały sformowane z przedwojennych polskich policjantów. Represje niemieckie objęły natomiast osoby, które w latach 1939-1941 współuczestniczyły w stanowieniu władzy sowieckiej i gospodarki kolchozowej w swoich wsiach. Np. 31 lipca 1941 r. pod pretekstem sprawdzenia dokumentów osobistych w budynku gminy w Narwi zebrano osoby, które pełniły funkcje w sielsowietach i kolchozach. Zostali oni zawiezieni do Puszczy Ładzkiej i rozstrzelani koło wsi Waški. Wśród zabitych znaleźli się

mieszkańcy Pawłów, Soców, Gorodczyna, Krzywca, Klenik, Iwanków, Kotłówki, Koweli, Doratynki, Kamienia, Kaniuków, Łosinki, Narwi, Tyniewicz Dużych i Małych, Trześcianki, Ogrodnik. Później represje objęły też osoby a nawet całe wsie podejrzane o związki z działającym i na tym terenie oddziałami partyzanckimi, głównie radzieckimi (ze szczególnym okrucieństwem 16 czerwca 1942 r. spacyfikowana została wieś Rajsk położona w odległości kilku kilometrów od Bielska, którą całkowicie spalono, rozstrzelując 149 mieszkańców).

Zgodnie z oficjalną statystyką polską na obszarze okręgu białostockiego z chwilą wybuchu wojny zamieszkiwało 1,7 mln osób – przede wszystkim Polaków (62%), Białorusinów (25%) oraz Żydów (12%). Dlatego też w swej polityce narodowościowej administracja niemiecka uwzględniała te dwie narodowości, wprowadzając w praktyce urzędowej język polski i białoruski – obok niemieckiego. Na terenie pow. bielskiego komisarz powiatowy udzielił też zgody na dalsze działanie szkolnictwa podstawowego, przy czym podział na szkoły polskie i białoruskie był kontynuacją podziału z okresu radzieckiego. Działania w kierunku rozwoju białoruskiej aktywności narodowej podejmował powołany latem 1941 r. Komitet Białoruski (inicjatorem jego powstania był Białoruski Ośrodek Nacjonalistyczny, działający

Grupa młodzieży z okolic Dywina w pow. kobryńskim, wywieziona w 1943 r. na roboty przymusowe do Niemiec

od 1940 r. w Warszawie). Komitet ten prowadził m.in. działalność wydawniczą, kolportując gazetę „Nowaja Daroha” oraz kalendarze białoruskie także na zamieszkałych przez ludność ukraińskojęzyczną terenach kreiskomisariatu bielskiego.

O ile działalność nacjonalistów białoruskich na terenie okręgu białostockiego jest uwzględniana w większości opracowań dotyczących okresu okupacji niemieckiej, to kwestia ukraińska w tym czasie pozostaje prawie nieznana. Wiadomo jednak, że w Bielsku istniała filia Ukraińskiego Zjednoczenia Narodowego (UNO – Ukrainińske Nacionalne Objednannia), które prowadziło pewną działalność kulturalno-oświatową. Organizacja ta powstała jeszcze w czasach tzw. republiki weimarskiej i grupowała ukraińskich emigrantów przebywających na terenie Niemiec (ponad 30 tys. członków). Mimo że znajdowała się ona pod silnym wpływem Organizacji Nacjonalistów Ukraińskich, nie została zlikwidowana przez władze hitlerowskie, które traktując okręg białostocki jako część Rzeszy, zezwoliły na działalność UNA także na jego obszarze.

Odmienna była sytuacja na terenach Polesia włączonych do Komisariatu Rzeszy Ukraina. Wprawdzie i tutaj Niemcy zorganizowali rozbudowany aparat administracyjno-policyjny, mający zapewnić efektywną eksploatację surowców, produktów rolnych, jak też siły roboczej dla przemysłu i rolnictwa w Rzeszy, to jednak pozostawał niewielki margines swobody w działalności oświatowej i kulturalnej,* którego na Polesiu nie było ani w warunkach przymusowego „umacniania polskości kresów” u schyłku lat 30., ani też za „pierwszego Sowietu”. W tych warunkach w Brześciu i Pińsku zorganizowane zostały Ukraińskie Komitety Pomocy (UDK – *Ukrajinijskij Dopomohowyj Komitet*), zaś w mniejszych miejscowościach ich filie, zajmujące się głównie sprawami socjalnymi i oświatowymi, a na początku 1942 r.

zaczęła wychodzić prasa w języku ukraińskim („Nasze Słowo” w Brześciu i „Pińska Hazeta” w Pińsku), język ukraiński uznano za urzędowy (oczywiście obok niemieckiego). W Brześciu powstał Ukraiński Teatr Miniatur, Klub Młodzieży Ukraińskiej, reaktywowana została też „Proswita” oraz wiejskie zespoły teatralne. Wymownie zabrzmia tu historia wystawienia w kwietniu 1942 przez zespół wiejski z Chmelowa komedii *Swatania na Honczariwci*, opisana przez korespondenta brzeskiego „Naszo Słowa”: *Historia wystawienia sztuki warta jest przypomnienia. Była ona przygotowana do wystawienia jeszcze w 1927 r. Ale dawni polscy urzędnicy nie zezwolili na jej wystawienie, nie patrząc na niewinną treść. Nie zezwolili wystawiać ją i bolszewicy, bo sztuka była dla nich za bardzo „nacionalistyczna” i „religijna” (często wspomina się słowo „Bóg”).*

Od marca 1942 r. na terenie ówczesnego okręgu brzeskiego (5 rejonów) uruchomiono 174 szkoły najniższego szczebla, w tym 161 ukraińskich i 13 polskich (w Brześciu powstały też 2 ukraińskie szkoły zawodowe).

Tak więc, mimo ciężkich warunków okresu wojennego i stałego zagrożenia represjami ze strony niemieckiej policji w przypadku podejrzenia o związki ze zbrojnym podziemiem ukraińskim (m.in. w latach 1943-1944 zginęli z rąk hitlerowców dwaj kolejni przewodniczący brzeskiego UDK Iwan Hnojowyj i Wasyl Pantelewicz oraz Josyp Sacewycz i Wasyl Parchotik – przewodniczący i sekretarz UDK w Kobryniu), postępowała stopniowa odbudowa i rozbudowa ukraińskiego życia narodowego na brzesko-pińskim Polesiu.

Oczywiście wraz z powrotem władz radzieckich w 1944 r. polityka likwidacji wszelkich przejawów ukraińskiej aktywności narodowej na terenie obwodu brzeskiego została wznowiona, a organizatorów życia kulturalnego i oświatowego spotkały represje. M.in. w brzeskim więzieniu został zamordowany przez NKWD inspektor szkolny Mikoła Koziar (w latach 20. pracował w ukraińskiej szkole w Brześciu). Mimo to szkoły z nauką w języku ukraińskim, pod ręczniki dla których dostarczano ze Lwowa, działały jeszcze przez pierwsze lata po wojnie, a znaczna część absolwentów szkół średnich udawała się na studia do uczelni w Ukrainie, przede wszystkim we Lwowie. O stosunku sowieckich władz oświatowych do tej kwestii tak opowiadał Hryhorij Omelaniuk, od 1944 r. nauczający w Cerkownikach w rejonie kamienieckim: *Gdy książki przysły, wezwano mnie do Kamieńca do wydziału oświaty. „Zabieraj te wszystkie książki,*

Josyp Sacewycz, przewodniczący Ukraińskiego Komitetu Pomocy w Kobryniu, rozstrzelany przez hitlerowców w 1944 r.

przysłali dla ciebie!” – rzucali mi od progu niezbyt życzliwie, jakby chcieli czym prędzej pozbyć się tych „niebezpiecznych” pakunków, pracownicy wydziału oświaty ludowej.

Jednak nawet tego rodzaju „tolerancja” była sprzeczna z oficjalną polityką narodowościową, dlatego też nauka w języku ukraińskim była stopniowo likwidowana z nakazu władz administracyjnych, chociaż niektóre szkoły przetrwały do początku lat 50. Przy okazji na różne sposoby zmuszano miejscową ludność do deklarowania „narodowości białoruskiej”. Oto świadectwo innego uczestnika ówczesnych wydarzeń, Iwana Dechtera: *W roku szkolnym 1944/1945 we wsi Radostów w rejonie dywińskim (od 1959 r. – drohiczyńskim) w obwodzie brzeskim działała szkoła podstawowa z ukraińskim językiem nauczania. W końcu sierpnia 1945 roku kierownik dywińskiego rejonowego wydziału oświaty ludowej I. I. Podgornyj wezwał mnie do swego gabinetu i powiedział, że mianuje mnie kierownikiem szkoły, i że od pierwszego września nauka powinna odbywać się po białorusku. Dodał, że jest to nakaz komitetu rejonowego partii i rady rejonowej. Powiedziałem, że może on wywołać niezadowolenie ludności. Kierownik zgodził się ze mną, ale uzasadnił swoją sugestię tym, że ludzie u nas są zapóźnieni i nie zorientują się, a żeby było bez szumu, nie trzeba zmieniać szyldu na budynku szkolnym. Należy też wyjaśniać ludziom, że Ukraina nie daje nam podręczników w języku ukraińskim i wieś Radostowo znajduje się na terytorium*

*W niemieckich *Podstawowych wskazówkach w kwestii stosunku do ludności ukraińskiej* z września 1941 r. stwierdzano m.in.: *Używanie języka ukraińskiego w mowie i piśmie nie należy ograniczać. Zezwala się na prasę ukraińską pod warunkiem, że będzie ona utrzymywana w ograniczonej ilości i podlegała surowej cenzurze. Nic nie należy czynić przeciwko szkolnictwu najniższego szczebla. Ukraińska Autokefaliczna Cerkiew Prawosławna, tak samo jak i związki wyznaniowe, są dozwolone, pod warunkiem, że nie będą zajmować się polityką. Trzeba jednak przeciwdziałać temu, aby dawne miejsca kultu religijnego stały się celem pielgrzymek, a tym samym ośrodkami ruchu o autonomię.*

Молода dziewczyna ze wsi Powit' w tradycyjnym stroju

Białorusi, a nie Ukrainy. Pamiętam, że pracować nauczycielom i uczyć się dzieciom w tej szkole było bardzo trudno, jednak z ukraińskiej stała się ona białoruską.

Jest mi też dobrze wiadome, jak ludność rejonu kobryńskiego, będąca w rzeczywistości ukraińską, stała się na papierze Białorusinami. Chcę to pokazać na przykładzie swej rodzinnej wsi Powit', w którym pracowałem jako nauczyciel przez 45 lat.

Ja, jak i rdzenni mieszkańcy wsi Powit' – Ukraińcy. W 1946 roku, gdy rada wiejska wprowadzała książki gospodarcze była pogłoska, że gdy ktoś zapisze się jako Ukraińiec, to wywiozą go na Syberię jako ukraińskiego nacjonalistę (przypomnę, że około 120 mieszkańców Powit' z bronią w ręku było strzelcami UPA). Sekretarz rady wiejskiej pisał naprzeciwko nazwiska każdego z tych, których ominął wojenny koszmar – narodowość: Białorusin. Wyjaśniał krótko: mieszkasz w Białorusi – znaczy Białorusin. Tak Ukraińcy ze wsi Powit' stali się Białorusinami.

Praktyki tego rodzaju miały miejsce nie tylko w okresie tzw. stalinizmu, ale także w latach 60. i 70. Zawsze w ankietach, które przychodziło mi wypełniać, w rubryce „narodowość” niezmiennie pisałem „Ukraińiec” – opowiada Ołeksij Suszczuk z Kobrynia. – Jednak w połowie lat 60-ch, gdy pracowałem w Antopolu, przeprowadzana była nadzwyczajna pośpieszna akcja – Ukraińców „przekształcano” na Białorusinów. „Uzasadnienie” było proste, ale bezapelacyjne: skoro mieszkasz na Białorusi – musisz pisać, że jesteś Białorusinem.

A oto świadectwo innego „Ukraińca-Białorusina”: Urodziłem się we wsi Horodec w rejonie kobryńskim, moi rodzice to rdzenni mieszkańcy tej miejscowości i zawsze byli Ukraińcami. Obecnie mam dwa różne zapi-

sy o narodowości – w książeczce wojskowej zapisano Ukraińiec, a w paszporcie – Białorusin. Stało się tak w 1976 r. przy wymianie paszportu. Nie zważając na to, że w poprzednim dokumencie w rubryce narodowość był zapis „Ukraińiec”, nie pytając o moją zgodę, w nowym paszporcie zapisano mnie jako Białorusina. Obecnie widzę, że była to nie mechaniczna, a zaplanowana „pomyłka”. Trzeba zaznaczyć, iż w tych czasach w ten sposób zmieniano narodowość z ukraińskiej na białoruską nie tylko u mnie, ale u wielu ludzi, którzy byli rdzennymi mieszkańcami obwodu brzeskiego, właśnie przy wymianie paszportów.

Dzięki tym działaniom w 1989 r. na terenie obwodu brzeskiego miało zamieszkiwać zaledwie 60,6 tys. Ukraińców, z których większość pozostała w tej rubryce narodowościowej tylko dlatego, że urodziła się na terenie Ukraińskiej SRR. Było to zresztą całkowicie zbieżne z jeszcze jednym kłamstwem radzieckiej propagandy głoszącym, że po 1945 roku poza granicami USRR nie pozostały żadne obszary zamieszkałe przez autochtoniczną ludność ukraińską. „Logicznym” tego następstwem był więc pozbawienie możliwości nauki w języku ojczystym nie tylko Ukraińców z Polesia brzesko-pińskiego ale też Kubania i innych obwodów Federacji Rosyjskiej.

Oczywiście rzeczywistym celem władz w Moskwie nie było uczynienie z etnicznie ukraińskiej ludności Polesia świadomych narodowo Białorusinów, lecz ich rusyfikacja, o czym może przekonać się każdy, kto odwiedził Brześć, gdzie na codzień nie usłyszy się języka białoruskiego, lecz co najwyżej wszechwładnie tu panujący rosyjski. Tak więc w pełni słuszne są napisane w 1947 r. słowa Tymosza Olesijuka (1895-1978), ukraińskiego działacza politycznego i publicysty pochodzącego spod Włodawy, że *ukraińska ludność Polesia w granicach BSRR nie ma żadnych możliwości zaspokajania swych potrzeb narodowo-kulturalnych i jest skazana na konsekwentne wynarodowienie i to nie na korzyść Białorusinów, a na korzyść Rosjan.*

Słowa te swoją aktualność zachowały do dzisiaj, gdyż identyczną politykę prowadzi obecne władze Białorusi.

Jerzy HAWRYLUK

Zdjęcia pochodzą z książki Iwana Chmela *Ukraińskie Polissia. Awtobiohraficzno-etnohraficzni narysy*, Chicago 1976.

До ювілею будителя Полісся

Минуло 90 років від дня народження українського письменника, поліщука родом, Федора Одрача (Шоломицького). Прийшов він на світ 13 березня 1912 року в селі Місятичі Пінського повіту. Його юність випала на час перших Світів, коли його рідну українську мову нова влада злісно видворювала зі шкіл та суспільства. В окупаційні роки Федір Шоломицький знаходився в лавах Української повстанської армії. В еміграції деякий час перебував у Німеччині, а згодом поселився в Торонто (Канада). Помер письменник 7 жовтня 1964 року в Торонто, де й похований.

У творчому доробку Ф. Одрача – книжки оповідань, повістей. У центрі уваги Ф. Одрача – завжди його рідне Полісся, край незрівнянної природної краси й великої людської трагедії (як відомо, 1939 року Берестейщину, цей україномовний регіон, за наказом більшовицької Москви було передано до складу БССР).

На жаль, творчість письменника ще мало досліджено й популяризовано в Україні. На нинішнє Полісся, зокрема до Берестя, окремі книги Федора Одрача дісталися лише на початку 90-х. Їх отримали в дар від українців західної діаспори українські товариства, що тоді створювалися на Берестейщині. З тієї пори й пішло пристрасне слово одного з перших будителів Полісся в люди. А оце недавно, до ювілею Ф. Одрача, побачив світ нарис «Наше Полісся», перевиданий старанням щирих українців Олега Адамчука й Миколи Козловського на кошти двох поліщуків з еміграції: Миколи Базилука та Андрія Андріюка.

Автор твору поетично, ненав'язливо, але переконливо віщує: його отчий край, мальовниче й пісенне Полісся, що через віки сповідує українську культуру, ніколи, навіть відмежоване від праматері, не зречеться українського слова, української пісні. Проїшло від часу написання нарису майже піввіку, а пророцтво Одрача – очевидне, беззастережне. Попри усілякі негаразди, місцеве офіційне вперте невизнання, певну апатію державників великої України – не вмирає тут українська!

Антон ЦВИД, Берестя

Куолькі таємниць може ховати старий двур і што могли б сказати його стіни, коли б могли говорити? Немногого осталося на Пудляшху сіельських майонток друбної і середньої шляхти. Повстання, увлашніє 1861 року, економічні умови кунця XIX століття і I світова вуйна, зруйновали чуть не всі сіельські двори. Одним з тих, што осталися до наших дьон є двур в Щитах-Новодворах коло Вуорлі.

Село Щити повстало на початкові XVI століття в часі колонізації Біельської пуци волинським боярином Міхайлом Богущом Боговітиновичом, якій заложив майонток Вуорлі і 13 селув. Коло Щитуов бив утворани майонток Дзенцьолово і збудовани двур. Од початку XVIII ст. в селі була дерев'янна церква і парафія з селами Щити, Кривая і Голоди. У тому часі Щити і майонток Дзенцьолово були власністю Яна Венгерського – надворного подкоморія короля Пуольши Станіслава Августа Полятовського.

У 1795 році Венгерські вибудовав нову церкву Івана Христителя і привооз надворного маляра гетьмана Браніцького – Сильвестра де Моріс, якій намальовав до церкви кілька великих образув. В сімейній хроніці записано, што пан Венгерський збудовав ще церкви у Голодах, Кривуой і Пухлах. Умер вуон у 1796 році і всі майонтки записав синові свого друга Ігнацого Вев'юровського – 13-літньому Антоньому.

По поділах Речи Посполітої Щити перейшли до Прус, а послі до Росії. По наполеонських вуйнах Антоні Вев'юровський помагав білостоуцькому губернаторові Тайсові організувати російську адміністрацію в Біельському повіто-

Пани на Щитах

Так тепер виглядає двур в Щитах-Новодворах коло Вуорлі

ві, за што цар Александр I нагородив його орденом св. Анни II ступеня. Житте щитуовського пана у Російській імперії йшло спокуюйно і щасливо. Майонтки приносили добри доходу і шляхтич збудовав нови двур, недалеко од старого і назвав його Новодвори. Заховався вуон до сьогоднішнього дня і разом з частиною села Щити досюоль так називається.

Пан Вев'юровський бив жонати два рази. У 1807 році оженився з Євдоксією Посіняк, з которою мів сина, якій незадовго умер. Другі раз женівся у 1813 році з Зофією Слівовською і мів з єю двох синов – Кароля і Адольфа. Молодши, Адольф, бив хрищони у щитуовській церкві уніятським попом у 1815 році. Старий двур згорів і пан Антоні збудовав у Дзенцьолові нови дерев'яни двур, якій достояв до I світової вуйни. Антоні Вев'юровський значно поширив свої землі, розбагатів і великі суми гроши жертвував на щитуовську церкву, хоч і оставався римокатоликом. У 1839 році уніятам

пришлось переходіти на православ'є і щитуовський пан активно допомагав мітрополітові Семашкові і гродненському губернаторові переводіти біельські приходи на православ'є, а сам фундавав іконостас до щитуовської церкви.

Перед смертю пан Антоні поділив майонток між синов. Адольф достав Дзенцьолово, фольварк Грабняк і добра Пухли, а Кароль – Новодвори, фольварк Карліно і село Щити-Новодвори. Нови щитуовський пан Адольф Вев'юровський оженився у 1848 році з Октавією Міколаєвною Раковською і мів з єю четверо діти: Марію, Юзефа, Адольфа і Октавію. Двоє молодших було білізнями і батькі назвали їх своїми іменами. Пан Адольф бив жонати ще другі раз з Аделяйдою Вигоновською і з єю мів троє діти.

Щитуовський поміщик бив прихильником Православної церкви, а його брат Кароль з Новодворув у 1864 році прийняв православ'є і нове ім'я Симеон. Так што щитуовська парафія отримала нового і почотного прихожаніна, якій подаровав церкві 1 десетину і 150 квадратних сажні землі на урочищі Цегельня. Могили його і дочкі знаходяться коло церкви у Вуорлі. Майонток Новодвори по Симеонові переняв його син Стефан. Тим часом двур Дзенцьолово достався Юзефові Вев'юровському, а решта майонтку – іншим дітям Адольфа.

Закуончине на 38 стор.

Церква в Щитах. Малюнок Анатолія Кравчука з Кривої

Narodowe dylematy na progu dorosłości

Sytuacja młodzieży wkraczającej w dorosłe życie jest szczególnie ciężka, dla wielu nawet dramatyczna. Ogólna sytuacja gospodarcza w kraju, odbijająca się też na lokalnym rynku pracy, a jednocześnie konieczność „urządzenia się” to okoliczności sprzyjające nieustannej pogoni za pieniądzem. Czy w tym maratonie dnia codziennego jest czas na rozważania o własnym miejscu w społeczeństwie polskim i jego rzeczywistości? Czy żyjąc w tym kraju młodzi ludzie czują się Polakami, czy też mają świadomość swojej odmienności kulturowej, językowej i obyczajowej? Po prostu – czy wiedzą kim są? Aby znaleźć chociaż częściową odpowiedź postanowiłem zapytać o te problemy kilkoro młodych mieszkańców Hajnówki i Bielska. To właśnie oni, z racji swojego zawodu, przez najbliższe kilkadziesiąt lat będą kształcić kolejne młode pokolenia podlaskiej, lokalnej społeczności.

Czy inni niż wszyscy?

(Młodzież a tradycja i korzenie)

Rusycystka: W każdej ankiecie mam wpisaną narodowość i obywatelstwo polskie. Wynika to z faktu urodzenia się w granicach politycznych kraju, jakim jest Polska. Uważam to za naturalne, związane z codziennym życiem – tak to wewnętrznie czuję. Od małego dziecka kształciłam się w polskiej szkole, gdzie nauczyłam się języka polskiego i używam go na co dzień. Natomiast inną sprawą jest skarb kulturowy, który odziedziczyłam po dziadkach, czyli język gwarowy, obyczaje, religię. Nie rozpatruję tego w ramach przynależności do jakiegoś narodu, ale jako coś tutejszego. Jednak chciałam podkreślić, że ten woreczek obyczajów powinien mieć każdy z nas i przekazywać go następnym pokoleniom. To nas odróżnia od polskiego społeczeństwa.

Agnieszka Lipińska, anglistka: Jeśli wkroczyliśmy już jedną nogą do Europy Zachodniej, to skorzystajmy z możliwości, jakie stwarza nam kapitalizm i zareklamujmy w jakiś sposób naszą odmienność kulturową – oczywiście jeśli do tego dorośliśmy. Najważniejsze jest jednak to, aby w momencie naporu kultury masowej młode pokolenie potrafiło wybrać to co wartościowe, a co nie, umiało odrzucić. Bardzo ważna w tym momencie jest rola pedagogów, którzy w odpowiedni sposób powinni pokazać młodzieży kulturę białoruską bądź ukraińską. Często mamy sytuację, w której dziecko ze wsi przychodzące do szkoły w mieście i mówiące *po-swojemu* jest traktowane przez rówieśników jako dziwne, śmieszne, a

Agnieszka Lipińska

nawet gorsze. Inny przykład: w domu dzieci z dziadkami i rodzicami rozmawiają gwarą, natomiast wśród rówieśników następuje „blokada” – strach przed ośmieszeniem.

Pięknym przykładem poszanowania kultury polskiej i naszej jest sytuacja w domu moich znajomych, gdzie żona jest katoliczką, a mąż jest wyznania prawosławnego. W tej rodzinie matka uczy dzieci polskich obyczajów, ojciec zaś przekazuje im wschodnią tradycję. W domu tym nasza kultura nie jest zdominowana przez polską, staje na równi z nią.

Podsumowując. Nie możemy wstydić się swoich – białoruskich bądź ukraińskich korzeni! Może należałoby znaleźć jakiś wzór osobowy, autorytet dzieciom i młodzieży do naśladowania. Taki ktoś pokazałby, jak należy kultywować rodzinne tradycje. Nie bójmy się mówić o na-

szych tradycjach, kulturze, dialekcie – choćby w szkole. Dlaczego nie poruszać tego tematu na przykład w ramach ścieżek edukacyjnych – edukacja regionalna – wzorem Śląska.

Jarosław Lipiński, anglista: Nie rozumiem dlaczego ludzie wstydzą się swego pochodzenia. Przecież jest to naturalne. Ludzie z różnych regionów Polski przyjeżdżają na Podlasie i są zachwyceni naszą kulturą. Dlaczego oni potrafią docenić coś, czego my się wstydzimy?! Nasuwa się pytanie: gdzie nasze sumienie i honor?! Najważniejsze jest to, aby jak najwięcej ludzi mówiło odważnie po ukraińsku czy białorusku. Mamy do tego odpowiednie warunki: licea z narodowym językiem (Białorusini), organizacje kulturalne i polityczne. Są to sprzyjające okoliczności do tego, by uniknąć nieświadomej polonizacji. Wystarczy trochę chęci i odwagi.

Dajcie coś ludziom...

(O organizacjach mniejszości narodowych na Podlasiu)

Rusycystka: Myślę, że udział w tworzeniu organizacji mniejszości narodowych na Podlasiu biorą udział ludzie starsi, ze względu na większą ilość czasu oraz ugruntowaną pozycję społeczną – mam tu na myśli stałą pracę, dom, rodzinę. Dużo zależy też od miejsca, gdzie się mieszka. Nie mogę sobie wyobrazić dojeżdżania do Białegostoku, gdzie odbywają się zazwyczaj główne zebrania Ukraińców, Białorusinów czy innych ugrupowań, głównie ze względów finansowych (brak pracy). Jeśli chodzi o samą funkcjonalność, popieram działalność towarzystw kulturalnych, jednak przy założeniu, że swym działaniem nie szkoda nikomu, słowem – działają według przyjętych wzorców zachowania dobrego obyczaju. Należy także powiedzieć, że działalność zewnętrzna takich organizacji, czyli krzewienie wśród społeczeństwa języka, pisma, obyczajów służy zazwyczaj realizacji pewnych celów, jak chociażby lokalne rozgrywki polityczne. Nie podobają mi się takie zachowania, kiedy robi się coś pod tzw. „publikę”, aby w ten sposób osiągnąć coś dla siebie, zdobyć poparcie. Potępiam takie sytuacje, gdy ktoś staje się wielkim działaczem narodowościowym tylko po to, by zdobyć władzę, zająć wysokie stanowisko urzędnicze.

Świadomość przynależności narodo-

wej jest trudną i odpowiedzialną decyzją zwłaszcza tu na Podlasiu. Należy więc promować ludzi, którzy angażują się w rozwój swojej Małej Ojczyzny. Godni satyry są ci, którzy za pomocą mniejszości narodowych reklamują swoją osobę poprzez media. Zazwyczaj ludzie ci nie sprawdzają się w działaniu na rzecz mniejszości narodowej, którą reprezentują. Myślę, że nie potrzebujemy pseudo-„dziejaczy”.

J. Lipiński: Odpowiem posługując się przykładem mojego miasta Bielska Podlaskiego. Obecna jest tu działalność organizacji dwóch mniejszości narodowych: ukraińskiej i białoruskiej. Według mnie działalność tych organizacji nie przynosi zamierzonego efektu, ponieważ większość mieszkańców ma problemy z określeniem przynależności narodowej. Obserwując bielskie festyny czy to ukraińskie, czy białoruskie zauważam, że przychodzą na nie ci sami ludzie. Nie rozumiem, skąd bierze się walka działaczy tych organizacji o poparcie ze strony społeczeństwa. Dla prostych ludzi w biegu codziennego życia samookreślenie się narodowe nie stanowi priorytetu, jednak wiedzą, że nie są Polakami.

Pomimo wielu niedociągnięć w działalności organizacji mniejszości narodowych, oceniam ją pozytywnie. Uważam, że potrzebna jest aktywność oświatowa i polityczna Ukraińców i Białorusinów, gdyż uświadamia społeczeństwu poczucie odmienności kultury i obyczajów od kultury polskiej, z którą stykamy się na co dzień.

Marek Ignaciuk, doktorant Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie: Prawdę mówiąc nie interesowała mnie nigdy działalność organizacji mniejszości narodowych i w związku z tym mało wiem o ich osiągnięciach. Wiem, że istnieją one w Białymstoku, Bielsku Podlaskim i Hajnówce, gdzie działają już dość długo, zwłaszcza Białorusini, choć kultura białoruska w większej części naszego regionu nie ma wiele wspólnego z naszym językiem i obyczajami. Być może stracili na tym Ukraińcy – bliżsi nam, według mnie, pod względem kultury i obyczajów.

O ile działalność społeczną organizacji mniejszości narodowych trudno jest mi ogólnie ocenić, o tyle w moim rodzinnym mieście Hajnówce aktywność działaczy środowiska białoruskiego oceniam negatywnie. Według mnie ludzie ci nie są wiarygodni. Coraz częściej odnoszę

wrażenie, że ich działalność ma niewiele wspólnego z działalnością właściwą dla tego typu organizacji. Pod płaszczykiem białoruskiego *dziejacza* chcą oni zrobić karierę polityczną, a poprzez to wysokie stanowiska urzędnicze, wpływy i znaczne korzyści finansowe.

Jeżeli chodzi o organizowanie imprez kulturalnych, to Związek Ukraińców Podlasia zawsze stawał na wysokości zadania. Imprezy odbywające się pod jego patronatem są interesujące i znakomicie promują obyczaje, język, kulturę ukraińską. Cieszy mnie dopasowanie imprezy do kalendarza cerkiewnego np. „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych odbywa się już po poście poprzedzającym święto Piotra i Pawła. Nie mogę tego powiedzieć o białowieskim „Kupału” organizowanym przez Białorusinów.

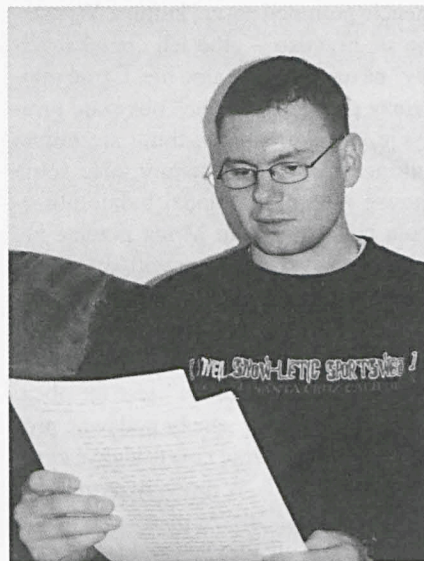
Kim mam się czuć?

(Ukraińcy a Białorusini na Podlasiu)

M. Ignaciuk: Parę lat temu skończyłem hajnowskie LO z językiem białoruskim. Nie poszedłem tam ze względu na narodowość czy religię. Podejrzewam, że taki sposób myślenia ma zdecydowana większość młodzieży idącej do tego typu szkół. W okresie młodzieńczego buntu kwestia przynależności narodowej nie zaprzętała mojej głowy. Dopiero okres, gdy byłem studentem, zmienił mój sposób patrzenia na sprawy samookreślenia się. Uświadomiłem sobie wówczas, że w tym kraju żyją nie tylko Polacy.

Zetknięcie się z ludźmi różnych narodowości skłoniło mnie do rozważań nad tym, kim jestem. Do dnia dzisiejszego nie mogę udzielić jednoznacznej odpowiedzi na to pytanie. Wciąż jeszcze jestem na etapie poszukiwania, ponieważ odnajdywanie się w określonej narodowości jest bardzo trudnym zadaniem, może wręcz niemożliwym do wykonania.

Całą sytuację komplikują władze mojego miasta, które organizując festyny białoruskie serwują słuchaczom ukraińskie narodowe pieśni wprowadzając tym zamęt w naszej świadomości. Pewnie nawet organizatorzy takich imprez nie wiedzą, kim są. Na dzień dzisiejszy mogę zdefiniować siebie jako obywatela Polski, osobę wyznania prawosławnego sympatyzującą z Ukraińcami przez wzgląd na historię tego narodu, która wydaje mi się bliższa, jak i język – podobnym mówią moi dziadkowie.

Marek Ignaciuk

Uważam, że Podlasie to najbogatszy pod względem kulturowym region Polski, ponieważ współistnieją tu cztery narodowości: polska, białoruska, ukraińska i tatarska. Mniejszości narodowe nadają koloryt społeczności polskiej.

Rusycystka: Podlasie jest regionem o wielkiej różnorodności narodów i aby mogły ze sobą zgodnie współistnieć muszą się wzajemnie szanować i akceptować. Faworyzowanie własnej narodowości jako jedynej i najlepszej nie służy ogółowi społeczeństwa, wprowadzając tylko niepotrzebne podziały i nietolerancję dla odmiennej kultury. Niestety tego typu postępowanie zauważam wśród białoruskich działaczy w Hajnówce. A przecież wiedza o kulturze i obyczajach innych narodowości wzbogaca nas samych.

J. Lipiński: Określenie własnej przynależności narodowej jest trudne dla takich młodych ludzi jak ja, zwłaszcza tu na Podlasiu. Również ja nie wiem, kim mam się czuć: Białorusinem czy Ukraińcem. Otaczają mnie same zagadki. Język, w którym rozmawiam ja i moi dziadkowie, z pewnością nie jest językiem białoruskim. Pieśni, które słyszałem na wsi i niegdyś uchodziły za białoruskie, dziś okazują się ukraińskie. Uważam, że w obecnym czasie kiedy pluralizm każdej dziedziny życia dogania nas na każdym kroku, powinniśmy się zastanowić i wybrać to co uważamy za słuszne. Nie powinien absolutnie rodzić się żadne „brzydkie” konflikty między władzami związków mniejszościowych.

W niedługim czasie nośnikiem naszej tradycji, języka, obyczajów będzie obecna młodzież. Jesteśmy w ważnym mo-

* * *

mencie promocji naszej kultury. Wyrażając się brzydko – albo ich „przekabacimy” na naszą stronę albo nie. Część młodzieży przejmie „trudne” obyczaje i tradycje, część podporządkuje się łatwej kulturze masowej. Musimy zdać sobie sprawę z tego, że młodzi ludzie obserwują nas, starszych. Mogą przejąć złe wzory i nawyki, biorąc przykład z nas samych. Na tym etapie życia nie widzę w nich chęci do rozstrzygania kim się jest w sensie nacji. Kwestia rozróżnienia „Białorusin – Ukrainiec” jest im obca. Tak ważne sprawy należy podawać profesjonalnie, ostrożnie i ma to służyć określonoemu celowi. W przeciwnym razie młodzieży „oleje” nasze plany i zamiary.

Podoba mi się idea festiwalu rockowego „Basowiszczu” stworzona przez Białorusinów. Super sprawa, kiedy 90% widzów stanowią młodzi ludzie. Kilkudniowy pobyt na takiej imprezie daje doskonałe możliwości do poznania języka białoruskiego, muzyki i kształtowania u młodzieży pewnych postaw, które w jakiś sposób owocują. Ukraińcy także powinni mieć ofertę dla młodzieży; samym folklorem nie możemy karmić młodzieży.

Słyszając takie wypowiedzi cieszy mnie fakt, że młodzi ludzie świadomi są odmienności kulturowej swojego regionu. Z pewnością nie chcą iść na łatwiznę, twierdząc, że skoro mieszkają w Polsce to są Polakami z krwi i kości – bo tak jest „prościej”, wygodniej, a „trudne” kwestie historyczne czy i kulturowe należy puścić w niepamięć.

Pozytywnym zjawiskiem jest zmiana postrzegania przez młodzież własnej odmienności, już nie jak dotychczas czegoś wstydlwego i negatywnego – możliwego do przyjęcia *na wiosce*, ale nie pasującego do *miasta*, nawet jeśli w nim mieszkają prawie sami *wioskowi*. Kompleks ten został zastąpiony ciekawością i zainteresowaniem swym językiem i pochodzeniem.

Niepokojącym zjawiskiem wśród młodzieży jest natomiast brak znajomości rodzimego języka, będącego jednym z głównych czynników identyfikacji narodowej. Kolejnym elementem własnej tożsamości jest historia, ale w wydaniu szkolnym zawiera ona tylko historię Polski. A przecież dzieci powinny mieć możliwość poznania historii regionalnej, traktowanej przez nauczycieli jako poważna ścieżka edukacyjna. Pedagodzy-historycy winni są młodzieży najprawdziwszą,

najbardziej obiektywną historię ich Małej Ojczyzny. Jednak jest to zadanie trudne – nie tylko ze względu na wielość nacji i religii wśród mieszkańców Podlasia, jak przez dotychczasowe traktowanie tej kwestii przez władze polityczne i oświatowe.

Taka sytuacja nadal rodzi pokusę, aby ludziom mającym problemy z własnym samookreśleniem odgórnie przypisywać – niezależnie od ich pochodzenia etnicznego – przynależność narodową, wygodną dla tych, którzy aspirują do roli rzeczników danego „interesu narodowego”. Nie można więc pominąć pytania jaka jest rola naukowców badających ten teren – językoznawców, historyków, etnografów? Czy nauka nie powinna w jasny, przystępny sposób ludziom – niezależnie od ich wieku i wykształcenia – dać odpowiedź na pytanie kim są – w którym kierunku powinny iść ich poszukiwania swojego miejsca na narodowej i kulturowej mapie regionu?

Wreszcie temat domniemanego białorusko-ukraińskiego konfliktu narodowościowego na Podlasiu. We wzajemnych relacjach zwyczajnych ludzi w ich codziennym życiu jest to swego rodzaju czysta abstrakcja. Ktoś jest Ukraińcem, jego sąsiad Białorusinem, ale szanują się nawzajem, jak przystało na bliskich sobie „braci-Słowian”. Niepokój natomiast budzą postawy niektórych działaczy organizacji narodowościowych, dążących do „przekabacania” na swoją stronę zdezerorientowanego społeczeństwa. Jednak wszelkie kłamstwo ma krótkie nogi i powoli ludzie sami zauważają różnice językowe i historyczne, sami zaczynają określać swoją prawdziwą tożsamość.

Wypowiedzi młodych ludzi, które są skrótem obrazem rzeczywistości otaczającej nas na co dzień, nasuwają wniosek, że jeszcze bardzo wiele musimy pracować nad sobą, by nie zatracić własnej osobowości kulturowej. Cieszy więc fakt, że społeczeństwo umie dostrzec różnice dzielące je od polskiej kultury, powraca ciekawość języka, tradycji. Działalność kulturowo-oświatowa stowarzyszeń narodowościowych jest postrzegana przez ludzi jako rzecz potrzebna, gdyż są one nośnikiem tradycji, języka i naszego samookreślenia się. Niedobrze jest, że obok działalności kulturalnej są one przez niektórych kojarzone z negatywnymi pojęciami dotyczącymi lokalnej polityki. Nie ulega jednak wątpliwości, że mądra działalność „swoich polityków” może przynieść określone korzyści naszemu społeczeństwu. Co z tego wyniknie zobaczymy w przyszłości – w każdym razie mam nadzieję, że są to tylko pobożne życzenia „naiwnych”.

Jerzy HAWRYLUK

Adam STEPANIUK

Bielskie eksperymenty...

Zakończenie ze str. 13.

W jednym z białostockich dzienników stwierdzono, że *takie rozwiązanie ma swoje uzasadnienie historyczne. W okresie międzywojennym powiat bielski, wysokomazowiecki i ostrowski stanowiły jeden okręg wyborczy*. Można używać i takich argumentów, ale trzeba pamiętać, że osobami wytyczającymi przed wyborami w 1922 r. granice okręgów w wyborach do sejmiku kierowała właśnie chęć sprowadzenia do minimum szans kandydatów odwołujących się do wyborców nie-Polaków. Oprócz okręgu Bielsk – Ostrow przykładem ich działalności były też „jamnikowate” okręgi w woj. lubelskim, łączące nadbużańskie powiaty z dużym odsetkiem ludności ukraińskiej z powiatami czysto polskimi. Manipulacje te okazały się skuteczne, gdyż z każdego z tych okręgów przeszedł tylko jeden kandydat Bloku Mniejszości Narodowych, w znacznej mierze głównie dzięki głosom mieszkających w miastach ludności żydowskiej.

Każdy wyborczy sukces podbudowuje, każda wyborcza porażka jest lekcją na

przyszłość. Nauki w szkole lokalnej samorządności pobieramy już od kilkunastu lat. Tym razem do wyborczego egzaminu w Bielsku przystępują Komitet Wyborczy Wyborców Koalicja Bielska, Koalicyjny Komitet Wyborczy SLD-UP, Komitet Wyborczy Wyborców Prawica Samorządowa Jedność i Komitet Wyborczy Wyborców „Nasze Podlasie”. Wyborcy prawosławni będą wybierać raczej pomiędzy Koalicją Bielską a SLD-UP, dwa pozostałe komitety liczą przede wszystkim na poparcie wyborców wyznania katolickiego. Podobna sytuacja jest w przypadku wyborów do Rady Powiatu, z tym że obraz urozmaica „Samoobrona”. Wszystkie te ugrupowania mają szansę na wprowadzenie swoich radnych. Ostatnie wyniki wyborczej batalii poznamy po 10 listopada, gdy odbędzie się druga tura wyborów burmistrzów i wójtów. Wtedy okaże się, jaka będzie konfiguracja w ramach spodziewanego „systemu wielopartyjnego”, a więc i czego nauczylimy się przez minione lata.

Rusini i Ukraińcy: dwa etapy rozwoju jednego narodu

Jarosław ISAJEWICZ, Lwów

Ukraińcy stosunkowo niedawno przyjęli swą obecną nazwę narodową. Dopiero na przełomie wieków XIX i XX określenie to zaczęło wypierać najstarszą nazwę „Rusin”, zachowaną w Austro-Węgrzech, i nazwę „Małorus”, uznaną za oficjalną w Cesarstwie Rosyjskim.* Działacze ruchu narodowego świadomie wybierali słowo wyraźnie odróżniające Ukraińców od Rosjan. Ogromna popularność Tarasa Szewczenki, dla którego Ukraina była wartością nadrzędną, bardzo sprzyjała takiemu właśnie wyborowi. Ale wprowadzenie nowej nazwy miało i ujemne skutki, stwarzając iluzję, jakoby powstał nowy naród. Utrudniało to zrozumienie innym narodom ukraińskiego stanowiska w sporze o spuściznę dziejową średniowiecznego państwa kijowskiego, znanego we współczesnej historiografii jako Ruś Kijowska.

Spór ten jest bardzo dawny. Autor powstałego w księstwie halicko-wołyńskim w wieku XIII kodeksu latopisarskiego wychodził z założenia, że Halicz jest „drugim Kijowem”. Zgodnie z tym stwierdzeniem po najstarszym *Latopisie kijowskim* (*Powieść minionych lat*) został umieszczony *Latopis kijowski* z wieku XII, a dalej *Latopisy halicki i wołyński* z wieku XIII. Zupełnie inaczej wygląda północno-wschodni (można go nazwać protorosyjskim) *Kodeks Ławrentijewski*: kontynuacją *Powieści minionych lat* jest w nim opowieść o dziejach Ziemi Suzdalsko-Włodzimierskiej. Tak więc istniały już wtedy różne koncepcje historycz-

* Początkowo nazwa „Małorus” nie była nacechowana wartościująco, ale w pewnym czasie została uznana za pejoratywną (mimo zapewnień niektórych autorów, że nazwa „Mała Rosja” powstała jako analogia do Małej Grecji; u Greków „Mikra Hellas” oznaczała metropolię, a „Wielka Grecja” to kolonie na Półwyspie Apenińskim).

O ruskim okresie ukraińskich dziejów przypominają liczne kijowskie pomniki. Na zdjęciu kompleks na placu św. Michała Archaniola, poświęcony pierwszej chrześcijańskiej władczyni Rusi Kijowskiej księżnej Oldze (w centrum), św. apostołowi Andrzejowi oraz św. Cyrylowi i Metodemu. W tle budynek Ministerstwa Spraw Zagranicznych – umieszczony na nim herb Ukrainy to znak rodowy św. Włodzimierza (©IREX Ippo Media)

ne, rozwijane i w następnych stuleciach.

W czasach nowszych najbardziej skrajna była tak zwana hipoteza pogodniowska. Historyk rosyjski Michał Pogodin (1800-1875) twierdził, że po zniszczeniu w połowie XIII w. przez Mongołów Kijowa i Naddnieprza ludność przesiedliła się stamtąd na tereny rostowsko-suzdalskie, po czym centralne ziemie Ukrainy zostały zasiedlone przybyszami z Wołynia i Ziemi Halickiej. Dlatego za potomków dawnych kijowian uważał on Rosjan, a nie Ukraińców.

Chociaż teza o zupełnej wymianie ludności nie została przez naukę przyjęta, w oficjalnej historiografii rosyjskiej państwo

moskiewskie figurowało nadal jako główny spadkobierca instytucji i kultury Rusi Kijowskiej.

Zasługą profesora Uniwersytetu Lwowskiego, najwybitniejszego działacza Towarzystwa Naukowego im. Tarasa Szewczenki we Lwowie i Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie, Mychajły Hruszewskiego było przedstawienie historii Ukraińców jako historii narodu równorzędnego z innymi narodami regionu. Materiał źródłowy, zebrany do wielotomowej *Istoriji Ukrajiny-Rusy*, został podsumowany przez niego w artykule *Zwykły schemat „ruskiej” historii a sprawa racjonalnego układu historii Wschodniej Słowiańszczyzny*. Głównym obiektem krytyki historyka była w tym przypadku oficjalna rosyjska wersja przeszłości, według której „dzieje Rosji” zaczęły się w państwie kijowskim, a potem „przeniosły się” na teren księstwa (od XVI wieku carstwa) moskiewskiego.

Natomiast według Hruszewskiego dzieje narodów ukraińskiego, białoruskiego i rosyjskiego rozwijały się na własnych terytoriach etnicznych równolegle (aczkolwiek nie bez różnorakich powiązań). Ciągłość terytorialna i etnograficzna była przez niego uznawana za ważniejszą od ciągłości dynastycznej. Rusini, później nazwani Ukraińcami, stworzyli średniowieczne państwo kijowskie, natomiast tereny dzisiejszej Rosji, skolonizowane przez Słowian nieco później, pozostawały do Kijowa w stosunku przypominającym pod pewnym względem stosunek Galii czy Dacji do Rzymu.

W ZSRR najwybitniejszy rosyjski historyk marksistowski Mikołaj Pokrowski, hołdując tezie o priorytecie spraw społecznych nad narodowymi, odrzucił apologię podbojów carskich i dlatego przyjął koncepcję Hruszewskiego. Z innych powodów uczynili to niektórzy przedstawiciele starej profesury rosyjskiej Matwiej Ljubawskij czy Aleksander Priesniakow.

Od lat 30. w radzieckich podręcznikach historii obowiązywał jednak imperialny schemat historii, krytykowany w swoim czasie przez Hruszewskiego. Historyczną rolę Ukrainy i jej potencjalne możliwości bagatelizowano w nauce ZSRR, podobnie jak to się dzieje w obecnej Federacji Rosyjskiej. Wyjątkiem był okres zajmowania przez Nikitę Chruszczowa stanowiska pierwszego sekretarza KC KPZR. Wtedy to, pod koniec 1953

Podczas corocznych majowych Dni Kijowa, na stołeczne ulice i place wychodzą bohaterowie odległych epok, jak ta książęca para na placu św. Archaniola Michała (w tle sobór Sofijski)
(© IREX ProMedia)

roku, w prasie ZSRR i w zależnym od niego „oboże” opublikowano na pierwszych stronach gazet bezprecedensowy dokument pt. *Tezy o 300-leciu ponownego zjednoczenia Ukrainy z Rosją. Aprobowane przez KC KPZR*. Była to napisana wyjątkowo „dętwym” językiem oficjalna teleologiczna wersja historii Ukrainy, sprowadzająca się do ciągłego „dążenia ku umocnieniu braterskiej przyjaźni z Rosją”.

Znalazły się jednak w tekście i swoje ustępstwa na rzecz uczuć narodowych Ukraińców. Potraktowano ich na równi z Rosjanami jako „wielki naród słowiański”. Jeżeli Rosja carska w ogóle zaprzeczała istnieniu odrębnego narodu ukraińskiego, a Ruś Kijowską po prostu utożsamiano z Rosją to „Tezy” uznawały państwo i narodowość „staroruską” za wspólną kolebkę trzech bratnich narodów. Rzecz jednak w tym, że tylko Rosjanom w praktyce przyznano prawo nazywania Rusi Kijowskiej i jej kultury rosyjskimi (*русскими*), natomiast Ukraińcom i Białorusinom surowo tego zakazywano nawet w okresach „odwilży” politycznych.

Tradycyjna rosyjska interpretacja historii sprzyjała zakorzenieniu się takiej terminologii historycznej, która utrudnia-

ła Rosjanom zrozumienie racji sąsiednich narodów. W języku ukraińskim przymiotnik od *Росія* brzmi *російський*, zaś od *Русь* – *руський* (podobnie jest w języku polskim: *Rosja* – *rosyjski*, *Ruś* – *ruski*). Natomiast w języku rosyjskim pojęciom *Русь* i *Россия* (w sensie etnicznym) odpowiada ten sam przymiotnik *руський*.** Rosjanie używają słowa *Русь* nie tylko jako określenia wspólnoty wschodniosłowiańskiej, ale także jako synonimu pojęcia „Rosja”. W podręczniku o tytule *История древнерусской литературы* opowiada się jednym ciągiem o literaturze Rusi Kijowskiej i literaturze rosyjskiej aż do czasów panowania Piotra I. Nic dziwnego, że dla przeciętnych czytelników i dla rosyjskich uczonych wyrazy Stara Ruś (*Древняя Русь*) i dawna Rosja (*древняя Россия*) są synonimami.

Słowo „Ruś” było pierwotnie używane w Rusi Kijowskiej dla określenia terenów i ludności nad środkowym Dnieprem, później zaczęto go używać na określenie całego państwa czy swoistej federacji księstw i ziem z głównym ośrodkiem w Kijowie. Pochodne od „Rusi” określenie „Rusin” mogło mieć, zależnie od okoliczności, znaczenie etniczne (węższe lub szersze) i terytorialno-polityczne. Warto odnotować, że właśnie Ukraińcy i Białorusini zachowali na długi czas starożytną nazwę Rusinów***, natomiast Rosjanie wytworzyli nową, przymiotnikową z punktu widzenia gramatycznego, nazwę *руские*.

Łatwo się domyślić, z jakich powodów w nauce rosyjskiej eliminowano źródłowe określenie „Rusin”, gdy mówiono o okresie Rusi Kijowskiej. W najbardziej autorytatywnym tłumaczeniu *Повісти lat минionych* ze staroruskiego (a raczej starosłowiańskiego) na język rosyjski terminy *Русь* i *Русини* są tłumaczone w następujący sposób:

Oryginał: *Положити ряд межю Русью и Греки*. Tłumaczenie: *установить договор между греками и русскими* (nb. – zmieniono także kolejność wy-

** Jak wiadomo, w języku rosyjskim słowo *российский* oznacza obywatela państwa rosyjskiego, zaś *руський* etnicznego Rosjanina.

*** Początkowo rzeczowniki zbiorowe typu *Русь*, *Чудь*, *Литва* oznaczały nie kraje, a ludność. Pochodnymi od nich są rzeczowniki jednostkowe *руси*, *чуди*, *литви*. Formy liczby mnogiej typu *Русини*, *Литвини* itp. powstały stosunkowo późno.

razów, ale to ostatnie zniekształcenie nie było chyba celowe). Oryginał: *Аще украдет что либо русин у християнина*. Tłumaczenie: *Если украдет что-либо русский у христианина*. Tłumacz nie zatroszczył się nawet o to, że w tym kontekście „Rusin” znaczyło tyle co Norman (Wareg). Autor niniejszego przyczynku w artykule publikowanym w wydawnictwie Akademii Nauk ZSRR użył określenia *Русини*. Gdy zauważyła to redakcja, do egzemplarzy włożono karteczkę z erratą: *Вydrukowano: русины. Ро-винно быт: русские*.

Pod wpływem nazewnictwa rosyjskiego w wielu językach na określenie Rusi i Rosji używa się najczęściej tych samych słów – *Russland*, *Russie*, *Rusko* (w czeskim) itp. Natomiast w nauce polskiej tradycyjnie rozróżnia się terminy *Rosja* – rosyjski, *Ruś* – ruski. Rozmiary tego szkicu nie pozwalają na rozpatrywanie w tym miejscu wieloznaczności pary pojęciowej *Русь* – ruski.****

Należy jednak podkreślić, że w potocznej polszczyźnie różnica między „rosyjski” a „ruski” prawie się zatarła, tak samo dzieje się w wypadku języka inteligencji. Na przykład w angielskich streszczeniach artykułów w polskich czasopismach naukowych odpowiednikiem Rusi Czerwonej bywa nieraz *Red Russia* (poważne wydawnictwa naukowe USA używają w tym przypadku terminu *Ruthenia*).

Oczywiście terminy historyczne, takie jak np. „województwo ruskie”, muszą być zachowane w autentycznym brzmieniu. Jeżeli jednak chodzi o nazewnictwo etniczne i lingwistyczne, celowe byłoby retrospektywne używanie nazw Ukraińcy-ukraiński dla całego okresu istnienia tego narodu i języka (podając w potrzebnych przypadkach w nawiasie lub w przypisach terminologię historyczną).

Używanie różnych nazw dla tego samego zjawiska dezorientuje czytelników niewtajemniczonych w arkana analizy źródeł. A przecież chodzi o to, żeby używane terminy nie sugerowały braku ciągłości w rozwoju narodu, szczególnie w tych przypadkach, gdy ta ciągłość jest faktem udowodnionym. ■

**** O braku ustalonej terminologii świadczy stwierdzenie niektórych polskich uczonych, że metropolita Piotr Mohyla działał na Rusi Kijowskiej. Naszym zdaniem ten termin należałoby zarezerwować dla średniowiecznego państwa kijowskiego.

„Bo kosačka sława..”

Zakończenie ze str. 4

Ówczesny kronikarz zapisał, że stało się to za radą licznych błahocześciwych panów rodu szlacheckiego i wszystkich pospolitych chrześcijan, a najbardziej hetmana Wojska Zaporoskiego Piotra Sahajdacznego i mnóstwa od wszystkich krain – wołyńskich, podolskich, podgórskich, pokuckich, podlaskich, Księstwa Litewskiego i ukraińskich, tak duchownych, jako i świeckich. Akt ten w oczach króla i władz Rzeczypospolitej, uznających jedynie hierarchię unicką, był czynem nielegalnym. Ale chociaż nowo wyświęceni biskupi nie mogli udać się do swoich katedr, które zajmowali biskupi-unicy, w Kijowie mogli oni przebywać bezpiecznie, pewni kozackiej opieki. Wymownie o tym świadczy list do Rzymu papieskiego nuncjusza, który skarżył się, że wprowadzie przez władze kościelne i cywilne czynione są wszelkie możliwe wysiłki w kierunku likwidacji „schizmy”, ale przeszkadza w tym kozactwo – lud wojowniczy i śmiały, który występuje w jej obronie czasem z prośbą, czasem z pogroźką na ustach, ale zawsze z bronią w rękach.

Osobliwa pozycja ukraińskiej kozaczyzny, która czyniła ją niezależną nie tylko na Zaporozżu, ale w znacznym stopniu także na włości, a więc obszarze podlegającym władzy administracji królewskiej wynikała w znacznej mierze z faktu, że owej broni w kozackich rękach potrzebowała także Rzeczypospolita, która z racji swego ustroju nie była w stanie dysponować potrzebną jej armią. Wprawdzie po szeregu powstań kozackich w latach 1591-1596, którym przewodzili Kosiński

(jedyny hetman kozacki pochodzący z Podlasza), Łoboda, Szaula i Nalewajko, sejm w 1597 r. ogłosił Kozaków „wrogami ojczyzny”, nakazując ich wyniszczenie do szczytu, ale konieczność obrony południowych rubieży, jak też wojny ze Szwecją, Moskwą i Turcją, w które w pierwszych dziesięcioleciach XVII w. została wciągnięta Rzeczypospolita, zmusiły jej rząd do rezygnacji z represji i stopniowego odnowienia kozackich przywilejów.

W służbie Rzeczypospolitej Kozacy po raz pierwszy wystąpili już za Stefana Batorego, biorąc udział w wojnach z Moskwą. Zapoczątkowało to tzw. rejestr kozacki, którego istnienie umacniało poczucie siły i odrębności stanu kozackiego, stale umacniającego się liczebnie i majątkowo, opanowującego coraz to nowe obszary na pograniczu włości i Dziżkich Pól. W drugim dziesięcioleciu XVII w. na tym terenie żyło już co najmniej 50-60 tys. osób, o których w dokumentach sejmiku 1616 r. pisano: *sami stanowią dla siebie prawo, sami obierają urzędników i watażków i jakby tworzą w Wielkiej Rzeczy Pospolitej inną republikę*. Siły owej kozackiej republiki uczestniczyły zarówno w wojnie ze Szwecją (1601-1602), jak i z „jedynowierczą” Moskwą. Kozacy byli główną siłą wojsk, z którymi po carską koronę wyruszał obaj Dymitry Samozwańcy, a w królewskim wojsku oblegającym w 1609 r. Smoleńsk było ich ogółem 50 tys. Oficjalnie 30 tys. Kozaków było w służbie królewskiej podczas kampanii moskiewskiej 1611-1613 r., zaś w oddziałach prowadzonych na Moskwę przez Sahajdacznego w 1618 r.

około 20 tys. i to właśnie dzięki nim Rzeczypospolitej udało się wówczas odzyskać ziemię smoleńską i czernihowsko-siewierską, które Wielkie Księstwo Litewskie utraciło na rzecz Moskwy wiek wcześniej.

Największym jednak triumfem kozackiego oręża był udział w tzw. wojnie chocimskiej z Turcją, która rozpoczęła się od klęski wojsk polskich pod Cecorą w Mołdawii (październik 1620 r.). Zachęcony tym zwycięstwem sułtan turecki podjął próbę całkowitego rozgromienia Rzeczypospolitej wyprawiając wiosną 1621 r. armię liczącą 150 tys. żołnierzy, do której przyłączyła się 60-tysięczna orda krymska. Ówczesne stosunki pomiędzy Kozakami a rządem królewskim były napięte, gdyż w 1619 r. narzucono niewygodną dla Kozaków ugodę rostawicką. Ponieważ jednak akcja turecka zagrażała także ziemiom ukraińskim, a rząd polski zobowiązał się do pewnych ustępstw w stosunku do kozaczyzny i prawosławia, powszechna rada kozacka zwołana w czerwcu 1621 r. zgodziła się na wspomaganie wojsk polskich.

W końcu sierpnia 35-tysięczna armia królewska stanęła pod Chocimiem nad Dniestrem naprzeciwko kilkakrotnie liczniejszych sił turecko-tatarskich. W ostatniej chwili przed rozpoczęciem walk przybyło 40 tysięcy Kozaków pod wodzą Sahajdacznego. Krwawe walki, w których główny ciężar powstrzymania przeważających liczebnie sił tureckich przypadł właśnie Kozakom, trwały przez cały wrzesień – zakończył je tzw. pokój chocimski zawarty 9 października.

Jak stwierdza współczesny historyk ukraiński Natalia Jakowenko, wojna chocimska stanowiła apogeum sławy kozackiej w Rzeczypospolitej. Kozaków porów-

W 1997 roku Narodowy Bank Ukrainy zapoczątkował pamiątkową serię srebrnych monet „Bohaterzy epoki kozackiej” (*Герої козацької доби*), która ma prezentować galerię największych postaci i wydarzeń w historii Ukrainy w XVI-XVIII w. Do chwili obecnej do obiegu zostało wprowadzonych 10 monet. Na awersach monet z tej serii umieszczona została kompozycja heraldyczna symbolizująca jedność (*sobornost*) ziem ukraińskich: figury opiekuna Kijowa Św. Mi-

chała Archistratega w zbroi rycerskiej z włócznią oraz halicko-wołyńskiego lwa w koronie trzymających herb państwowy Ukrainy – tryzub na tarczy.

Trzy monety z tej serii, których rewersy tutaj reproduujemy, poświęcono hetmanowi Piotrowi Sahajdacznemu (w obiegu od 2000 r.; scena bitwy morskiej kozackich „czajek” z turecką galerią na Morzu Czarnym oraz owalny portret hetmana z datą śmierci), wojnie wyzwoleńczej pod przywództwem Bohdana

Chmielnickiego (1998 r.; na tle klepsydry symbolizującej wspólnotę ponad czasem przedstawiono pojedynkę kozaka z polskim husarzem oraz sylwetki hetmana Chmielnickiego i bandurzysty opiewającego heroiczne wydarzenia), oraz 350-leciu bitwy pod Batochem (2002 r.; scena walki Kozaków z husarią). Moneta z wizerunkiem kijowskiego pomnika hetmana Bohdana Chmielnickiego została wybita w dwóch edycjach (1995 i 1996 r.) w serii „Wybitne postacie Ukrainy”.

nywano z antycznymi wzorami męstwa i patriotyzmu, nazywano najważniejszymi obrońcami „wspólnej ojczyzny” przed islamską nawałą. Dla Sahajdacznego była to ostatnia wyprawa wojenna, gdyż odniesione w niej rany okazały się śmiertelne – hetman zmarł 10 kwietnia 1622 r. w Kijowie. W testamencie spisanim niedługo przed śmiercią rozdzielił on swój majątek pomiędzy szkołę bracką we Lwowie, bractwo kijowskie oraz prawosławne cerkwie i monastera. W brackiej cerkwi Bohojawleńskiej odbył się uroczysty pogrzeb, podczas którego dwudziestu uczniów szkoły brackiej deklamowało kolejne wiersze opiewające zasługi zmarłego hetmana w walce z Turcją – starania o rozwój nauki, umocnienie wolności kozackich i wsparcie dla Cerkwi prawosławnej, przez co stał się on godzien nieśmiertelnej sławy, która nigdy nie zgaśnie w milczeniu, dopóki Dniepr z Dniestrem w rybę bogate płynąć będą.

Sława hetmana rzeczywiście nie przeminęła – jej świadectwem są nie tylko wydane drukiem w 1622 r. *Wiersze na żaloszny pogrzeb zacnego rycerza Piotra Konaszewicza Sahajdacznego, hetmana Wojska Zaporoskiego* i zapisy w kronikach, ale też coraz to nowe dzieła ukraińskich historyków i pisarzy, jego pomniki w Kijowie i Chocimiu, a także noszący jego imię okręt wojenny Sił Zbrojnych Ukrainy.

Wielu historyków krytycznie ocenia ustępliwą politykę hetmana wobec władz Rzeczypospolitej, które chętnie wykorzystywały siłę kozaczyzny w chwilach zagrożenia, odmawiając jej okupionych krwią praw i wolności w chwilach pokoju. Jak się wkrótce okazało Sahajdaczny był jedynym z wybitnych kozackich przywódców, za którego hetmaństwa udawało się utrzymać kruchy konsensus pomiędzy dążeniami rosnącego w siłę stanu kozackiego a tracącą zdolność do politycznych reform Rzeczypospolitą. Na dłuższą metę pokojowe pogodzenie sprzeczności w dążeniach obu stron okazało się niemożliwe i gdy w 1648 r. na czele powstałych Kozaków stanął kolejny wybitny przywódca, Bohdan Chmielnicki, walka o kozackie wolności szybko przekształciła się w ogólnonarodową wojnę wyzwolenczą, do opanowania której Rzeczypospolita nie miała już wystarczających sił. Jednym z głównych wydarzeń tej wojny była bitwa, która rozegrała się w czerwcu 1652 r. koło góry Batoch na Podolu.

Poprzedziła ją nieudana dla strony ukraińskiej kampania roku 1651, gdy po bitwie pod Beresteczkiem Chmielnicki zmuszony był zawrzeć ugodę białocerkiewską, likwidującą większość zdobyczy z lat 1648-49. Traktat ten jednak nie zadowalał zarówno polskich magnatów, którzy dążyli do odzyskania pełnej kontroli nad Naddnieprzem, jak i Wojska Zaporoskiego.

Gdy więc sejm zebrany wiosną 1652 r. odrzucił postanowienia białocerkiewskie, kolejna kampania wojenna była nieunikniona. Tym razem stroną zwycięską

a nawet gromadzić broń i proch w cerkwiach. Oskarżenia o podobnym charakterze były wnoszone i w okresie późniejszym.

Jak stwierdzają historycy, ukraińskie zwycięstwo pod Batohem było moralnym zadośćuczynieniem za Beresteczko i przekreśliło postanowienia ugody białocerkiewskiej, co potwierdziła kampania wojenna w następnym roku, która zakończyła się kolejną ugodą, częściowo przywracającą warunki traktatu zborowskiego z 1649 r. Zawarto ją 15 grudnia 1653 r. Było jednak za późno na ponowne ułożenie

Bój Kozaków z husarią

był Chmielnicki, którego pułki, wspomagane przez oddziały tatarskie, otoczyły 20-tysięczne wojsko polskie, okopane w obozie pod Batohem na brzegu Bohu. Bitwę, która rozegrała się 1-2 czerwca (22-23 maja wg starego stylu) 1652 r., porównywano do rozgromienia przez kartagińczyków wodza Hannibala wojsk rzymskich pod Kannami. W wyniku bitwy, której punktem kulminacyjnym był szturm na obóz, w którym główną rolę odegrała kozacka jazda dowodzona przez pułkownika Iwana Bohuna, zginęło 8 tys. żołnierzy koronnych i połowa znakomitej szlacheckiej husarii, a także dowodzący polskim wojskiem hetman polny Marcin Kalinowski i wielu wyższych dowódców, w tym brat przyszłego króla Marek Sobieski.

Echa bitwy pod Batohem znalazły żywy oddźwięk także na Podlasku. W lipcu 1652 r. mieszczańskie drohiczyńskie zostały oskarżone o organizowanie procesji i manifestacji fetujących zwycięstwa Chmielnickiego, utrzymywanie z nim kontaktów, spowodowanie rozruchów i wystąpień przeciwko religii katolickiej i narodowi polskiemu. Działające w Drohiczyńce bractwo cerkiewne miało rozpowszechniać dokumenty antykatolickie, podburzać plebs do wystąpień religijnych,

nie stosunków wewnątrz jednego państwa, albowiem już w miesiąc później 18 stycznia 1654 r. w Perejasławiu odbyła się kozacka rada, na której podjęto decyzję ostatecznego zerwania z Rzeczypospolitą, uparcie nie godzącej się ograniczoną nawet autonomię kozackiej Ukrainy i oddania Wojska Zaporoskiego pod wysoką carską rękę. Stało się więc to, przed czym jeszcze w listopadzie 1650 r. Chmielnicki przestrzegał polską elitę polityczną: *Nie chcemy naruszać cudzych praw, domagamy się tylko naszej ruskiej własności. Prosimy usilnie panów w. m. [waszych mości], nie przywódcie nas do skrajnej desperacji, do której nas żal i ucisk zniewała, nie zmuszajcie do tego, abyśmy gdzie indziej szukali pomocy.*

Postacie Sahajdacznego i Chmielnickiego mają kluczowe znaczenie dla tej epoki ukraińskich dziejów, w której ukształtował się ideowy fundament nowożytnego narodu ukraińskiego z centralną postacią rycerza-Kozaka do ostatniego tchu walczącego o wolność. Wyzwolona wówczas energia przez następne wieki ożywiała serca i umysły kolejnych pokoleń Ukraińców – aż po dzień dzisiejszy.

Patrząc natomiast przez pryzmat stosunków ukraińsko-polskich trzeba przyznać, że obaj hetmani nie znaleźli partnerów, którzy umieliby polską „politykę ukraińską” zawrócić z obłądnych manowców dominacji na jedyny dający perspektywę na przyszłość szlak partnerstwa. Za uwarunkowaną przyczynami religijnymi i stanowymi polityczną ślepotę elity Rzeczypospolitej zapłacili zarówno Ukraińcy jak i Polacy, a z zaciśniętego przez to węża obu narodom nie udało się na dobre uwolnić aż do dzisiaj.

Jerzy HAWRYLUK

Bazyli Białokozowicz jako ukraїnoznanawca

Antoni SEREDNICKI

Dorobek ukraїnistyczny profesora Bazyli Białokozowicza jako badacza, redaktora, pedagoga, wykładowcy uniwersyteckiego i działacza społecznego jest znaczący i stawia go w rzędzie najwybitniejszych ukraїnoznanawców w Polsce.

Profesor niektóre ze swych prac ogłosił po ukraińsku. Dla przykładu wymienimy artykuł o korespondencji Ukraińców z Podlasia, Chełmszczyzny i Łemkowszczyzny z Lwem Tolstojem. W roczniku „Український календар” (1984) ukazał się jego artykuł o Mikołaju Janczuku, a w roczniku następnym esej o Michale Szolochowie, w którym autor podkreślał, że matka Szolochowa była Ukrainką. W 1995 r. Białokozowicz redagował wydany przez Związek Ukraińców Podlasia zbiorek poezji ukraińskich Jurija Traczuka *Райські джері*, opatrując go posłowiem o twórczej drodze Jurija Traczuka do narodowej i poetyckiej tożsamości. Występował też na łamach ukraińskiego czasopisma „Над Бугом і Нарвою”.

Dzisiaj profesor jest członkiem Stowarzyszenia Warszawa-Kijów, bierze czynny udział w zebraniach poświęconych polsko-ukraińskim stosunkom społeczno-literackim. Jako pedagog zagadnienia ukraińskie porusza w wykładach, seminariach oraz proponuje tematy ukraїnistyczne studentom do prac dyplomowych, tworząc swoją szkołę naukowo-badawczą w zakresie komparatystyki polsko-wschodniosłowiańskiej, a na ukraїnistyce w Olsztynie wykłada historię Ukrainy.

B. Białokozowicz obszernie uwzględniał polsko-ukraińskie pogranicze literackie w kontekście szerokich sławistycznych powiązań kulturowych. Świadczą o tym m.in. rozprawy doktorskie napisane i obronione pod jego kierunkiem jako promotora. Poszerzały one polską komparatystykę literacką tematycznie oraz wzbogacały i pogłębiały problemowo. Zasługują też na uwagę prace magisterskie o tematyce ukraińskiej, napisane pod jego kierunkiem w Olsztynie w Wyższej Szkole

*Profesor Bazyli Białokozowicz
urodził się 2 stycznia 1932 roku
w Widowie koło Bielska*

le Pedagogicznej i na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim. Profesor napisał też szereg not biograficznych o uczonych ukraińskich zajmujących się badaniami polonistycznymi.

Zainteresowanie problematyką ukraińską B. Białokozowicza wynikało z jego integralnej koncepcji polsko-wschodniosłowiańskich stosunków i powiązań literackich, czemu dał wyraz w szeregu prac komparatystycznych o charakterze teoretycznoliterackim i metodologicznym. W rozważaniach swoich jako jeden z pierwszych upominał się o uwzględnienie i poszanowanie twórczości polskiej takich pisarzy ukraińskich, jak Iwan Franko, Michał Pawłyk i Bohdan Łepki. Wysoko cenił i szanował dorobek ukraїnistyczny m.in. takich badaczy polskich, jak Marian Jakóbiec, Elżbieta Homowa, Mieczysław Inglot i Zbigniew Barański. Ewolucję koncepcji teoretycznoliterackich i metodologicznych w zakresie komparatystyki wschodniosłowiańskiej w kierunku kulturologii prześledził na podstawie wnikliwej analizy bogatej spuścizny naukowej Ryszarda Łuźnego.

W redagowanych przez siebie wydaniach seryjnych, jak „Studia Polono-Slavica Orientalia. Acta Litteraria”, „Slavia Orientalis”, a także w niektórych olsztyńskich rocznikach „Acta Polono-Ruthenica” oraz w dziele *Polonistyka radziecka* Białokozowicz umieszczał prace uczonych ukraїnistów z Polski, Ukrainy i Rosji. Niektóre prace tych autorów były drukowane po ukraińsku. Tom XII „Studiów Polono-Slavica Orientalia” (1990) poświęcił całkowicie tematyce ukraińskiej.

W dorobku naukowym Białokozowicza ważne miejsce zajmują mickiewicziana wschodniosłowiańskie, nadbałtyckie i kaukaskie. Wśród nich wyodrębnił mickiewicziana ukraińskie. Zaprezentował je m.in. na Międzynarodowej Konferencji Naukowej UNESCO (Mińsk, 28.IX-1.X.1982) w referacie o Mickiewiczu i literaturach wschodniosłowiańskich oraz na III Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Szczecinie *Słowo. Tekst. Czas*. Autor wychodzi z założenia, iż Mickiewicz odegrał dużą rolę w kształtowaniu się nowoczesnej literatury ukraińskiej. Poeta polski inspirował twórczość wysoce odpowiedzialną w perspektywie dziejowej, co też znakomicie zaświadczili twórcy nowożytnej literatury ukraińskiej: Taras Szewczenko, Petro Hułak-Artemowski, Lew Borowykowski, Lesia Ukrainka, Mychajło Kociubynskij, Mychajło Staryckij i wielu innych. *Knyhy butia ukraińskoho narodu* Mykoły Kostomarowa mają wiele wspólnych idei, motywów, wątków, nawiązań, ujęć i elementów twórczych z *Księgami narodu i pielgrzymstwa polskiego* A. Mickiewicza. Dla Iwana Franki Mickiewicz stanowił istotny problem zarówno w dziedzinie twórczości literackiej, jak i późniejszej jego recepcji (tzw. *wallenrodyzm*). Do arcydzieł ukraińskiej sztuki translatorskiej zalicza badacz *Ode do miłości* w przekładzie Pawła Tyczyny oraz *Pana Tadeusza* w tłumaczeniu Maksyma Rylskiego. Inkrustacje, nawiązania i cytaty z Mickiewicza w poezji ukraińskiej występują nader często (najdobitniej w słowie poetyckim Mykoły Bażana oraz w poezji Wołodymyra Sosiury, Mykoły Szapowala, Dmytra Pawłyczki i wielu innych), ale – zdaniem badacza – *nie ulega najmniejszej wątpliwości, iż najbardziej znaczące zasługi w szeroko pojętej mickiewiczologii ukraińskiej (przekłady, studia i szkice, własna twórczość poetycka) położyli przede wszystkim Maksym Rylski i Mykoła Bażan*.

Na wyróżnienie zasługują też recenzje i omówienia prac ukrainistycznych pióra Bazylego Białokozowicza. Tytułem przykładu powołajmy się na celną analizę książki Jerzego Jędrzejewicza *Noce ukraińskie albo rodowód geniusza. Opowieść o Szewczenko* (Warszawa 1966. ss. 618). Czytamy tam m.in.: *Jędrzejewicz umiejętnie i przekonująco ukazuje jak w trudach, bólach i mękach rodziła się nowoczesna ukraińska świadomość narodowa, której najgłębszym i najwierniejszym wyrazicielem w wieku XIX był syn ludu ukraińskiego, wieszcz narodowy Ukrainy – Taras Szewczenko. Jędrzejewicz w sposób niezwykle sugestywny i barwny przedstawił drogę życiową i twórczą poety i malarza ukraińskiego. Na wyróżnienie zasługuje wnikliwość „Nocy ukraińskich” w rozszyfrowaniu, wyjaśnianiu i komentowaniu okoliczności autobiograficznych oraz umiejętność konfrontowania myśli i dzieła Szewczenki z dokumentami historycznymi i źródłami pamiętnikarskimi. Jędrzejewicz szczególnie uwagę zwrócił na proces kształtowania się świadomości narodowej Szewczenki, uwypuklił znaczenie folkloru ukraińskiego i kozackich tradycji wolnościowych wciąż jeszcze żywych w narodzie ukraińskim, ukazał wpływ lektury i realnego życia dnia powszedniego.*

W tym kontekście godny uwagi jest, publikowany także na łamach „Над Бугом і Нарвою” (nr 3-4/2001), szkic *Taras Szewczenko i kształtowanie się świadomości narodowej Mikołaja Janczuka*. Wnosi on pionierski wkład do szewczenkoznawstwa dzięki wyświetleniu sprawy popularyzacji autora *Kobzara* na gruncie rosyjskim przez M. Janczuka, co uszło uwadze ukraińskim znawcom Szewczenki. Nowatorski i odkrywczy wkład do slawistyki nie tylko polskiej, ale i ukraińskiej ma również monografia *Mikołaj Janczuk (1859-1921). Podlaskie skrzyżowania tradycji słowiańskich*, w której B. Białokozowicz podkreślał: *Janczuk doskonale poznał twórczość Szewczenki, zaczytywał się jego poezją. W niej odnajdywał siebie i swoją tożsamość. Duże wrażenie na nim wywarł m.in. poemat „Hajdamacy”, w którym autor szeroko spożytkował bogaty folklor ukraiński. Do opery opartej na motywach tego utworu Janczuk ułożył libretto, a jego*

przyjaciel M. Łysenko, znany kompozytor ukraiński, napisał nawet muzykę do części tekstu.

Również w rozprawie *Mikołaj Janczuk (1859—1921). Podlaski dialog kultur na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim – wczoraj i dziś* Białokozowicz stwierdził, że Janczuk w wierszach „*Moja muza*” i „*Ostatnie życzenie*” wyróżnił intymne wręcz nawiązanie do Szewczenkowskiej tradycji umiłowania narodu, ziemi ojczystej i wolności, tak znakomicie wyrażonej w genialnym „*Testamencie*”, który stał się świętością narodową *Ukrainy*. B. Białokozowicz w pełni udowodnił, że życie, działalność i twórczość Szewczenki stanowiły dla Janczuka niezbywalny dowód realizacji własnej osobowości w kontekście narodowym, a jego dokonania artystyczne były również natchnieniem dla własnej twórczości literackiej wielkiego Podlasianina. Oprócz tego odnotowany tu został wpływ na świadomość Janczuka nie tylko Tarasa Szewczenki, ale i ukraińskiego teatru oraz gry Marii Zańkoweckiej, dla której specjalnie napisał dramat *He nomожьmy i чапу, як хто кому не до напу*. Autor zwrócił też uwagę na dialektologiczny dorobek Janczuka i na kontynuowanie jego dzieła przez obecnych literatów i uczonych z Podlasia. W tej pracy, jak i w monografii o Janczuku Białokozowicz zebrał i spożytkował znaczną bibliografię dotyczącą folklorystyki, dialektologii, literatury oraz historii Podlasia i Chełmszczyzny. Profesorowi zawdzięczamy także odkrywcze studium pt. *Mikołaj Janczuk jako badacz folkloru kornickiego na Podlasiu*.

W monografii o Mikołaju Janczuku znajdujemy też interesujące informacje nie tylko o Szewczenko, ale i o Mykole Sumcowie, Mychajle Staryckim, Marku Kropywnyckim, Mykole Kostomarowie, Iwanie France, Mykole Łysence, Mychajle Drahomanowie i innych przedstawicielach nauki i literatury ukraińskiej. B. Białokozowicz zwrócił też uwagę na działalność wywodzących się z unicko-rusińskiego środowiska na Podlasiu przedstawicieli kultury polskiej – Antoniego i Mikołaja Mazanowskich, Ignacego Daniłowicza, Michała Bobrowskiego oraz Ignacego Bazylego Onacewicz. Pisał też o sądach Janczuka na temat dorobku Oskara Kolberga i Adolfa Chybińskiego.

W swoich licznych pracach, zwłaszcza o Mikołaju Janczuku, badacz wzmiankował też o ukraińskich poetach z Podlasia – zarówno Południowego (Oleksander Hawryluk, Stepan Sydoruk, Wołodymyr Bilczun, Iwan Ihnatiuk, Paweł Szepeluk, Tadej Korabowicz, ks. Jurij Ihnatiuk i inni), jak i Północnego (m.in. Jurij Hawryluk, Olha Pudlaszanka, Stepan Wakulewicz, Żenia Żabińska, Iwan Kyrzyuk, Petro Kyrzyuk, Wasyl Petruczuk, Jurij Traczuk, Iwan Chwaszczewski, Iryna Borowik, Olha Onacik, Hałyna Pasicznyk, Jewhenija Owsianiuk-Martyniuk).

Profesor Bazyl Białokozowicz – sam będąc Podlasianinem – zna doskonale z autopsji złożone i niejednoznaczne problemy etniczne, narodowościowe i religijne swojej Małej Ojczyzny. Jak nikt inny orientuje się wyśmienicie w stosunkach polsko-wschodniosłowiańskich na tym pogranicznym terenie. Jest zdecydowanym i konsekwentnym przeciwnikiem wszelkich antagonizmów i konfliktów. Wypowiada się za konstruktywną współpracą ludzi o różnych poglądach i przekonaniach. Takt, zrozumienie i wysoka kultura humanistyczna charakteryzuje jego podejście oraz interpretacje współzależności i powiązań polsko-białorusko-ukraińskich na Podlasiu. Dał temu w pełni przekonujący wyraz, prowadząc w dniu 1 grudnia 2000 roku spotkanie z młodym i utalentowanym historykiem z Bielska Podlaskiego Jerzym Hawrylukiem w Centrum Kultury Słowiańskiej w Warszawie (dyrektor mgr Jan Zabrocki) na temat *Ludność ukraińska na Podlasiu*. Dzięki temu właśnie nie doszło do zbyt ostrych i awanturniczych polemik na temat podlaskiego białorusko-ukraińskiego pogranicza kulturowego, na co się przecież zanosilo na początku tej imprezy. Autorytet osobisty i naukowy Profesora B. Białokozowicza jako niezaprzeczalny, uczynił tu swoje, skierowując dyskusję na właściwe tory.

Już pobieżna kodyfikacja różnorodnych ukrainików, w tym licznych ukrainików podlaskich, profesora Bazylego Białokozowicza prowadzi do konkluzji, że wniósł on doskonały i wybitny wkład do ukrainoznawstwa polskiego i do poznania polsko-ukraińskich stosunków literackich. ■

Ukraińska muzyka na Podlasiu to, jak na razie, folklor i folk. Wprawdzie zwyczaj śpiewania na wiejskiej ławeczce już odszedł w przeszłość, ale folklor wśród starszego pokolenia przetrwał w naturalnej postaci i jest kultywowany przez wiejskie zespoły amatorskie, do których dołączył bielski dziecięco-młodzieżowy „Ranok”. Moda na młodzieżową muzykę folkową zaczęła się natomiast około połowy lat 90. i zaowocowała powstaniem zarówno kosmopolitycznej „Czeremszyny”, jak też zdecydowanie ukraińskiego „Jaru”. Inne gatunki muzyki nie są tutaj jak na razie kultywowane, chociaż np. jeden z „grajków” „Jaru” sam pisze ciekawe piosenki – zarówno muzykę, jak i słowa.

Dla wielbicieli rocka czy innych nurtów współczesnej ukraińskiej estrady pozostają głównie kasety i płyty, które docierają dzięki wożom do Kijowa czy Lwowa (można je usłyszeć w audycji Radio Białystok „Dumka Ukraińska”), a także – niezbyt jednak częste – wizyty w Bielsku, Białymstoku czy innych większych miastach zespołów z Ukrainy. Jednym z nich jest legendarna rockowa grupa „VV”, która niedawno obchodziła 15-lecie swojej działalności, a na Podlasiu ma spore grono wiernych słuchaczy. Artykułem o kijowskich muzykach rozpoczynamy cykl publikacji poświęconych gwiazdom współczesnej estrady ukraińskiej – o tym, jaki zespół będzie następny, możecie zdecydować sami. (red)

„VV”, czyli legenda ukraińskiego rocka

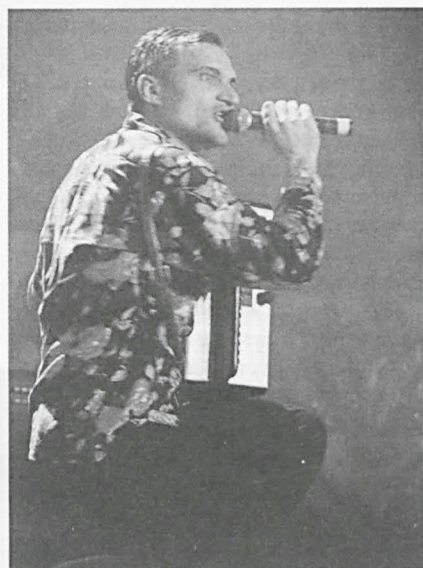
«Tanci» i «Muzika»

Poprzez barierę granic państwowych i kulturowych przebija się do Polski i na Podlasie zwirowana i porywająca muzyka ukraińskiego zespołu „Vopli Vidopliasova”. Gwiazda ostatniego festiwalu kultury ukraińskiej w Sopocie obecna jest na płytach i kasetach przywożonych z Ukrainy. W Polsce trudno zdobyć ich nagrania.

Historia grupy zaczęła się w 1986 roku w Kijowie, gdy do dwójki muzyków: Jurija Zdorenki oraz Oleksandra Pipy, którzy wcześniej tworzyli „metalową” grupę „S.O.S.”, przyłączyli się Oleh Skrypka i Serhij Sachno. Przypomnijmy – rok

1986 to rok tragedii Czornobyla, która uświadomiła mieszkańcom Ukrainy, w jak irracjonalnej i karykaturalnej rzeczywistości przyszło im żyć. Tragedia ta w dużym stopniu przyczyniła się do rozpadu Związku Radzieckiego. Po latach stwierdzono, iż „VV” były tworem okresu rozpadu tego systemu.

Energia i wrodzona zdolność do tworzenia show, wniesiona do zespołu przez Skrypkę oraz temperament i talenty reszty członków grupy, bardzo szybko eksplodowały w postaci niebywalej popularności, którą zdobyły „Vopli Vidopliasova”. Nazwę zespołu zaczerpnięto prawdopo-

Oleh Skrypka – solista i lider „VV”

dobnie z powieści Fiodora Dostojewskiego *Wieś Stiepanczikowo i jego mieszkańcy*, ale członkowie grupy nie odżegnują się od innego tłumaczenia inicjałów „VV” – jako skrótu od Włodzimierz Wysocki (dla młodszych czytelników – legendarny radziecki bard).

Już w dwa miesiące po debiucie „VV” stali się najpopularniejszą grupą Kijowa, a przyczyniła się do tego niespotykana do tej pory mieszanka punk-rocka i folku z groteskowo-ironicznymi tekstami i ekscentrycznym zachowaniem na scenie. Źródłem inspiracji dla grupy były także piosenki radzieckich gwiazd z lat 60., z tego też powodu Oleksandr Pipa namiętnie kolekcjonował stare płyty radzieckiego wydawnictwa „Melodia”.

Wkrótce grupa staje się popularna nie tylko na radzieckiej jeszcze Ukrainie, ale w całym ogarniętym *pierestrojką* i *glasnostią* Związku Radzieckim. W 1988 roku chłopcy z Kijowa podbili publiczność na takich festiwalach jak „Rock Forum” w Wilnie, „Rock Panorama” w Moskwie, czy też „Zirky 1988” w stolicy radzieckiej Ukrainy. Krytykom nie pozostało nic innego, jak stwierdzić, iż „ukraiński punk” był największym wydarzeniem na rynku muzycznym ZSRR 1988 roku. Festiwal „Czerwona Ruta” w 1989 roku przeszedł do historii ukraińskiego rocka jako miejsce muzycznych eksperymentów, które obok „VV” zrealizowały inne legendy, jak chociażby lwowska formacja „Braty Hadiukiny”.

Pierwszy wyjazd za granicę brygada Oleha Skrypki odbyła do Polski. Lider grupy wspominał później ten wyjazd jako przeżyty szok kulturowy, gdy po raz pierwszy zobaczył rzeczywistość nie-radziecką. W tym też czasie zespół włączył

do repertuaru ludowe ukraińskie piosenki *Jichaly kozaky* i *Horila sosna*. Stało się to przez przypadek – po nieformalnym koncercie, zespół trafił na ukraińską „impreskę” w Warszawie. Gdy „nasi” Ukraińcy zaczęli, jak to mają w zwyczaju na imprezach, podśpiewywać, zespół spontanicznie akompaniował. Efekt widoczny jest chociażby na ostatniej solowej płycie Oleha Skrypky *Inkoły*.

W 1989 roku wychodzą pierwsze studyjne nagrania zespołu pod tytułem *Tanci*. Tytułowy utwór staje się symbolicznym odzwierciedleniem szarości egzystencji w radzieckim systemie, ale jego popularność trwająca po dziś dzień, zdaje się potwierdzać aktualność przesłania zawartego w tekście o spragnionych klubowej zabawy masach społecznych, dziś konsumentach pop-kultury.

W tym samym roku szok kulturowy Skrypky mógł się powiększyć, a to za sprawą kontraktu podpisanego z francuską agencją koncertową „Janus”, zgodnie z którym „VV” przez najbliższe trzy lata koncertowały we Francji, Szwajcarii i Włoszech. Przez prawie sześć lat stałego pobytu we Francji grupa dała ponad 50 koncertów. Do tej pory w Ukrainie i krajach byłego Związku Radzieckiego nie pobiła tego rekordu. W przerwach między koncertami za granicą grupa występowała także w kraju. Szczyt popularności zdobyła w 1991 roku, gdy koncert w Kijowie anonsowały nawet moskiewskie gazety.

Pobyt na Zachodzie zaowocował małżeństwem Oleha Skrypky z Francuzką Marie (ale to już historia), doskonałymi koncertami, podczas których publiczność często domagała się wielokrotnych bisów, wydaniem płyt, a także nawiązaniem kontaktów z francuskimi muzykami. Jednak tempo życia artystycznego, które prowadzili podczas pobytu poza granicami Ukrainy, przyczyniło się do rozpadu pierwotnej brygady „VV”. W 1992 roku grupę opuścił gitarzysta Jurij Zdorenko, a rok później perkusista Serhij Sachno. Zespół w starym składzie „zszedł się” w 1997 roku, a w międzyczasie do ukraińskiej grupy dołączyli francuscy muzycy – absolwenci konserwatoriów muzycznych, wierni jednak undergroundowi.

Skład zespołu jest obecnie dosyć luźny. Muzycy grupy chodzą własnymi ścieżkami i oprócz kontynuacji żywej legendy ukraińskiego rocka, tworzą własne projekty. Totalnym zawładnięciem

publiki można nazwać popisy koncertowe Oleha Skrypky, podczas których gra on na akordeonie, trąbce i śpiewa w oryginalnej manierze, między innymi w asyście Zespołu Pieśni i Tańca Sił Zbrojnych Ukrainy. Jurij Zdorenko wraz z Serhijem Sachno występują jako „stali muzycy sesyjni” w „Voplach Vidopliasova”, ale jednocześnie tworzą wspólny projekt muzyczny – grupę „ЯЯЯ”. Solową płytę wydał ostatnio także Oleksandr Pipa.

„Vopli Vidopliasova” są jedną z nie-

ski magazine” nr 3 z 1998 roku wieścił, że dzięki popularności zespołu młodzi Rosjanie zaczęli się uczyć ukraińskiego. Być może aż takiej miłości do Ukrainy nie należy się spodziewać, ale faktem jest, iż zespół jest bardzo popularny w Rosji, a w niektórych publikacjach mówi się, że bardziej lubią go tam niż w Ukrainie.

Pomimo ogromnej popularności jaką cieszy się zespół, jego dyskografia nie jest bogata. Do najbardziej interesujących płyt „VV” należy zaliczyć dyski *Kraina Mriy*, *Muzika*, *Xvyli Amura* oraz najświeższy, bardzo dobry i świadczący o tym, iż Skrypkę stać na nowe pomysły – *Den NaroDjenia*. Oprócz tych wydań są także kasety, między innymi ciekawy zapis koncertu w Bordeaux – *Zytia v Bordo* oraz *Antolohia VV* i inne. Zespół jest także ukraińskim rekordzistą jeśli chodzi o pirackie płyty, które krążą po ich ojczyźnie i poza jej granicami.

Muzykę „VV” można lubić, można też zarzucać jej tendencję do nadużywania techniki pastiszu, powtarzania w nieskończoność starych „numerów”, braku poszukiwań estetycznych i tworzenia pewnej karykatury Ukraińca. Jest jednak w „czadowych” piosenkach „Vopli Vidopliasova” coś, co każe pamiętać o tym, iż żaden utwór muzyczny nie jest „odcięty od świata wyspą”, że tradycja punk-rock wbrew pozorom nie skończyła się w latach 80., a ukraińska grupa jest jej twórczym rozwinięciem.

A co do karykatury w utworach grupy, to jest ona raczej sympatyczna i przywodzi na pamięć, twórczość naszego i nie-naszego Gogoła. Piszę tu punk-rock i sam łapię się na tym, iż liryczne utwory, które zespół ma w repertuarze, oddają trzecią stronę duszy Ukraińca – oprócz tej energicznej i wojowniczej, oprócz tej rubasznej, jest w nas, a także w tekstach i muzyce „VV”, skłonność do melancholii i romantycznego pojmowania rzeczywistości.

Sławomir SAWCZUK

„VV” w komplecie – zdjęcie z okładki płyty „Xvyli Amura”

wielu ukraińskich i śpiewających w przeważającej mierze po ukraińsku grup, które przebiły się na rosyjskim rynku muzycznym, stając się, jak dla Ukraińców, tak i dużej części Rosjan, grupą legendarną. W niektórych kręgach moskiewskiej młodzieży wprowadzili nawet modę na witanie się po ukraińsku, a „xylygan-

Aktualności muzyczne: „Mandry”

Grupa „Mandry”, która wiosną 2001 roku koncertowała w „Famie”, w tym roku powinna zawitać do Białegostoku ponownie – 22 listopada, jako gość Akademickich Dni Kultury Ukraińskiej. Koncert odbędzie się w klubie „Gwint”, godz. 20.00. Artysty z pewnością przywiozą ze sobą nową płytę, która ma wyjść już we wrześniu. Również we wrześniu ma powstać klip promujący tę nową płytę. W chwili obecnej gotowy jest natomiast 10-minutowy dokument o zespole, wykonany w konwencji dziennika podróży. (res)

„Tyrsa”, czyli śpiewanie po-swojomu

21 lipca br. w ramach „Dni Kleszczel” po raz pierwszy na scenie zaprezentowała się nowa młodzieżowa grupa – „Tyrsa”. Jest to kolejny zespół na Podlasiu, w repertuarze którego znajdują się powszechnie znane pieśni ukraińskie, wykonywane we współczesnej folkowej aranżacji.

Grupa „Tyrsa” powstała przy Miejskim Ośrodku Kultury w Kleszczelach we wrześniu ubiegłego roku. Jej kierownikiem został Ihor Fita, absolwent Instytutu Kultury w Równym, współpracujący z zespołem „Ranok” z Bielska Podlaskiego, jednocześnie założyciel i kierownik dziecięcej grupy „DC” z Dubicz Cerkiewnych. Od ponad roku pracuje on także z młodzieżą z Kleszczel, którą uczy gry na instrumentach.

– Jak tylko zacząłem pracować w Kleszczelach, burmistrz miasta Aleksander Sielicki stwierdził, że byłoby dobrze stworzyć zespół promujący Kleszczele, który pokazałby, że kultura w tym miasteczku też się rozwija – powiedział młody muzyk. – Razem z dyrektorem Miejskiego Ośrodka Kultury, panią Marią Klimowicz, porozmawialiśmy na ten temat. Dowiedziałem się, że istniał tu kiedyś przy szkole podstawowej zespół „Leśne Skrzaty” i że młodzież, która do niego należała, chciałaby w dalszym ciągu śpiewać.

Dość szybko zebraliśmy grupkę miejscowej młodzieży, zwłaszcza ze

szkół średnich, zainteresowana stworzeniem nowego zespołu. Młodzi ludzie sami mieli zdecydować o tym, co i w jakim języku będą śpiewać.

– Doszliśmy do wniosku, że najodpowiedniejsza będzie muzyka folkowa – powiedziałła Ania Gierasimiuk. – To nas najbardziej interesuje i to najbardziej lubimy.

Jest to muzyka bardzo rytmiczna, w dodatku to „swoja” muzyka. Jesteśmy z nią bardzo związani, gości ona w naszych domach, na różnych imprezach, związana jest z naszym dialektem. Myślę, że powinna być ona kulturowa na przez nas, młodych ludzi.

– Wszystkie piosenki śpiewamy po ukraińsku,

mamy też jedną piosenkę białoruską – powiedział Daniel Ostapczuk z Bielska Podlaskiego, należący również do zespołu „Jar”. – Śpiewamy takie pieśni, które są według nas ładne. Nie wykonujemy tych, które się nam nie podobają. Myślę, że publiczności spodoba się nasz repertuar. Ta muzyka jest najbliższa naszemu sercu, gdyż są to nasze korzenie. Na tych pieśniach się wychowałem. Śpiewam je, zapisuję słowa piosenek, które gdzieś usłyszę. Próbuję też sam coś tworzyć. Myślę, że może to kiedyś wykorzystam.

Obecnie zespół wypracowuje swój własny styl, który będzie go odróżniał od innych zespołów wykonujących muzykę

folkową, w pierwszej kolejności od popularnej nie tylko na Podlasiu „Czeremszyny” z sąsiedniej Czeremchy.

Dla młodzieży z Kleszczel śpiewanie w zespole to nie tylko hobby czy sposób spędzania wolnego czasu. To także odwołanie do własnej tradycji.

– Młodzież poważnie rozmawia tu po polsku – powiedział Igor Fita. – Język polski jest nauczany w szkołach, także wielu rodziców, którzy jeszcze mówią „po-swojomu”, rozmawia z dziećmi po polsku. Dlatego też to bardzo ważne, że powstał taki zespół. Tutaj młodzi ludzie śpiewają po ukraińsku, słuchają tego języka. Nawet samo powtarzanie tekstów piosenek bardzo dużo daje. Dzięki temu młodzież nauczy się oddzielnych słów, a może – jak się komuś uda – więcej.

– To, że należę do „Tyrsy”, zachęca do tego, by mówić gwarą – mówi Ania Gierasimiuk. – W domu ja słyszę, ale na co dzień nie mówię w tym języku. Wiadomo, mieszkamy tutaj... Także szkoła wymaga od nas posługiwania się językiem polskim. Staram się jednak w domu, przede wszystkim z dziadkami, rozmawiać „po-swojomu”. Różnie to wychodzi, ale to najlepszy sposób, by nauczyć się tego języka.

Warto wspomnieć, że w Kleszczelach, które po II wojnie światowej odegrały ogromną rolę w rozwoju ukraińskiego ruchu na Podlasiu (istniało tu koło Ukraińskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego, działał ukraiński zespół teatralny oraz chór), przez wiele lat nie zjawiały się żadne ukraińskie inicjatywy. Dopiero w ostatnim czasie widać pewne ożywienie. Coraz częściej zaczyna tu organizować swoje imprezy Związek Ukraińców Podlasia (np. „Przegląd Pieśni Wesołych i Lirycznych”), pojawiły się również próby wskrzeszenia działalności ukraińskiego zespołu teatralnego, który na scenie mogliśmy oglądać w 2001 r.

Powstanie zespołu, w repertuarze którego znajdują się pieśni ukraińskie, ma więc ogromne znaczenie. Dzięki niemu żywa muzyka ukraińska coraz częściej będzie gościła w tym podlaskim miasteczku. Z kolei dla polskojęzycznej młodzieży tworzącej „Tyrse”, będzie to okazja powrotu do własnej tradycji. Miejmy nadzieję, że z czasem zespół wpisze się w krajobraz muzyczny Podlasia i stanie się wizytówką swojego miasta.

Ludmiła FILIMONIUK

„Wpiszę Polak i śpię spokojnie”

Z dużym zainteresowaniem przeczytałem serię publikacji dotyczących spisu powszechnego, opublikowanych w dwóch ostatnich numerach „Nad Buhom i Narwoju”. Ciekawe są zwłaszcza artykuły historyczne Jerzego Hawryluka *Podlascy Ukraińcy w świetle spisu powszechnego z 1897 roku i Pisali jak chcieli – spisy ludności w II Rzeczypospolitej* ukazujące proces stopniowej polonizacji i białorusenizacji ludności ukraińskiej na Podlasiu. Cechą wspólną wszystkich dotychczasowych spisów ludności była ich manipulacja w celach politycznych i propagandowych polegająca na celowym zaniżaniu danych statystycznych dotyczących liczby poszczególnych mniejszości narodowych w Polsce.

Obawiam się, że niewiele lepiej będzie i tym razem, a wyniki spisu powszechnego mogą znacznie odbiegać od obecnie prezentowanych danych szacunkowych, zgodnie z którymi w Polsce mieszka m.in. 300-500 tys. Niemców, 200-300 tys. Ukraińców i 200-300 tys. Białorusinów, że ograniczę się do największych mniejszości narodowych. Wcale to jednak nie oznacza, że nowe dane oparte na wynikach spisu będą bardziej wiarygodne i rzetelne. Może być wręcz odwrotnie. Już w XIX wieku premier brytyjski Disraeli stwierdził, że istnieją trzy rodzaje kłamstw: małe, wielkie i statystyka. W najbliższej przyszłości możemy więc mieć do czynienia z klasycznym kłamstwem statystycznym. Takim, że w Polsce mniejszości narodowe istnieją w ilościach śladowych albo też, że ich nie ma wcale.

Samo włączenie do spisu powszechnego pytania o narodowość, po raz pierwszy w powojennych dziejach Polski, jest zabiegiem bardzo kontrowersyjnym. Świadczy o tym liczne protesty ze strony prawie wszystkich mniejszości narodowych, a nawet duchowieństwa prawosławnego. W innych cywilizowanych państwach kwestia narodowości jest traktowana jako prywatna, wręcz intymna, sprawa każdego obywatela. Dlatego też wykazują one szczególny stopień wrażliwości w stosunku do mniejszości narodowych i mało gdzie pytanie o narodowość pojawia się w tak obcesowej formie jak w Polsce. W Holandii z pytania własnych obywateli o narodowość w ogóle zrezygnowano, mając w pamięci tragiczne doświadczenia z okresu II wojny światowej, kiedy to spisy narodowościowe trafiły w niepowołane ręce i zostały wykorzystane w celu eksterminacji narodu żydowskiego. Także w sąsiedniej Belgii pytanie o narodowość uznano za zbyt drażliwe. Nie pojawia się ono bezpośrednio,

lecz jedynie w formie oddzielnego listu stanowiącego załącznik do formularza spisowego. W Niemczech kwestię narodowości uznano za całkowicie prywatną sprawę każdego obywatela, a informacje na temat liczby mniejszości narodowych czerpane są od organizacji mniejszościowych.

W Polsce najwyraźniej jednak uznano, że zalew programów ekshibicjonistycznych w telewizji, takich jak „Na każdy temat” czy „Rozmowy w toku”, gdzie różne osoby opowiadają publicznie o najbardziej nawet intymnych sprawach z życia osobistego, doprowadził do nieodwracalnych następstw w psychologii społecznej i można już teraz śmiało indagować obywateli o wszystko, na przykład o ich upodobania seksualne czy zdrady pozamałżeńskie. Nie wystawia to jednak dobrego świadectwa kondycji moralnej samych pytających.

Ciekawy artykuł Jagienki Wilczak *Kto ty jesteś ?* o nastrojach panujących wśród mniejszości narodowych w przeddzień spisu powszechnego zamieściła „Polityka” (nr 16 z 20 kwietnia 2002 r.). Pozwolę sobie na kilka cytatów dotyczących mniejszości ukraińskiej:

W Przemyślu z powodu pytania o narodowość wybuchła prawdziwa burza. – Gdyby pani napisała w podaniu o pracę, że jest Ukrainką, z pewnością powędrowałoby ono do kosza – powiada Julian Bak, wieloletni dyrektor ukraińskiej szkoły w Przemyślu. Ukraińcy niechętnie rozmawiają na ulicy w ojczystym języku, żeby nie usłyszeć, że skoro jedzą polski chleb, to i mówić powinni po polsku. Kiedy organizowano ukraińską szkołę, przemyska Solidarność groziła strajkiem w mieście. – Wciąż jest w ludziach dawny strach, sam się nad tym zastanawiam: zakodowało się w psychice i trudno teraz odblokować – tłumaczy Bak.

Jest tu i zresztą pewna niekonsekwencja: rodzice posyłają dzieci do ukraińskiej podstawówki i gimnazjum, sami uczęszczają na msze wschodniego obrządku, świętują Jordana i Wielkanoc według kalendarza wschodniego i nagle mają problem, by określić swoją przynależność narodową.

– Co mi to da, że powiem Ukrainiec? Wpiszę Polak i śpię spokojnie – cytuje swoich rodaków Jarosław Sydor, prezes przemyskiego Związku Ukraińców w Polsce. – Może się tak zdarzyć, że w Przemyślu nie będzie, według statystyków, ani jednego Ukraińca.

Wydaje mi się, że nie inaczej będzie też w woj. podlaskim. Przynależność do mniejszości ukraińskiej zadeklarowała prawdopodobnie niewielka liczba osób, głównie akty-

wiści Związku Ukraińców Podlasia i pojedyncze inne osoby o silnie ukształtowanym poczuciu tożsamości narodowej. Większość wpisała pewnie, dla świętego spokoju, narodowość polską. Nawet jeżeli w domu rozmawia gwarą ukraińską. Do rezultatów spisu radziłbym więc podchodzić z dużym dystansem i sceptycyzmem. Zamiast dopomóc w określeniu prawdziwej liczby mniejszości narodowych, co chyba było jego celem, spis doprowadzić może do dalszego zaciemnienia obrazu sytuacji. I nie przekonuje mnie argument o pełnej anonimowości spisu. Bo przecież rachmistrzowie nie byli przybyszami z Kosmosu, ale osobami z sąsiedztwa, nierzadko dobrymi znajomymi. Prawdziwie anonimowy jest spis w Austrii, gdzie formularze są po prostu rozsyłane drogą pocztową do każdego z gospodarstw domowych, a po ich wypełnieniu odsyłane – także pocztą – do urzędu statystycznego.

Rację ma więc Miron Kertyczak, prezes Związku Ukraińców w Polsce, mówiąc w teście „Polityce”, że nie boi się pytania o narodowość, ale odpowiedzi:

– Wynik spisu będzie obciążony błędem. Ten błąd może spowodować, że mniejszości okażą się znacznie mniej liczne, niż dotychczas przedstawiano.

A Jarosław Sydor dopatruje się nawet ukrytych działań:

– Po to jest robiony spis, żeby się okazało, że mniejszości w Polsce w ogóle nie istnieją. Oczywiście rząd wyciągnie z tego stosowne wnioski, ograniczy dotacje do kultury, nauki języka, szkół, wydawnictw.

A że taki scenariusz jest całkiem prawdopodobny, zwłaszcza w obecnej sytuacji poważnego kryzysu budżetowego, świadczyć mogą działania poprzedniego ministra kultury Andrzeja Celińskiego, który w końcu 2001 roku podjął decyzję o drastycznym (do 70%) ograniczeniu środków finansowych na prowadzenie działalności kulturalnej mniejszości narodowych i etnicznych. Z tej niefortunnej decyzji rząd się wycofał dopiero w wyniku stanowczej reakcji środowisk mniejszościowych, które na spotkaniu w siedzibie Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka w Warszawie (21 grudnia 2001 roku) przyjęły wspólne oświadczenie, wyrażające ostry sprzeciw wobec arbitralnych decyzji Ministerstwa Kultury, grożących całkowitym zrujnowaniem dorobku państwa w zakresie wspierania mniejszości narodowych w Polsce w okresie ostatnich 12 lat.

Janusz WAWRZYNIAK
Haga, 6 sierpnia 2002 r.

Prawo do narodowej samoświadomości

Jest rok 2002, drugi rok trzeciego tysiąclecia naszej ery – chrześcijańskiej ery. Jest to czas, w którym nasza prawosławna społeczność Podlasia i Polski śmiało, choć i nie bez obaw, wkracza w drugie tysiąclecie rozwoju i trwania w swojej *ruskiej* wierze, która naszą szeroko rozumianą społeczność wydobyla na światło historii z mroków pogaństwa, ucywilizowała i przeobraziła w to, czym obecnie jesteśmy i do czego dążymy. Przez te 1000 lat życia i historii nasi przodkowie przechowali w sobie i rozwijali jądro własnego świadomego sumienia, jakim dla nich było prawosławie. Dla niego i w nim żyli i pracowali, walczyli i umierali, niejednokrotnie męczeńską śmiercią. Ale swoje zadanie należycie wykonali. Dar wiary prawosławnej i rusko-bizantyńskiej tradycji niezłomnie donieśli przez wieki do dni dzisiejszych. My, ludzie docześni, ich prawowierni duchowi i materialni spadkobiercy, ten dar dzisiaj posiadamy. To tylko od nas samych zależeć będzie, co z nim zrobimy i komu go dalej prześlemy.

Nowe tysiąclecie stawia przed naszą społecznością zarówno stare, jak i całkiem nowe problemy. Nasza cywilizacja i kultura przez minione stulecie bardzo się rozwinęły i pewien tradycyjny styl życia, możliwy jeszcze do połowy XIX

wieku, po prostu się przeżył – pod wpływem zmieniającego się techniczno-społeczno-politycznego otoczenia stracił swoją konstruktywno-kreatywną siłę, która w zmieniających się warunkach materialnej egzystencji podtrzymywałaby naszą spójność duchową – społeczną i religijną.

Jednym z problemów, w ostatnich czasach szybko w naszej społeczności narastających, jest prawo człowieka do samoświadomości narodowej. Wiem, że pisząc na ten „gorący” temat ryzykuję gwałtowne poruszenie serc i umysłów wielu czytelników. Jest to temat bardzo trudny, powiem więcej – nawet bardzo kontrowersyjny. Ale nie jest to wystarczający powód, aby w ludzki i wyważony sposób tego zagadnienia tu nie rozważać.

Oceniając z perspektywy początku XXI wieku XIX-wieczną politykę narodową władz Imperium Rosyjskiego w stosunku do prawosławnej ludności zamieszkującej dzisiejszą Ziemię Podlaską należy stwierdzić, że była to polityka całkowicie imperialna, zmierzająca do budowy na bazie rosyjskiego prawosławia rosyjskiej świadomości narodowej. Była to polityka jedności religijno-narodowej, służąca umacnianiu, ujednolicaniu i porządkowaniu ogromnego imperium, jakim w owym czasie była carska Rosja.

Patrząc na ściśle scentralizowany system władzy i brak swobód demokratycznych, taka polityka dziwić nas nie powinna. W pojęciu ówczesnych rosyjskich elit politycznych jak najbardziej służyła ona umacnianiu państwa, wraz z jego systemem władzy opartym na „samodzierżawiu”. Polityka ta prowadziła do niszczenia wszelkich przejawów rodzącej się w XIX w. ukraińskiej, a później i białoruskiej świadomości narodowej i zaszczepiania świadomości *obszczerusskoj* (ogólnorosyjskiej), mającej być fundamentem imperium.

Tu należy przypomnieć, że Wielka Rewolucja Francuska w 1789 r. i późniejszy okres wojen napoleońskich wprowadziły nasz świat w nową erę. Na skutek upodmiotowienia ludzi ze wszystkich stanów i nadania im jednakowych praw całkowicie przekreślono zasady ustroju feudalnego, doprowadzając do ukształtowania się obywatelskich społeczeństw narodowych. Te procesy zmian społeczno-własnościowych na terenach ówczesnego zaboru rosyjskiego zaczęły przebiegać dopiero ponad siedemdziesiąt lat później niż to miało miejsce w ówczesnej Europie Zachodniej. Również ten czynnik – utrzymanie pańszczyzny do lat 60. XIX w. w znacznej mierze opóźnił i spowolnił kształtowanie się nowożytnej świadomości narodowej u ludzi wiary prawosławnej zamieszkujących Rosję, której prosię nie mylić z rozwojem i wzrostem świadomości religijnej. Tak naprawdę chłopu pańszczyźnianemu – w istocie niewolnikowi – świadomość narodowa nie była do niczego potrzebna. Jest ona bowiem domeną człowieka wolnego, cieszącego się nieograniczonym prawem własności oraz świadomie korzystającemu z praw i swobód obywatelskich.

W okres I wojny światowej narody Europy weszły już mocno ukształtowane. Na ziemiach, które obecnie zamieszkujemy, proces formowania się nowożytnych narodów i tworzenia się samoświadomości narodowej, a nie tylko religijnej, na skutek wspomnianych i wielu innych czynników na dobre jeszcze nie nastąpił. Taką to rzeczywistość społeczną po I wojnie światowej przejęła wraz z tymi ziemiami na swoją dalszą odpowiedzialność odrodzona Rzeczpospolita Polska. Ona to, wykorzystując uwarunkowania historyczne, podjęła się barbarzyńskiego trudu całkowitej polonizacji tzn. „zagospodarowania” świadomości narodowej ukraińskich

85. Czyże (gw. *čyžyŭe*, gen. *čyžouu*, loc. *u čyž'ax*, adi. *čyžous'k'i*), woj. białostockie, gm. Czyże, 15 km na zachód od Hajnówki, mieszkańców 837, domów 194, zabudowa zwarta. We wsi jest ośrodek zdrowia, poczta, wiejski dom kultury i szkoła z nauką języka białoruskiego. Wyznanie prawosławne, cerkiew na miejscu.

Dawna wieś osoczników i strzelców królewskich, a początkowo także bartników w leśnictwie bielskim. Założona w początkach XVI w. Pierwsza znana wzmianka o niej pochodzi z 1529 r. Nazwa jej wahała się: Czyżewo – Czyżewicze. Około 1560 r. osadzona była na 62 włókach. Cerkiew już była w XVI w. W 1790 r. liczyła 214 dymów. W wyniku ewakuacji w 1915 r. prawie wszyscy mieszkańcy przebywali przez kilka lat w Rosji. Po II wojnie światowej 3 rodziny wyjechały na stałe do Związku Radzieckiego.

Podstawowym środkiem porozumiewania się mieszkańców między sobą jest gwara ukraińska.

Informatorzy: Jan Michalczuk, ur. 1941; Bazyl Stepaniuk, ur. 1904; Zenaida Kowalczyk, ur. 1887; Maryna Aleksandrak, ur. 1894; Michał Iwaniuk, ur. 1905; Konstanty

Siemacki, ur. 1906; Juliana Iwaniuk, ur. 1901 r., i inni. Opracowali O. Fiedorowicz i M. Kondratiuk w 1960 r., uzupełnił M. Kondratiuk w 1971 r.

Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. I, Polska Akademia Nauk. Instytut Słowianoznawstwa, Warszawa 1980.

J. Hawryluk

i białoruskich mieszkańców ziem, jakie jej przypadły na mocy traktatu ryskiego. Rzeczpospolita międzywojenna już w 1920 r. porzuciła całkowicie ideę tworzenia państwa federacyjnego z Ukraincami i Białorusinami, uznając, że jest mocna na tyle, aby pokusić się o „przerobienie” całej „masy” obywateli prawosławnych w jej granicach na 100-procentowych „Polaków-katolików”. Jak wiemy z historii, w strategicznym sensie proces ten nie powiódł się, a jedynie przyczynił się do znacznego osłabienia państwowości polskiej w przededniu II wojny światowej.

Z powyższych względów należy uznać, że Rzeczpospolita międzywojenna w stosunku do tych samych ziem i ich mieszkańców prowadziła taką samą politykę imperialną, co carska Rosja, tylko kierunkowo przeciwną. Polityka obu tych państw w żadnej mierze nie zmierzała do stworzenia należytych warunków do kształtowania przez „tutejszych” prawosławnych własnej tożsamości narodowej, pomimo iż ludność tych terenów posiadała i posiada wszelkie warunki, aby takie narodowe podstawy w sobie ugruntować. Z całą stanowczością można powiedzieć, że państwa-władcy na tych ziemiach się zmieniają, a ich polityka w stosunku do rdzennych mieszkańców niezmiennie pozostaje imperialistyczno-zaborcza, prowadzona z pozycji siły i własnej pychy, z własnej domniemanej możliwości.

Z całą stanowczością można również stwierdzić, że historyczna świadomość narodu białoruskiego, a w szczególności ukraińskiego (powstania kozackie – wszak byli to ludzie wolni i do wolności dążący) była tym dominującym czynnikiem, iż pomimo wyznawania tejże samej religii z narodem rosyjskim, nie ulegli oni w XIX w. masowej asymilacji, a wręcz umocnili własną narodowość. W Rosji imperialnej prawosławie jako religia było czynnikiem hamującym dążenia nacjonalistyczne narodów wschodniosłowiańskich, a to samo prawosławie na naszych terenach, będących częścią Polski międzywojennej, było aktywnym i niezłomnym czynnikiem uniemożliwiającym całkowitą polonizację (katolicyzację też) mieszkańców tych ziem.

Na tym przykładzie możemy dobitnie stwierdzić, że twarde trwanie w wierze przodków i świadomość ich historycznej spuścizny, bez względu na zapędy władz państwowych sąsiednich dużych, zwartych i wysoko świadomych swej tożsamości narodów, nie gwarantuje im jeszcze nad nami – mniejszymi – zwycięstwa w sferze narodowej czy też religijnej.

Cały czas, jako „tutejsi” prawosławni mieszkańcy tych ziem, mamy najzwyczajsze i to podstawowe człowiecze prawo do poznania i rozwinięcia w sobie wszelkiej wiedzy o nas, umożliwiającej odszukanie i zbudowanie w sobie podstaw nowoczesnej świadomości narodowej – baczmy tylko, aby jej nie budować przeciwko drugiemu narodowi, będącym często naszymi braćmi w wierze prawosławnej. Uważam, że prawosławie może być doskonałym uniwersalnym fundamentem oraz bardzo pojemnym i aktywnym obszarem wzajemnych oddziaływań różnych nacji wywodzących się z tej samej rusko-bizantyńskiej kultury.

Dlatego uważam, że prawosławie jako religia powinno zająć właśnie taką pozycję? Między innymi i dlatego, że wzmocni to jego żywotność, zwiększy aktywną możliwość oddziaływania na otoczenie, także w sferze politycznej i bardziej przygotowuje je do walki i wyzwania, jakie stawia współczesny świat przed wspólnotami prawosławnymi. Poza tym umożliwienie człowiekowi należytego i prawdziwego trybu uświadomienia narodowego będzie dla małych lokalnych społeczności dodatkową barierą zapobiegającą ich asymilacji przez otaczającą większość, co w dużej mierze powinno zapobiegać utracie wiernych.

A tak już ode mnie, to lepiej posiadać ludzi w każdym sensie wolnych, współczesnych, z rozbudowaną szeroko świadomością religijną, narodową i mających elementarne pojęcie o naszej 1000-letniej i jeszcze głębszej tradycji religijno-historycznej, zdolnych do świadomego kierowania sprawami naszej społeczności, niż posiadać w swych szeregach ludzi niepewnych swoich praw i zdezorientowanych, których obca nam siła może z naszych szeregów w dowolnym czasie wydrzeć i przerobić ich zgodnie z własnymi upodobaniami i potrzebami. Albo, co jeszcze gorsze, z braku odpowiednio wykształconych i świadomych kadr nasza prawosławna społeczność będzie zmuszana do powierzania własnych spraw obcym, często bezbożnym ręką, co nigdy nie będzie dobrze wróżyło ani tym sprawom, ani nam samym! Tych kadr nie mamy, bo często sami nie chcemy w świadomy rozsądny sposób ich tworzyć, a lubimy – przez lenistwo – zadowalać się falsyfikatami i namiastkami. Ale o tym w następnych listach...

Jerzy WOLSKI, Białystok

Пани на Щитах

Зауочинче з 23 стор.

Пан Юзеф оженився у 1875 році з православною Мелянією Маркевич і прийняв віровизнане жуонкі. Незадовго купив од стричного брата Стефана добра Новодвори і мі'в разом 329 десетин землі. Село Щити у 1861 році стало незалежне од панського двора, як і всі селяне у Російській імперії. Нови православни щитуовські пан став жити у дворі в Новодворах і стуоль кероваті своїм майонтком. Царська реформа позбавила його безплатної робочої сили і селян зо Щитуов, Кривої і Голодуов треба було вже найматі за гроши. Велізни майонток пана Антона поділівся на кілька менших, котори перестали давати собі ради в нових економічних умовах і хіліліся до упадку. Остатніми значними панамі билі дочка Юзефа – Юлія і єін чоловік – Володимір Личин. Шлюб їхні одбився у 1897 році в церкві у Щитах, але майонток Дзенцьолово-Новодвори ніколи вже не пуднявся з упадку, а далі'йши поділи у XX ст. привели до повної його деградації.

Тепер оставшуся хату-двор ділят Тимошицькі Володимір з Марією (з дому Вев'юровська) і Антиховіч Петро – православни нащадкі великіх щитуовських пануов. Їхні предкі походілі з колисьного Калішського воеводства, з пуольської шляхти гербу Гжимала. У 1674 році шляхтич землі Велюньської Войцех Вев'юровські пудписав елекцію короля Яна III Собеского. Сто літ пуні'й Ігнаци Вев'юровські продав своуй майонток коло Велюня і переїхав пуд Більськ, до друга Венгерського.

Пуольські шляхтичи, живши на Пудляшу серед руського народу, так зручилися, што христілі своїх діті у щитуовській церкві, до якої і самі часто ходілі, а з часом пани Юзеф і Кароль перейшли на православ'є і жертвовали приходіві великі суми гроши і добру землю. Сподобалась панам земля Більська, сільські народ, його руська ві'ра і осталися вони тут жити, а інших їхніх своякуов розкінула доля по ці'лум світі, бо не знайшли вони собі мі'сця в землі Руськуй.

Ярема КОРЧ

В Ждині знов палала „Лемківська ватра”

19-21 липня відбулась вже ювілейна XX „Лемківська ватра” в Ждині, в Нижньому Бескиді. Головним організатором свята є Об'єднання Лемків. На цьогорічну „Ватру” з'їхались ансамблі з різних країн Європи і не тільки. Були колективи русинів і українців з Хорватії, Югославії, Словаччини, Канади, України. І очевидно багато ансамблів з Польщі, серед яких були й виконавці з Підляшшя – дуб'яїнська „Родина” та „Яр” з Більська.

На „Ватрі” можна було почути пісні відомі серед лемків в Україні і Польщі, народні пісні інших українських регіонів та побачити танці. „Родина” показала глядачам весільний обряд з Підляшшя, а „Яр” (на фото) заспівав сім народних пісень, і спеціально для організаторів, одну лемківську – *Понід гайом*.

Хоч протягом дня біля сцени не було аж так багато

слухачів, то під вечір і вночі, коли починалась фолькова частина, не можна було знайти вільного місця. Молодь виходила зі своїх наметів би під музику „Серенчи”, „Древетні”, „Черемшини” та „Хутора” потанцювати і визволити свою цілу енергію.

На „Ватрі” співали також групи, які представляють інший жанр музики. Між іншим виступила львівська андерграундова капела „Мертвий півень”, Леся Герасимчук з „Королівськими зайцями”, котрі представили ліричний рок-пісні. Але найбільш публіку притягнули інші гості з України: група „Тартак”, у виконанні якої можна було почути найсучасніший жанр гіп-гоп та група „Гайдамаки” – музичний феномен та ватрівська зірка.

Організатори „Лемківської ватри” подумали також про своїх малят. Для них зорганізовано конкурси спі-

ву і рецитації („Стрічки і рефрени”) та малюнку („Намалою світ”). А дещо старші могли побачити виставки фотографії, писанкарства, малюнку, різби чи презентації традиційних ремесел (малярство, дьохтарство, гончарство). Коли й цього мало, то можна було переїхатись возом запряженим у воли або просто зробити пам'яткову фотографію.

Для мене, як учасника, „Лемківська ватра” була насправді великим святом. Організатори постарались, щоб для всіх було цікаво, захоплююче, щоб все запам'яталося на довго. І думаю, що організатором можна бажати тільки одного: більше сонця, менш дощу – нехай ця ватрівська „традиція” відміняється.

А. ФИРСОВИЧ

Rocznicowe uroczystości w Nosowie

Prawosławna parafia w Nosowie jest dziś najdalej na północ położoną funkcjonującą parafią, której teren objęły wysiedlenia w *Akcji Wisła*. W 1947 roku, w ramach operacji skierowanej przeciwko tradycyjnie zamieszkującej południowe Podlasie społeczności ukraińskiej, z terenu ówczesnego dekanatu nosowskiego wywieziono przeszło czterysta siedemdziesiąt rodzin. Wróciło niewiele, w samym Nosowie z opuszczonych chat zajęto na nowo jedynie kilka. Stąd i obecny proboszcz, batuszka Jarosław Ohurek, nieczęsto miewa okazję, by sprawować liturgię w cerkwi pełnej ludzi.

Od kilku lat dniem, kiedy świątynia nieco się zapelnia, jest drugi wrześnie. Nie jest to bynajmniej zwyczajowe święto patrona, orędownikiem nosowskiej parafii jest bowiem Święty Michał Archanioł.

Tego dnia przypada uroczystość związana z wybuchem II wojny światowej.

W sierpniu poprzedzającym tragiczne wydarzenia na nosowskich polach pojawiły się samoloty. Tutaj wyznaczono miejsce lotniska polowego. Było to jedno z zapasowych lądowisk 6 Lwowskiego Pułku Lotnictwa Bombowego. W okolicach Białej Podlaskiej zlokalizowano jeszcze jedno, we Franopolu. Rozłożone maszyny przywiezione zostały koleją do Międzyrzecza. Stamtąd dowieziono je w pobliże Nosowa. Łącznie stacjonująca tu jednostka wyposażona była w 18 *Karasi* i 3 łącznikowe RWD. Piloci i obsługa przez kilkanaście dni, jakie dzieliły ich od tragicznych wydarzeń początku września, żyli się z miejscowymi. Zajmujący się historią pułku major Jerzy Staszewski podkreśla dużą życzliwość, z jaką

przyjęli lwowskich gości nosowanie. Po latach odnalazł się lotniczy chronometr pozostawiony na przechowanie w jednej z chat przez nawigatora. Szybko jednak skończył się pobyt lotników we wsi. Drugiego dnia wojny na polowe lotnisko spadły pierwsze bomby. Maszyny odleciały w bezpieczniejszą okolicę, do Franopola. Stamtąd ruszyły w swój pierwszy lot bojowy. Była to zarazem klęska pułku. Lecące z odsieczą Częstochowie samoloty zostały rozgromione.

Od kiedy w 1997 r. odsłonięto w cerkwi tablicę poświęconą lotnikom Pułku, w rocznicę tamtych wydarzeń odbywa się uroczysta panichida. W tym roku za poległych modlili się prócz nosowskiego proboszcza dziekan bialski, ksiądz mitrat Wincenty Pugaczewicz i dziekan Ordynariatu Polowego ksiądz podpułkownik Aleksy Andrejuk. W na-

wie ze sztandarami stanęli lotnicy z Białej i młodzież z miejscowych szkół. W modlitwie za poległych uczestniczyli przedstawiciele miejscowych władz, wójtowie z Konstantynowa i Leśnej. Z Leśnej przybyli także zaproszeni dyrektorzy szkół i ojcowie paulini z tamtejszego klasztoru.

W nosowskiej cerkwi uroczystość tego typu ma wymiar szczególnie istotny. Dla miejscowej społeczności ukraińskiej wojenna zawierucha, jaka zaczęła się we wrześniu 63 lata temu, nie skończyła się wraz z kapitulacją Niemiec. Dla tych, którzy przetrwali, apogee stał się rok 1947, upamiętniony w pięćdziesiątą rocznicę stalowym krzyżem za cerkiewnym prezbiterium. Wrzesień 1939 zwiastował pasmo nieszczęść w ciągu najbliższych lat.

Rafał ZUBKOWICZ
Sarnaki

„Самі про себе” в Ужгороді

Від 15 до 17 серпня 2002 р. в Ужгороді на Закарпатті в Україні проходив четвертий Міжнародний фестиваль телерадіопрограм для національних меншин „Мій рідний край”. В його рамках відбулася зустріч українських журналістів, які працюють в електронних медіях поза межами України. Були на ній присутні так само журналісти білостоцької телепрограми „Самі про себе” та загальнопольських „Теленовин”.

Мальовничо розташований на схилах Карпат, при самому кордоні зі Словаччиною, Ужгород це одне з найстаріших а водночас найгарніших українських міст. Його прикметою є так само багатокультурність і багатонаціональність: крім українців живуть тут угорці, словаки, румуни та росіяни. Це наслідок географічного положення та історичних зумовлень, адже довгий час Закарпаття належало до Угорщини, в міжвоєнному двадцятиріччі до Чехословаччини, після II світової війни до СРСР. Отже фестиваль, який започаткували чотири роки тому, виник тут не випадково.

Цього року до Ужгорода приїхали представники національних меншин з 23 європейських держав. Привезли вони на конкурс аж 110 теле та радіопрограм, які торкалися проблем меншостей в різних країнах. Крім переглядів і прослуховування тих передач, в рамках ужгородського фестивалю пройшло декілька робочих зустрічей, серед них конференція українських журналістів, які працюють в електронних медіях поза межами України.

В конференції взяли участь українські журналісти з Югославії, Словаччини, Литви та Польщі. Представили вони проблеми, з якими зустрічаються українські громади в цих державах

Ужгород – кафедральний собор

та показали виготовлювані ними передачі. Про українську громаду Підляшшя та про програму „Самі про себе” розповів Юрій Місіюк. Крім цього учасники фестивалю мали змогу побачити один випуск української частини білостоцької програми та один випуск „Теленовин”.

Основною темою зустрічі були питання, які виникають при виготовленні програм для національних меншин. Ізабелля Хруслінська, директор Відділу закордонної співпраці Крайової ради радіомовлення і телебачення звернула увагу на те, що журналісти національних меншин часто не мають професійного підготовки, через що рівень їхніх передач не є найкращим. Тому неабияке значення мають різні журналістські вишколи. Слід згадати, що перший такий вишкіл, на якому присутні були так само журналісти з Білостоцького телевізійного осередка, відбувався минулого року у Варшаві.

Ця конференція, проведена в рамках ужгородського фестивалю, дала можливість українським журналістам з різних країн зустрітися та обмінятися думками. Не виправдала однак всіх сподівань. Перш за все не було презентації всіх програм виготовлюваних українцями в різних державах Європи та їхнього обговорення. На певно дало б це змогу порівняти

ці програми, зокрема їхній рівень та зміст. Була це однак щойно перша така зустріч, яка, сподіваємося, буде мати продовження в наступних роках.

Фестиваль в Ужгороді завершився вручення нагород його переможцям. Крім найкращих телевізійних та радіових програм, які взяли участь в конкурсі, вирізнень отримали так само українські журналісти, які виготовляють передачі поза

межами України. Почесну грамоту Міжнародної конференції журналістських об'єднань за видатні заслуги в розвитку міжнародних зв'язків журналістських організацій і підвищення ролі засобів масової інформації в житті світового суспільства одержали Юрій Місіюк і Петро Тима. Натомість програма „Самі про себе” отримала вирізнень „Нове ім'я фестивалю” – від Національної ради України в справах телебачення.

Людмила ФИЛИМОНЮК

Dożynki w Krzywcu

W kalendarium imprez kulturalnych organizowanych w podlaskich gminach od kilku lat coraz częściej występują dożynki. W gminie Narew impreza nawiązująca do dawnych zwyczajów dożynkowych była w tym roku organizowana już po raz trzeci. Odbyła się 8 września we wsi Krzywiec (Krzywce), a główny ciężar jej organizacji spoczywał na Narwiańskim Ośrodku Kultury w Narwi, którym od pół roku kieruje Andrzej Pleskowicz.

Występy zespołów artystycznych odbywały się na scenie urządzonej na placu przed dawnym budynkiem szkolnym. Obecnie mieści się w nim Diecezjalne Centrum Kultury Prawosławnej „Świa-

tło”, którego dyrektorem jest ks. Kulik z Białegostoku.

Wystąpiły zarówno zespoły z terenu gminy, a więc wiejskie zespoły amatorskie „Krywczanki”, „Tynewiczanki” i „Ramonka” z Łosinki, w której występuje młodzież szkolna, jak też i goście – zespół „Hiloczka” z Czeremchy, kapela „Dubiny” i „Pererwa” z Górowa Iławieckiego. W repertuarze był przeważnie tradycyjny oraz mniej lub bardziej stylizowany folklor ukraiński, a zespoły „Ramonka” i „Dubiny” zaprezentowały też piosenki białoruskie. Wieczorem organizatorzy zaprosili na zabawę przy dźwiękach muzyki w stylu disco-polo, także ukraińskiej i białoruskiej (res)

Dyrektor Narwiańskiego Ośrodka Kultury Andrzej Pleskowicz podczas rozmowy z „Krywczankami”

Kandydaci Koalicji Bielskiej do organów samorządowych

Kandydat na burmistrza miasta Bielsk Podlaski: Andrzej Stepaniuk

Kandydat na wójta gminy Bielsk Podlaski: Jerzy Ignatiuk

Kandydaci do Rady Miasta Bielsk Podlaski – lista nr 9

Okręg nr 1

1. Sławomir Iwaniuk
2. Jan Kondratiuk
3. Tamara Rusaczyk
4. Jerzy Bajena
5. *Irena Grygoruk*
6. Jolanta Sorokin-Fiedoruk
7. Andrzej Krzywiec
8. Aleksander Naumczyk
9. *Sławomir Mojsik*
10. Mikołaj Szachowicz
11. Krzysztof Gliwa
12. Jerzy Zabrocki.

Okręg nr 2

1. Zenaida Nowicka
2. Mirosław Jakubiuk
3. *Maria Rzyk*
4. Walenty Łapciew
5. Bazyli Niedźwiecki
6. *Helena Burzyńska*
7. Ireneusz Krasowski
8. *Alina Dąbrowska*
9. Andrzej Kordukiewicz
10. Włodzimierz Polanowski

Okręg nr 3

1. Aleksander Bożko
2. *Mikołaj Chrol*
3. *Mikołaj Budka*
4. Anatol Puławski
5. Jan Grygoruk
6. Anna Korowaj
7. Piotr Czerniakiewicz
8. Bogdan Simonienko
9. *Piotr Aleksiak*
10. *Jan Sulima*

Okręg nr 4

1. *Piotr Kondratiuk*
2. Andrzej Wyszowski
3. Roman Jakubiuk
4. Włodzimierz Sac
5. Wiktor Wiszniewski
6. Dariusz Fionik
7. *Andrzej Szarko*
8. Mikołaj Martyniuk
9. Jarosław Paniutycz
10. *Jerzy Łukaszuk*

Kandydaci do Rady Powiatu Bielsk Podlaski – lista nr 9

Okręg nr 1

miasto Bielsk Podlaski

1. Bazyli Leszczyński
2. Sergiusz Łukaszuk
3. *Jan Kiryziuk*
4. Helena Buszko
5. Mikołaj Wiazowski
6. *Irena Zinkiewicz*
7. Grzegorz Sulima
8. Stefan Wyrkowski
9. Eugeniusz Bedeniczuk
10. Włodzimierz Gliwa
11. *Elżbieta Nielipińska*
12. Janusz Werszko
13. Jerzy Sosniuk
14. *Włodzimierz Tkaczuk*
15. *Mirosław Burzyński*
16. Jerzy Czykwin

Mikołaj Roszczenko –
kandydat Związku Ukraiń-
ców Podlasia z listy Koalicji
Bielskiej do sejmiku woje-
wódzkiego

Okręg nr 2

**gminy: Boćki, Orla, Brańsk,
Rudka, miasto Brańsk**

1. Eugenia Wasiluk
2. Eugeniusz Tymoszewicz
3. Mirosław Bałło
4. Piotr Selwesiuk
5. Helena Pasiecznik
6. Walentyna Marcinowicz
7. *Teodor Żurawi*
8. Mikołaj Szkoda
9. Zenobiusz Gul.

Okręg nr 3

**gminy: Bielsk Podlaski,
Wyszki**

1. Piotr Bożko
2. Walenty Gliwa
3. *Jan Roszczenko*
4. Jerzy Żmieńko
5. Anatoliusz Siemieniuk
6. Włodzimierz Gawryluk
7. *Marek Mojsik*

Будьте читачами і „Нашого слова”

„Наше слово” – єдиний український тижневик у Польщі, що своєю тематикою охоплює як питання українське громади в Польщі, що живе в розпорошенні, так й справи України. Щораз частіше pojawiaються в ньому статті про життя українців на Підляшші (історія та сьогодення). Передплату “Нашого слова” на I квартал 2003 р. можна оформити у підприємствах:

- „Ruch” S.A. – до 5 грудня
- „Poczta Polska” S.A. – до 31 листопада

– в редакції – безтерміново на рахунок:
Redakcja „Nasze Słowo” Millennium BIG Bank
Gdański S.A. IV o/Warszawa Nr 47-11602202-
0000000055156292

Кошт передплати в редакції у I кв. 2003 р. 48,50 зл.
(32,50 зл. кошт газети + 16 зл. поштові оплати)
Докладні інформації в редакції: ul. Kościeliska
7A, 03-614 Warszawa, тел. (022) 679-91-93
<http://free.ngo.pl/nslowo>; nslowo@free.ngo.pl

Видавець і редакція

SERWIS Podlasia

Bielsk Podlaski, Hajnówka, Siemiatycze, Łapy Bezplatne czasopismo regionalne

*Pierwsi udowodniliśmy, że to prasa jest dla
czytelników, a nie czytelnicy dla prasy*

Jest dostępny bezpłatnie w następujących sieciach sklepów:

- “Arhelan” – Bielsk Podlaski, Hajnówka, Siemiatycze, Kleszczele, Brańsk
- “Ka-nex” – Bielsk Podlaski, Brańsk
- “Massa Company” – Bielsk Podlaski, Hajnówka
- “Społem” PSS – Hajnówka

Осінній Київ

Золоті ворота
вже тисячу років
вітаять мандрівників,
які забрели до граду
князя Ярослава

На мальовничому березі Дніпра
тягнуться до небесних висот
віковічні церкви й дзвіниці
Києво-Печерської лаври

Почерез осіннє листя
просвічуються куполи
воскреслого з руїни
Золотоверхого собору
в честь покровителя Києва—
Архистратига Михаїла